

**АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО
ОПИТУВАННЯ МЕШКАНЦІВ ПІВДЕННИХ І СХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ
УКРАЇНИ,
ЯКЕ ПРОВОДИЛОСЯ КОМПАНІЄЮ GfK У 2016-2017 рр.
ЗА ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ З ПІДВИЩЕННЯ
ВПЕВНЕНOSTІ (УСВІ),
ЩО ФІНАНСУЄТЬСЯ АГЕНТСТВОМ США З МІЖНАРОДНОГО
РОЗВИТКУ (USAID).**

ЗМІСТ

Розділ I. Методологія дослідження	4
Розділ II. Ключові характеристики використання Інтернету	5-15
2.1. Рівень користування Інтернетом	5-6
2.2. Перепони щодо користування Інтернетом	6-7
2.3. Місця \ способи доступу до Інтернету	7-8
2.4. Розповсюдженість різних типів підключення до Інтернету	8-9
2.5. Для чого використовується Інтернет?	9-10
2.6. Яким чином респонденти дивляться відео з Інтернету?	10
2.7. Характеристики використання соціальних медіа	10-13
2.8. Найбільш популярні он-лайнні ресурси серед мешканців Півдня та Сходу України	13-14
Висновки за розділом	14-15
Розділ III. Ключові характеристики використання телебачення	15-19
3.1. Рівень користування телебаченням	16-22
3.2. Що зазвичай дивляться мешканці Півдня та Сходу України?	16-17
3.3. Способи підключення до телебачення	17-18
3.4. Найбільш популярні українські та російські телеканали	18-19
Висновки за розділом	19
Розділ IV. Ключові характеристики використання радіо	20
4.1. Рівень користування радіо	20
4.2. Що зазвичай слухають радіо слухачі Півдня та Сходу У?	20-21
4.3. Який тип радіо слухають мешканці Сходу та Півдня України?	21
4.4. Найбільш популярні українські та російські радіостанції	21-22
Висновки за розділом	22
Розділ V. Ключові характеристики використання друкованих ЗМІ	23-26
5.1. Рівень користування друкованими ЗМІ	23
5.2. Що зазвичай читають мешканці Півдня та Сходу України?	23-24
5.3. Найбільш популярні українські та російські друковані ЗМІ	24
5.4. Оцінка розповсюдженості прихованої реклами та замовних матеріалів в мас медіа	24-26
Висновки за розділом	26
Розділ VI. Мова мас медіа, найбільш популярних серед мешканців Півдня	27-30

та Сходу України	
Розділ VII. Особливості використання технічних комунікаційних пристроїв	31-34
Розділ VIII. Джерела інформації та інформаційні потреби мешканців Півдня та Сходу України	35-50
8.1. Характеристики загальних джерел інформації про дії влади та джерел новин	35-38
8.2. Популярність офіційних джерел інформації та рівень довіри до них	38-40
8.3. Оцінка достатності інформації від органів влади та бажаної інформації	40-43
8.4. Інформаційні теми, які найбільш цікавлять респондентів	43-44
8.5. Інформація, якій не вистачає мешканцям Півдня та Сходу України	44-46
8.6. Рівень взаємодії мешканців Півдня та Сходу України з мас медіа	47
8.7. Рівень обізнаності щодо права на інформацію про стан навколишнього середовища та права знати про використання персональної інформації	48
Висновки за розділом	48-50
Розділ IX. Політичні погляди та ціннісні орієнтації населення Сходу та Півдня України	51
9.1. Зовнішньополітичні орієнтації	51-55
9.2. Оцінки військового конфлікту на Сході України	56-59
9.3. Майбутнє Донбасу: ставлення мешканців Півдня та Сходу України	59-61
9.4. Відношення до протидії домінуванню російської мови, національно-патріотичного виховання молоді та зайняття вищих урядових посад етнічними українцями	61-62
9.5. Думка респондентів щодо представлення різними органами влади інтересів громадян	62-64
9.6. Ціннісні орієнтації мешканців Півдня та Сходу України	64-67
Висновки за розділом	67-71
Розділ X. Соціально-демографічні, етнічні та мовні характеристики опитаних мешканців Сходу та Півдня України	72-86
10.1. Статеві, вікові та освітні характеристики	72
10.2. Зайнятість, самооцінка фінансового становища та найбільш актуальних проблем	72-77
10.3. Етнічні та мовні характеристики	78-83
10.4. Сприйняття «комфортності» використання російської та української мов	83-85
Висновки за розділом	85-87
Розділ XI. Загальні висновки	87-98

Розділ I. Методологія дослідження

Метою соціологічного дослідження було вивчення медіа преференцій та політичних поглядів населення восьми областей Сходу та Півдня України.

Це території Донецької та Луганської областей, які є підконтрольні центральній українській владі, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Харківська, Миколаївська та Херсонська області.

Опитування здійснювалося компанією GfK шляхом персональних інтерв'ю з респондентами у дві хвили.

Із 27 листопада 2015 року до 10 січня 2016 року було опитано 13 830 респондентів у шести областях Півдня та Сходу України: у Донецькій та Луганській областях (території, які контролюються центральним українським урядом), Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській та Харківській областях.

Протягом другої хвили опитування було опитано 15 103 респонденти з 20 січня по 5 березня 2017 року у восьми областях Півдня та Сходу. До шести областей, в яких проводилося дослідження у 2016 році, було додано ще дві області – Херсонську та Миколаївську.

Близько 1500 персональних інтерв'ю були проведені на дому у респондентів в кожній області, не включаючи додаткові вибірки.

В кожній із областей вибірка є статистично репрезентативною населенню області за віком, статтю та типом населеного пункту.

Отримана вибірка є також репрезентативною населенню кожного із 17 відібраних міст за статтю та віком, згідно із даними Державними служби статистики України станом на 1 січня 2015 року.

Крім того, під час обох хвиль дослідження проводилося опитування методом мобільного САТІ мешканців територій Донецької та Луганської областей, які не контролюються центральним українським урядом.

Розділ II. Ключові характеристики використання Інтернету

В цьому розділі розглядаються такі питання як рівень користування Інтернетом серед опитаних мешканців Півдня та Сходу України (території, які контролюються центральним українським урядом) та існуючі перепони щодо його використання. Окрема увага приділяється місцям \ способам доступу до мережі Інтернет, розповсюдженості різних типів підключення до Інтернету, а також тому, для чого респонденти використовують Інтернет, та яким чином вони дивляться відео з Інтернету.

Спеціальний підрозділ присвячений характеристикам використання соціальних медіа.

Наприкінці розділу робиться огляд найбільш популярних українських та російських онлайн-ресурсів серед опитаних мешканців восьми областей Півдня та Сходу України.

2.1. Рівень користування Інтернетом

Половина опитаних у 2017 році заявили, що користуються Інтернетом кожен день або майже кожен день (51%). Ще 9% користувалися ним хоча б раз на тиждень. 38% опитаних сказали, що вони взагалі не користуються Інтернетом.

Таблиця 1. Розподіл відповідей на запитання “Як часто Ви користуєтесь Інтернетом?” (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Кожен день або майже кожен день	51	48	52
Хоча б раз на тиждень	9	8	10
Хоча в раз на місяць	1	2	1
Рідше одного разу на місяць	1	1	1
Не користуюсь	38	41	37
Не користуюсь, але він мені потрібен	7	8	7
Не користуюсь та він мені не потрібен	31	33	30

Разом з тим, 7% складають своєрідний резерв для подальшого розповсюдження Інтернету – за їхніми словами, вони Інтернетом не користуються, а але він їм потрібен.

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу

За рік, що минув, рівень щоденного використання Інтернетом збільшився серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження, - із 48% у 2016 році до 52% на початок 2017 року. Частка тих, хто взагалі не користувався Інтернетом, зменшилася із 41% до 37%.

Найбільш стрімке зростання відбулося у Донецькій (із 45% до 58%) та Харківській областях (із 52% до 59%).

Регіональний та соціально-демографічний профіль користувачів Інтернету.

Найвищий рівень користування Інтернетом виявлений у Донецькій (58%) та Харківській областях (59% опитаних користуються щодня), згідно з результатами опитування 2017 р. Найнижчий – у Луганській (44%) та Дніпропетровській областях (46%).

Серед міст найвищий рівень користування притаманний опитаним мешканцям Харкова (66%), Миколаєва, Подольська \ Котовська (по 65%), Херсона, Маріуполя (62-63%) та Старобельська (61% опитаних мешканців користувалися Інтернетом кожен день або майже кожен день).

Найнижчий рівень був зафіксований серед опитаних мешканців Кривого Рогу (38%) та Бахмута (49%).

За результатами опитування 2017 року, рівень використання Інтернетом залежить від низки соціально-демографічних факторів.

Він зростає із розміром населеного пункту. Так, серед мешканців села та населених пунктів розміром менше 50 тисяч населення лише 40% та 48%, відповідно, користуються Інтернетом щодня або майже щодня. У містах із населенням вище 50 тисяч він складає 57%.

Рівень використання Інтернетом помітно зменшується із віком респондентів. Так, серед респондентів віком 18-24 років 87% користуються Інтернетом щодня, серед респондентів віком 25-34 років – 80%, 35-44 років – 67%, 45-54 років – 47%, а серед старших вікових груп – 30% (для респондентів 55-64 років) та 12% (більше 65 років).

Чоловіки частіше користуються Інтернетом, ніж жінки (55% проти 48%, відповідно).

Респонденти із вищою освітою (спеціаліст або магістр) помітно частіше користуються Інтернетом (72%), ніж респонденти із професійно-технічною або із закінченою середньою освітою (по 40%).

Рівень використання Інтернету серед респондентів, які розмовляють дома лише російською, є вищим (56%), ніж серед респондентів, які розмовляють дома російською та українською (46%) або лише українською (36% використовували Інтернет щодня або майже щодня).

2.2. Перепопи щодо користування Інтернетом

Для тих, хто не користується Інтернетом, головною перепоною є відсутність доступу до комп'ютера або іншого пристрою для використання Інтернету. Про це заявив майже кожний п'ятий мешканець, опитаний на початку 2017 року.

Таблиця 2. Розподіл відповідей на запитання «Що Вам заважає користуватися Інтернетом?» (у % до тих, хто не користується; можливі декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
В мене немає доступу до комп'ютера \ іншого пристрою для використання Інтернету	18	21	18
Я не можу платити за Інтернет	9	6	9
Там, де я живу, немає Інтернету	1	2	1
Я не знаю, як отримати доступ до Інтернету	1	2	1
Інше	5	6	5
Важко відповісти	7	9	7

Майже для кожного десятого перепоною була нестача коштів для оплати послуг Інтернету.

Недоступність послуг Інтернет з'єднання або незнання, як отримати доступ до Інтернету, відігравали дуже незначну роль.

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу

За рік, що минув від першої хвили дослідження, ієрархія перепон щодо користування Інтернетом залишилася незмінною. Дещо зросла актуальність нестачі коштів на оплату Інтернету (з 6% до 9% у 2017 р.), а актуальність відсутності комп'ютера дещо впала (з 21% до 18%).

Для кого перепони щодо користування Інтернетом є найбільш актуальними?

Відсутність доступу до комп'ютеру \ іншого пристрою є більш актуальною для:

- мешканців Херсонської та Запорізької областей (26% та 23%, відповідно),
- мешканців сіл (24% проти 11% для мешканців міст з населенням понад 500 тис. чоловік),
- жінок (20% проти 16% для чоловіків),
- людей старших вікових груп (серед групи віком 45-54 рр. – 18%, серед респондентів віком 55-64 років – 30%, серед респондентів віком понад 65 років – 39%),
- учнів середньої школи, випускників середньої школи та професійно-технічних училищ (25% проти 8% серед респондентів із вищою освітою),
- пенсіонерів (37% проти 10% серед працюючих),
- тих, хто розмовляє дома лише українською мовою (28% проти 15% для тих, хто розмовляє лише російською та 22% для тих, хто розмовляє обома мовами)

Нестача коштів на оплату послуг Інтернету є більш актуальною проблемою для:

- мешканців Херсонської та Дніпропетровської областей (13% та 12%, відповідно)
- мешканців сіл (15% проти 8% для мешканців невеликих містечок або 7% для мешканців великих міст)
- людей віком понад 65 років (18% проти 13% для людей віком 55-64 років, 5% для респондентів віком 35-44 років тощо)
- учнів середніх шкіл, випускників середніх шкіл, професійно-технічних училищ (12%, 14% та 11%, відповідно, проти 4% для респондентів із вищою освітою)
- пенсіонерів та безробітних (17% та 14% проти 5% для працюючих із повною зайнятістю)
- тих, хто розмовляє дома лише українською (16% проти 8% та 9% для тих, хто розмовляє лише російською, та білінгвів, відповідно)

Відсутність інфраструктури доступу до Інтернету є більш актуальною перепорою для:

- мешканців Луганської області (6% проти 1% для сусідньої Донецької, наприклад)
- мешканців сіл (2% проти 1% для інших типів населених пунктів)
- респондентів віком понад 55 років (2-3% проти 1% для інших вікових груп)

Нарешті, незнання того, яким чином отримати доступ до Інтернет, є більш актуальною перепорою для:

- респондентів віком понад 65 років (2%)

2.3. Місця \ способи доступу до Інтернету

Більше половини користувачів Інтернету використовують точки доступу у себе дома (57%). По 14-13% використовують для цього мобільні \ портативні пристрої або місце роботи, відповідно. Решта місць та способів доступу є набагато менш розповсюдженими.

Таблиця 3. Розподіл відповідей на запитання «Де Ви користуєтеся Інтернетом?» (у % до користувачів Інтернету; можливі декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Дома	57	54	58
На мобільних \ портативних пристроях	14	10	15
На роботі	13	13	14
В публічних місцях, де є бездротовий доступ до Інтернету	6	6	7
Дома у друзів \ знайомих	5	5	6
В інтернет кафе, комп'ютерному клубі тощо	2	2	2
Там, де навчаюся	2	2	2
В інших місцях	1	1	1

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу

За рік, що минув, помітно збільшилися частки тих, хто користується Інтернетом дома (з 54 до 58%) та за допомогою мобільних \ портативних пристроїв (з 10 до 15%). Решта показників не зазнали суттєвих змін.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Доступ на роботі є найменш популярним у Херсонській (7,5%), Донецькій (15%) та Миколаївській областях (18%).

Доступ до Інтернету за допомогою мобільних пристроїв є найменш популярним у Луганській області (15%), а найбільш популярним – у Харківській (37%).

Доступ в публічних місцях з Wi Fi є найменш популярним у Херсонській (1,1%) та Миколаївській областях (1,3%).

Інтернет кафе найрідше використовують також опитані мешканці Херсонської області (0,5%). Саме в цій області найрідше використовують для доступу до Інтернету навчальні заклади (0,7%).

2.4. Розповсюдженість різних типів підключення до Інтернету

Найбільш популярним типом домашнього підключення до мережі Інтернет є кабельний Інтернет (44%). Майже кожний десятий користується (9%) доступом на планшеті або смартфоні з картою мобільного оператора.

Таблиця 4. Розподіл відповідей на запитання «Яке підключення до Інтернету є у Вас дома?» (серед тих, хто користується Інтернетом дома; декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Кабельний Інтернет	44	39	46
Підключення по телефонній лінії	4	7	4
ISDN, цифрова мережа з інтеграцією служб (телефонний кабель)	1	4	1
USB-модем	3	4	3
Використовую мобільний телефон як модем	4	3	4
На планшеті \ смартфоні з сім-картою мобільного оператора	9	5	9
Інше	0	1	1
Не знаю	1	1	1

Решта типів мають набагато меншу розповсюдженість.

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу

За рік, що минув, відбулося розширення частки тих, хто використовує кабельний Інтернет (з 39 до 46%) та планшети \ смартфони (майже вдвічі – з 5 до 9%).

Регіональні характеристики.

Цікаво, що підключення до Інтернету за допомогою планшета \ смартфона користується найменшою популярністю серед опитаних мешканців Луганської області (6,5%).

2.5. Для чого використовується Інтернет?

Найбільш поширені причини використання Інтернету наведено в Таблиці нижче.

Зауважимо, що п'ятірка найбільш популярних виглядає наступним чином:

1. Дивлюся відео, ТБ програми тощо (34%)
2. Спілкування по скапу (32%)
3. Узнаю останні новини (31%)
4. Електронна пошта (28%)
5. Вивчення певних тем (27%)

Таблиця 5. Розподіл відповідей на запитання «Для чого Ви зазвичай використовуєте Інтернет \онлайніві ресурси?» (у % до користувачів Інтернету; декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Дивлюсь відео – ТВ програми, новини, репортажі, відео кліпи або кінофільми	34	31	36
Спілкуюся по скайпу або іншим каналам зв'язку	32	27	33
Узнаю останні новини	31	32	31
Отримую або відправляю електронну пошту	28	29	29
Вивчаю певні теми	27	22	27
Слухаю аудіо записи – музику, радіо програми або репортажі новин	19	20	20
Граю в ігри	19	17	21
Беру участь в новинних групах \ форумах \ відвідую сайти оголошень, призначених не для купівлі \ продажу, а для отримання інформації	16	17	17
Читаю блог	11	10	11
Здійснюю фінансові операції	11	6	12
Публікую коментарі \ пишу блог	8	6	8
Слухаю або дивлюся подкасти	6	5	7
Читаю аналітичні програми \ дивлюсь аналітичні програми, ток шоу	5	5	5
Важко сказати	1	0	1

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу

За рік, що минув найбільш помітні зміни відбулися по таких напрямках використання Інтернету:

- Здійснення фінансових операцій (зростання вдвічі – з 6 до 12%)
- Спілкування по скайпу (з 27 до 33%)
- Вивчення певних тем (з 22 до 27%)
- Дивлюся відео, ТБ тощо (з 31 до 36%)
- Гра в ігри (з 17 до 21%)

Регіональні характеристики.

За результатами опитування 2017 року були виявлені низка регіональних особливостей використання Інтернету.

Лідерами із використання Інтернету для фінансових операцій є Дніпропетровська (26%) та Харківська області (20%).

Найчастіше за інших використовують Skype мешканці Одеської (37%) та Харківської областей (43%).

Опитані мешканці Донецької області найчастіше за інших дізнаються з Інтернету новини (39%).

2.6. Яким чином респонденти дивляться відео з Інтернету?

Найбільш популярною відповіддю на це запитання було – «дивлюся відео онлайн, в реальному часі...» (41%). Інший популярний варіант – поєднання першого способу з другим – завантаження відео файлів, щоб подивитися на компютері або іншому пристрої (38%).

Таблиця 6. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви зазвичай дивитися відео з Інтернету?» (серед тих, хто дивиться відео в Інтернеті; один варіант відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Дивлюся відео онлайн, в реальному часі, в потоковому режимі (стрім)	41	34	40
Обидва варіанти	38	38	38
Завантажую відео файли, щоб подивитися на своєму компютері або іншому пристрої	9	10	9
Важко сказати	13	18	13

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу

За рік, що минув, помітно збільшилася частка тих, хто дивиться відео в режимі онлайн, в реальному часі тощо, - з 34 до 40%.

Регіональні характеристики.

Найчастіше дивляться відео онлайн опитані мешканці Донецької (52,5%) та Луганської областей (51%).

2.7. Характеристики використання соціальних медіа

Найбільш популярними соціальними медіа серед мешканців восьми областей Півдня та Сходу України є:

- ВКонтакте (38% опитаних мали сторінки, а 70% використовували їх «вчора»)
- Однокласники (32% мали сторінку, а 57% використовували «вчора»)
- Facebook (18% мали сторінку, 54% використовували «вчора»)
- Instagram (лише 7% мали сторінки, проте використовували «вчора» 62%)

Решта (Twitter, Linkedin, LiveJournal) користувалися набагато меншою популярністю.

Таблиця 7. Розподіл відповідей на запитання «На яких сайтах соціальних медіа у Вас є сторінки» та «Коли Ви користувалися соціальними медіа в останній раз?» (варіант

відповіді – «вчора») (у % до користувачів Інтернету та тих, хто має сторінки в соціальних медіа; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	Мають сторінку			Використовували вчора		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
ВКонтакте	38	37	39	70	73	69
Однокласники	32	32	33	57	57	56
Facebook	18	14	19	54	48	54
Instagram	7	4	8	62	54	62
Twitter	4	4	5	40	36	39
LinkedIn	1	1	1	32	32	32
LiveJournal	1	0	1	28	48	24

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, збільшилися частки опитаних, які мають сторінки в таких соціальних медіа як ВКонтакте (з 37 до 39%), Facebook (з 13 до 19%) та Instagram (зростання вдвічі – з 4 до 8%).

З іншого боку, серед користувачів соціальних медіа за рік зросли частки регулярних користувачів таких соціальних мереж як Facebook (з 48 до 54%), Instagram (з 54 до 62%) та Twitter (з 36 до 39%).

Використання ВКонтакте дещо знизилося (з 73 до 69%), тоді як популярність «Живого Журналу» різко впала (з 48 до 24%).

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Загалом, найчастіше мають сторінки в будь-яких соціальних медіа опитані мешканці Дніпропетровської (54%), Харківської (52%), Запорізької (52%) та Одеської областей (50%). В решті областей частки користувачів коливаються від 48% у Донецькій області до 42% у Луганській області.

У ВКонтакте найчастіше мають сторінки опитані мешканці Дніпропетровської (43%) та Запорізької областей (40%), найрідше – мешканці Луганської (27%).

Найбільше прихильників «Однокласників» було виявлено також у Дніпропетровській (38%) та Запорізькій областях (37%), а найменше – у Харківській (24%).

У Facebook найчастіше мають сторінки опитані мешканці Дніпропетровської (23%) та Харківської областей (24%), а найрідше – мешканці Херсонської (10%), Луганської (11%), Запорізької та Миколаївської (по 13%) областей.

У мережі Instagram найчастіше мають сторінки мешканці Одеської (10%) та Дніпропетровської (9%) областей, а найрідше – мешканці Луганської, Миколаївської (по 2%) та Херсонської областей (3%).

Соціально-демографічні характеристики тих, хто має сторінки у ВКонтакте:

- Частка тих, хто має сторінку у ВКонтакте знижується зі зростанням віком респондента. Сторінки мають 80% респондентів у віці 18-24 років, 70% - у віці 25-34 років, 47% - у віці 35-44 років...
- Сторінки в цій мережі мають 50% респондентів із вищою освітою, 33% тих, хто має закінчену середню освіту, та 24% учнів середньої школи

- Серед студентів сторінки в цій мережі мають 86%, серед працюючих – 49%, а серед пенсіонерів – лише 7%
- Серед тих, хто розмовляє дома виключно українською, сторінки у ВКонтакте мають 26%, серед виключно російськомовних – 41%, а серед двомовних – 36%
- Проте серед тих, хто вважає себе українцями, мають сторінки в цій мережі 39%, а серед росіян – 32%

Соціально-демографічні характеристики тих, хто мають сторінки у Facebook:

- Частки тих, хто має сторінки, по вікових групах: 18-24 рр. – 35%, 25-34 рр. – 30%, 35-44 рр. – 23%, 45-54 рр. – 15%...
- Освітні групи: серед осіб із вищою освітою сторінки в цій мережі мають 30%, серед учнів середньої школи – 8%, а серед тих, хто має закінчену середню освіту, - 12%
- Серед студентів мають сторінки в цій мережі 35%, працюючих – 25%, а серед пенсіонерів – 4%
- Кожний п'ятий респондент, який спілкується дома виключно російською, має сторінку в мережі Facebook, тоді як серед виключно україномовних – 9%, а серед двомовних 17%

Для чого мешканці Півдня та Сходу використовують соціальні медіа?

Найчастіше користувачі соціальних медіа їх використовують для:

- Відстеження стрічки подій друзів (35%)
- Щоб ділитися новинами про себе (29%)
- Щоб ділитися посиланнями на цікаву інформацію та новини (23%)
- Щоб ділитися розважальними історіями, відео (18%)

Таблиця 8. Розподіл відповідей на запитання «Для чого Ви використовуєте соціальні медіа?» (у % до користувачів соціальних медіа; декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Відстежую стрічку подій своїх друзів	35	31	36
Ділюся новинами про себе \ мою родину	29	28	29
Ділюся посиланнями на новини та інформацію, яку вважаю цікавою	23	22	24
Ділюся розважальними історіями, відео	18	18	19
Відстежую стрічку новин агентств \ інформаційних ресурсів	9	8	9
Відстежую стрічки подій популярних блогерів \ політиків	7	6	7
Відстежую стрічку подій зірок	5	4	5
Важко сказати	1	1	1
Інше	0	1	1

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, дещо зросли частки тих, хто відстежує стрічки подій друзів (з 31 до 36%) та тих, хто ділиться посиланнями на цікаві новини та інформацію (з 22 до 24%).

Регіональні характеристики.

В цілому, тенденції використання соціальних медіа є більш-менш однаковими по всіх областях.

Значна частина (43%) респондентів вважає, що серед інформації друзів в соціальних медіа «трапляється як надійна, так і не надійна» інформація. Близько третини вважає таку інформацію «скоріше надійною».

Таблиця 9. Розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, якою мірою є надійною інформація, яка публікується друзями на сторінках соціальних медіа?» (у % до користувачів соціальних медіа; один варіант відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Дуже надійна	8	10	7
Скоріше надійна, ніж ненадійна	32	31	32
Трапляється і надійна, і ненадійна	43	38	43
Скоріше не надійна, ніж надійна	6	6	5
Абсолютно ненадійна	2	2	2
Важко сказати	11	13	11

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, зросла частка тих, хто вважає, що серед інформації друзів в соціальних мережах трапляється як надійна, так і не надійна інформація (з 38 до 43%).

Регіональні характеристики.

Не було виявлено особливостей в оцінці надійності інформації в соціальних медіа між мешканцями різних областей.

2.8. Найбільш популярні он-лайн ресурси серед мешканців Півдня та Сходу України

Десятка найбільш популярних українських онлайн-ресурсів серед опитаних мешканців Сходу та Півдня відображена в Таблиці нижче (пошукові системи не включені).

Таблиця 10. Розподіл відповідей на запитання «Які інформаційні он-лайн ресурси Ви відвідували протягом останніх 7 днів?» (у % до користувачів, результати 2017 р.; українські ресурси)

	Онлайн-ресурс	Частка
1	ICTV \ ictv.ua	22
2	ТСН \ tsn.ua,	18
3	Сьогодні ЮА \ segodnya.ua	17
4	Подробности \ podrobnosti.ua, 112 \ 112.ua, Корреспондент.нет \ korrespondent.net	по 14
5	Цензор.нет \ censor.net.ua	13
6	Вести \ vesti-ukr.com	12
7	Спорт.юа \ sport.ua, Факты и комментарии \ fakty.ua	по 11
8	Новости.юа \ novosti.ua	10
9	УНИАН \ unian.net, Украинская Правда \ pravda.com.ua,	по 8
10	Лига.нет \ liga.net, Газета.юа \ gazeta.ua, Левый берег \ lb.ua	по 7

П'ятірка найбільш популярних російських онлайн-ресурсів серед опитаних мешканців Півдня та Сходу України наводиться в Таблиці нижче.

Таблиця 11. Найбільш популярні російські он-лайнкові інформаційні ресурси

(«відвідували протягом останніх 7 днів», у % до користувачів; результати опитування 2017 р.)

	Онлайновий ресурс	Частка
1	Вести.ру \ vesti.ru	6
2	Лайфньюз \ lifenews.ru, Лента.ру \ lenta.ru	по 4
3	м24.ру \ m24.ru	3
4	Форбс.ру \ forbes.ru, Московский Комсомолец \ mk.ru, Газета.ру \ gazeta.ru, Коммерсант.ру \ kommersant.ru, Утро.ру \ utro.ru	по 2
5	Эхо Москвы \ echo.msk.ru	1

Найбільша частка користувачів vesti.ru була виявлена у Херсонській (6%), Харківській та Одеській (по 5%), а також у Донецькій та Дніпропетровській областях (по 4% опитаних користувачів Інтернету в цих областях).

Найбільша частка користувачів lenta.ru була зафіксована у Херсонській області (6,5%), а lifenews.ru – у Донецькій (4%) та Одеській областях (3%).

❖ Висновки за розділом II.

Половина мешканців восьми областей користуються Інтернетом щодня або майже щодня. Найбільше Інтернетом користуються опитані мешканці Донецької та Харківської областей (58-59%), а найменше – Луганської та Дніпропетровської (44-46%). Щодня Інтернетом користуються близько двох третин мешканців Харкова, Миколаєва, Херсона та Маріуполя.

Інтернетом частіше користуються мешканці великих міст, ніж сіл, респонденти з вищою освітою, ніж з освітою на рівні ПТУ або коледжу, а також представники молодших вікових груп.

Серед тих, хто не користується Інтернетом, головною перешкодою є відсутність доступу до комп'ютера або іншого пристрою.

Більше половини користувачів Інтернету використовують точки доступу у себе дома (57%). По 14-13% використовують для цього мобільні \ портативні пристрої або місце роботи, відповідно. За рік, що минув, помітно зросла популярність мобільних пристроїв. Вони є найбільш вживаними у Харківській області (37%).

Інтернет найчастіше використовують, щоб дивитися відео, ТБ програми тощо, спілкуватися по Skype, узнавати новини (34-31%), а також надсилати електронну пошту та вивчати певні теми (28-27%). Опитані мешканці Донецької області найчастіше за інших дізнаються з Інтернету новини (39%).

За рік, що минув вдвічі зросло використання Інтернету для фінансових операцій (з 6 до 12%).

Найбільш популярними соціальними мережами були «ВКонтакте» (38% опитаних мали сторінки), Однокласники (32%), Facebook (18%) та Instagram (лише 7% мали сторінки, проте використовували «вчора» 62%). За рік, що минув, дещо зросла популярність останніх двох мереж та «ВКонтакте».

Найбільш популярними українськими онлайн-ресурсами були сайти двох телеканалів (ICTV, ТСН) та газети «Сьогодні» (22-17% від користувачів Інтернету).

Найбільш популярними російськими ресурсами були Вести.ру \ vesti.ru (6% від користувачів Інтернету), Лайфньюз \ lifenews.ru, Лента.ру \ lenta.ru (по 4%) та m24.ru \ m24.ru (3%).

Найбільша частка користувачів російських ресурсів була виявлена у Херсонській, Харківській, Одеській та Донецькій областях.

III. Ключові характеристики використання телебачення

В цьому розділі аналізується рівень користування телебаченням, а також такі питання, як - що зазвичай дивляться опитані мешканці Півдня та Сходу України, способи підключення до телебачення, найбільш популярні українські та російські телеканали.

3.1. Рівень користування телебаченням

Переважає більшість опитаних мешканців Півдня та Сходу України дивляться телевізор щодня або майже щодня (80%). Взагалі не користувався телевізором лише кожний десятий опитаний.

Таблиця 12. Розподіл відповідей на запитання «Як часто Ви дивитися телевізор?» (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Кожен день або майже кожен день	81	80	80
Хоча б раз на тиждень	8	8	8
Хоча в раз на місяць	1	1	1
Рідше одного разу на місяць	0	1	0
Не користуюсь	11	10	11

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, не відбулося помітних зрушень у рівні користування телебаченням.

Регіональні характеристики.

Користування телебаченням має більш-менш однакові характеристики по всіх областях Півдня та Сходу України.

3.2. Що зазвичай дивляться мешканці Півдня та Сходу України?

Переважає більшість опитаних мешканців Півдня та Сходу використовували телебачення для того, щоб дивитися фільми (79%) та новини (70%). Більше половини дивилися також розважальні програми (55%), а третина або близько третини дивилися музику та аналітичні програми, ток шоу.

Таблиця 13. Розподіл відповідей на запитання «Що Ви зазвичай дивитися?» (у % до глядачів ТБ; декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Кінофільми	79	81	78
Новини	70	75	69
Розважальні програми	55	54	55
Музика, відео кліпи	33	34	34
Аналітичні програми \ ток шоу	30	39	29

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, прикметними змінами були зниження часток тих, хто дивиться кінофільми (з 81 до 78%), новини (з 75 до 69%), а також аналітичні програми та ток шоу (з 39 до 29%).

Регіональні характеристики.

Хоча загальні тенденції спостерігаються в усіх областях, Херсонська область виокремлюється наступними рисами.

У порівнянні з іншими областями, саме у Херсонській області найбільша частка опитаних мешканців використовує телебачення як джерело новин (83%). Крім того, в цій області аналітичні програми користуються найбільшою популярністю (40%).

3.3. Способи підключення до телебачення

Найбільш популярним способом підключення до телебачення є кабельне ТБ (36%). Кожний п'ятий використовував аналогове телебачення (21%), приблизно така ж частка (18%) – безкоштовне супутникове ТБ, а цифрове ТБ використовувалося 15% опитаних мешканців.

Таблиця 14. Розподіл відповідей на запитання «Яке телебачення у Вас дома?» (серед глядачів ТБ; декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Кабельне ТБ	36	38	37
Аналогове телебачення (стаціонарна антенна)	21	26,5	20
Супутникове (безкоштовне)	18	15	16
Цифрове телебачення Т2 (через декодер)	15	13	15
Супутникове (платні пакети послуг)	1	1	1
MMDS (такі послуги як Maximum TV, Mitris, Teleselo)	0	0	0
Інтернет ТБ (через ТБ тюнер)	1	1	1
Важко сказати	1	1	1

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, помітно зменшилася частка тих, хто використовує аналогове ТБ (з 26,5 до 20%). Решта показників не зазнали суттєвих змін.

Регіональні характеристики.

Незвично високе розповсюдження кабельне ТБ має у Донецькій області (65%).

Аналогове ТБ користується найбільшою популярністю серед опитаних мешканців Запорізької області (33%).

Найбільша частка користувачів безкоштовного супутникового ТБ була виявлена у Херсонській області (37%).

Цифрове ТБ має найменші частки користувачів серед опитаних мешканців Харківської (8,5%) та Донецької областей (10%).

За результатами опитування 2017 року, найбільш популярним платним супутниковим оператором є Vision TV \ Viasat (35% серед користувачів платного супутникового ТБ).

Таблиця 15. Розподіл відповідей на запитання «Послугами якого супутникового оператора Ви користуєтесь?» (у % до користувачів платного супутникового телебачення; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Vision TV \ Viasat	35	30	36
Континент ТБ	1	-	0
НТВ+ Росія	3	23	3

НТВ+ Україна	5		4
Триколор ТВ	2	-	3
Xtra TV	4	6	4
UA.TV	6	5	6
Інше	1	24	1
Важко сказати	45	12	43

Звертає увагу, що достатньо помітна частка користувалася послугами російських операторів. Це НТВ+Росія (3%), НТВ+Україна (5%) та Триколор ТВ (2%).

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, Vision TV \ Viasat розширив частку користувачів з 30 до 36%, проте на основі наявних даних важко робити обґрунтовані висновки, оскільки формулювання варіантів відповідей різнилися у 2016 та 2017 рр. Наприклад, в анкеті 2016 р. було вказано лише НТВ+, а не два варіанта, яке це зазначено в анкеті 2017 р.

Регіональні характеристики.

Користувачі послуг російських операторів були виявлені у Донецькій, Луганській, Харківській, Одеській, Запорізькій та Херсонській областях.

3.4. Найбільш популярні українські та російські телеканали

Десятка найбільш популярних телеканалів серед опитаних мешканців Сходу та Півдня України відображена у Таблиці нижче.

Таблиця 16. Розподіл відповідей на запитання «Які телеканали Ви дивилися протягом останніх 7 днів?» (у % до глядачів ТБ; результати опитування 2017 р.)

	Телеканал	Частка
1	1+1	73
2	Интер	66
3	СТБ	60
4	ТРК Украина	50
5	ICTV	45
6	Новый канал	37
7	112 Украина	27
8	ТЕТ, НТН, 2+2	по 22
9	5 канал, К1	по 17
10	24 канал	11

Згідно з результатами опитування 2017 року, опитані найчастіше «дивилися протягом останніх 7 днів» наступні російській телеканали (див. Таблицю нижче).

Таблиця 17. Найбільш популярні російські телеканали («дивилися протягом останніх 7 днів», у % до глядачів ТБ; результати опитування 2017 р.)

Телеканал	Частка
Россия 1, РТР (РТР-Планета), ТНТ	по 4
Первый канал, Россия 24, НТВ (НТВ-Мир), Наше кино, СТС	по 3

Суто пропагандистський телеканал Lifenews дивилися 0,8% опитаних глядачів ТБ Півдня та Сходу України.

Телеканал «Россия 1» найчастіше дивилися на Луганщині (7,6%), Херсонщині (6,5%) та Донеччині (5,7%). «РТР-Планета» - у Херсонській (8,8%), Одеській (6,5%) та Луганській областях (5,8%). «Первый канал» - в Одеській (5,6%) та Луганській областях (5,1%).

❖ Висновки за розділом III.

Переважна більшість опитаних мешканців Півдня та Сходу України дивляться телевізор щодня або майже щодня (80%) для того, щоб дивитися фільми та новини (79-70%). Більше половини дивилися також розважальні програми, а третина або близько третини - музику та аналітичні програми, ток шоу.

За рік, що минув, помітно знизилися частки глядачів фільмів, новин та аналітичних програм та ток шоу.

Мешканці Херсонщини значно більше за мешканців інших областей використовують ТБ для отримання новин.

Найбільш популярним способом підключення до телебачення є кабельне ТБ (36%). Кожний п'ятий використовував аналогове телебачення, приблизно така ж частка – безкоштовне супутникове ТБ, а цифрове ТБ використовувалося 15% опитаних мешканців.

За рік, що минув, помітно зменшилася частка тих, хто використовує аналогове ТБ.

Незвично високе розповсюдження кабельне ТБ має у Донецькій області, аналогове ТБ – у Запорізькій області, а безкоштовне супутникове ТБ - серед опитаних мешканців Запорізької області.

Трійка найбільш популярних українських телеканалів – 1+1 (73%), Інтер та СТБ (66-60%).

Найчастіше опитані мешканці Півдня та Сходу України дивилися такі російські телеканали як Россия 1, РТР (РТР-Планета), ТНТ (по 4%), Первый канал, Россия 24, НТВ (НТВ-Мир), Наше кино, СТС (по 3%).

Телеканал «Россия 1» найчастіше дивилися на Луганщині (7,6% тих, хто дивився телевізор), Херсонщині (6,5%) та Донеччині (5,7%); «РТР-Планета» - у Херсонській (8,8%), Одеській (6,5%) та Луганській областях (5,8%), а «Первый канал» - в Одеській (5,6%) та Луганській областях (5,1%).

IV. Ключові характеристики використання радіо

Цей розділ присвячений розгляду таких питань як рівень користування радіо, що зазвичай слухають мешканці Півдня та Сходу України, найбільш розповсюджені типи радіо та найбільш популярні українські та російські радіо станції.

4.1. Рівень користування радіо

Майже кожний четвертий опитаний мешканець Півдня та Сходу України слухав радіо кожного або майже кожного дня (24%). Взагалі не слухали радіо майже дві третини респондентів (65%).

Таблиця 18. Розподіл відповідей на запитання “Як часто Ви слухаєте радіо?” (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Кожен день або майже кожен день	24	22	24
Хоча б раз на тиждень	9	10	9
Хоча в раз на місяць	2	2	2
Рідше одного разу на місяць	1	1	1
Не користуюсь	65	65	64

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, не відбулося помітних серйозних зрушень у рівні користування радіо.

Регіональні характеристики.

Найбільша частка щоденних слухачів радіо була виявлена у Харківській області (31%).

Найменш популярним радіо є серед опитаних мешканців Донецької (77% респондентів взагалі не слухають радіо) та Луганської областей (72%).

4.2. Що зазвичай слухають радіо слухачі Півдня та Сходу України?

Найбільша частка радіо слухачів слухає радіо для прослуховування музики (32%). Кожний п'ятий також слухає новини, а кожний десятий – розважальні програми. Аналітичні програми користуються найменшою популярністю (4%).

Таблиця 19. Розподіл відповідей на запитання «Що Ви зазвичай слухаєте?» (у % до слухачів радіо; декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Музику	32	32	32
Новини	21	21	21
Розважальні програми	10	9	10
Аналітичні програми \ ток шоу	4	4	4
Інше	1	0	1
Важко сказати	1	1	1

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, не відбулося помітних змін у тому, що зазвичай слухають мешканці шести областей Півдня та Сходу України.

Регіональні характеристики.

Хоча у всіх областей спостерігаються однакові тенденції прослуховування радіо, варто виокремити наступні особливості.

Новинні радіо передачі є найбільш популярними серед мешканців Запорізької (34%) та Дніпропетровської областей (28%), а найменш популярними – серед мешканців Донецької області (11%).

Аналітичні програми також користуються найбільшою популярністю серед мешканців Запорізької (8%) та Дніпропетровської областей (7%).

4.3. Який тип радіо слухають мешканці Сходу та Півдня України?

Найбільш популярним типом радіо є FM радіо – його слухали 23% опитаних у 2017 році. Решта є помітно менш популярними.

Таблиця 20. Розподіл відповідей на запитання «Який тип радіо Ви слухаєте?» (серед слухачів радіо; декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
FM радіо	23	23	24
Радіо в автомобілі	6	6,5	6
Наземне радіо	4	5	4
Радіо через Інтернет	3	3	3
FM радіо через мобільний телефон \ смартфон	3	3,5	3
Інше	1	1	0
Важко сказати	1	0	1

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, не відбулося помітних змін у використанні тих чи інших типів радіо.

Регіональні характеристики.

FM радіо користується помітно більшою популярністю серед опитаних мешканців Запорізької (74,5%) та Дніпропетровської областей (70%).

Радіо через Інтернет є найбільш популярним серед мешканців Дніпропетровської області (12%) та найменш популярним- в Одеській області (4%).

З іншого боку, найбільша частка користувачів радіо в автомобілі була виявлена саме в Одеській області (32,5%).

4.4. Найбільш популярні українські та російські радіостанції

Найбільш популярні радіостанції серед слухачів радіо Півдня та Сходу наведено у Таблиці нижче.

Таблиця 21. Розподіл відповідей на запитання «Яке радіо Ви слухали протягом останніх 7 днів?» (у % до слухачів радіо; результати опитування 2017 р.)

	Радіостанція	Частка
--	---------------------	---------------

1	Хит FM	36
2	Шансон	27
3	«Русское радио Україна»	24
4	Люкс FM	23
5	Радіо П'ятниця	22
6	Ретро FM, Наше радіо, Авторадіо	21
7	Еуропа Plus	19
8	Народное радио, Мелодія	по 17
9	Кисс ФМ \ Kiss FM	14
10	Перець FM, Просто радіо	по 11

Частка слухачів російських радіостанцій є мізерною (наприклад, лише 0,8% опитаних вказали, що слухали «Маяк»...).

❖ Висновки за розділом IV.

Майже кожний четвертий опитаний мешканець Півдня та Сходу України слухав радіо кожного або майже кожного дня, тоді як взагалі не слухали радіо майже дві третини респондентів.

Найбільша частка щоденних слухачів радіо була виявлена у Харківській області (31%). Найменш популярним радіо є серед опитаних мешканців Донецької (77% респондентів взагалі не слухають радіо) та Луганської областей (72%).

Третина радіо слухачів слухає радіо для прослуховування музики, кожний п'ятий також слухає новини, а кожний десятий – розважальні програми. Аналітичні програми користуються найменшою популярністю (4%).

Найбільш популярним типом радіо є FM радіо. Радіо через Інтернет є найбільш популярним серед мешканців Дніпропетровської області (12%), а радіо в автомобілі – серед мешканців Одеської області (третина).

Найбільш популярними радіо станціями серед радіо слухачів є Хит FM (36%), «Шансон» (27%) та «Русское радио Україна» (24%). Частка користувачів суто російських радіо станцій є мізерною.

V. Ключові характеристики використання друкованих ЗМІ

В цьому розділі аналізується рівень користування друкованими ЗМІ серед опитаних мешканців Півдня та Сходу України, характеристики того, що зазвичай читають користувачі друкованих ЗМІ, а також надається огляд найбільш популярних українських та російських друкованих ЗМІ.

Наприкінці розділу робиться огляд того, яким чином респонденти оцінюють розповсюдженість прихованої реклами та замовних матеріалів в тих чи інших мас меда.

5.1. Рівень користування друкованими ЗМІ

Регулярними читачами друкованих ЗМІ (щодня або майже щодня) є лише 4% опитаних мешканців Сходу та Півдня України. Взагалі не читають друковані ЗМІ 72%.

Таблиця 22. Розподіл відповідей на запитання «Як часто Ви читаєте друковані ЗМІ?» (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Кожен день або майже кожен день	4	6	4
Хоча б раз на тиждень	17	16	16
Хоча в раз на місяць	4	5	4
Рідше одного разу на місяць	3	2	3
Не користуюсь	72	71	73

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, не відбулося помітних зрушень у рівні користування друкованими ЗМІ.

Регіональні характеристики.

Найменшою популярністю друковані ЗМІ користуються серед опитаних мешканців Одеської (79% взагалі не читають пресу), Харківської (77%) та Донецької областей (74%).

Найбільшою популярністю друковані ЗМІ користуються серед мешканців Херсонської області (39% з тією чи іншою регулярністю читають пресу).

5.2. Що зазвичай читають мешканці Півдня та Сходу України?

Кожний п'ятий читач друкованих ЗМІ читає газети та журнали, щоб отримати новини. Популярними також є оголошення \ реклама та розважальні матеріали (по 13%). Майже кожний десятий використовує друковані ЗМІ для читання аналітичних матеріалів (8%).

Таблиця 23. Розподіл відповідей на запитання «Що Ви зазвичай читаєте?» (серед читачів; можливі декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Новини	20	23	19
Оголошення, реклама	13	13	12
Розважальні матеріали	13	12	13
Аналітичні матеріали	8	10	7

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, дещо знизилася частка респондентів, які використовували друковані ЗМІ для отримання новин (з 23 до 19%).

Регіональні характеристики.

Найбільша частка читачів друкованих ЗМІ з метою отримання новин була виявлена у Херсонській області (34%), найменша – у Харківській (12%) та Одеській областях (13%).

Аналітичні матеріали також користуються найбільшою популярністю серед мешканців Херсонської області (17%), а найменшою – у Луганській (4%) та Одеській областях (3%).

5.3. Найбільш популярні українські та російські друковані ЗМІ

Найбільш популярні українські друковані ЗМІ наведено в Таблиці нижче.

Таблиця 24. Розподіл відповідей на запитання «Які друковані ЗМІ Ви читали протягом останніх 7 днів?» (у % до читачів ЗМІ; результати опитування 2017 р.)

	Друкований ЗМІ	Частка
1	Аргументы и Факты (Украина)	13
2	Теленеделя	11
3	7я \ Семья	10
4	Украинский пенсионер, Вести	7
5	Сегодня, Отдохни	по 6
6	Комсомольская правда в Украине, Факты и комментарии, Лиза	по 4
7	ЗОЖ (Здоровый Образ Жизни), Пенсионная, Сад и огород, Люблю готовить, Хозяин, Порадница	по 3
8	Урядовий Курьер, Сельские вести, Огородник, Бульвар Гордона, Советчица	по 2
9	Газета «День», Зеркало недели	1-2
10	Ваша судьба, Здоровье Украины	1

Рівень використання російських друкованих ЗМІ є мізерним.

5.4. Оцінка розповсюдженості прихованої реклами та замовних матеріалів в мас медіа

Кожний сьомий мешканець Півдня та Сходу України (15%) помічав приховану рекламу, пропаганду або упереджені матеріали на загальноукраїнських телеканалах протягом останніх 12 місяців.

Менша частка опитаних (по 8%) помічала приховану рекламу на місцевих та російських телеканалах, а також на загальноукраїнських (12%), місцевих та російських онлайн-ресурсах (по 9%).

Таблиця 25. Розподіл відповідей на запитання «Чи помічали Ви приклади прихованої реклами, пропаганди або упереджені матеріали на користь власника за останні 12 місяців в таких видах медіа?» (у % до користувачів мас медіа у 8 областях Сходу та Півдня 2017 р.)

	Інтернет			Радіо			Телеканали			Преса		
	Так	Ні	В\В*	Так	Ні	В\В	Так	Ні	В\В	Так	Ні	В\В
Загальноукраїнські ресурси	12	54	34	6	68	26	15	61	24	6	63	31

Місцеві	9	55	37	4	57	39	8	57	35	6	66	28
Російські	9	44	47	4	46	50	8	45	47	4	45	51

*В\В – важко відповісти

Найрідше респонденти Півдня та Сходу України помічали замовні матеріали на загальноукраїнських, місцевих та російських радіостанціях, а також у друкованих загальноукраїнських, місцевих та російських ЗМІ (4-6%).

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

В середньому, за оцінкою опитаних, розповсюдженість «джинси» знизилася у порівнянні з 2016 роком, коли подібне дослідження проводилося у шести областях Півдня та Сходу.

Наприклад, рік тому респонденти вдвічі частіше зустрічали замовні матеріали на загальноукраїнських та місцевих радіостанціях (13 та 8% у 2016 році та 7% та 4% у 2017 році, якщо брати до уваги лише шість областей, без Миколаївської та Херсонської). Така ж різниця спостерігається і по загальноукраїнським та місцевим друкованим ЗМІ (13 та 11% у 2016 році та по 7% у 2017 році, якщо брати до уваги лише шість областей).

Ймовірно, це пояснюється тим, що у 2015 році проводилися місцеві вибори, які супроводжувалися масовим розміщенням замовних матеріалів політичними партіями та кандидатами у різних мас медіа.

Географічні та соціально-демографічні характеристики.

Існують відмінності між оцінками респондентів із різних областей. Опитані мешканці територій Донеччини, які контролюються українським урядом, набагато частіше ухилялися від чіткої відповіді майже на всі запитання. Наприклад, по запитаннях щодо телеканалів та друкованих ЗМІ ці показники становили від 45 до 71% (в середньому по всіх областях – 24-51%). Найбільше опитані донеччани утримувалися від відповіді на запитання щодо російських медіа (по 71%). Це також стосується і міст з Донецької області (Волноваха, Маріуполь, Слов'янськ, Краматорськ). Так, в тому ж Маріуполі 78% опитаних утрималися від відповіді щодо розповсюдженості пропаганди та замовних матеріалів на російському ТБ.

Вказана відмінність Донецької області була виявлена і під час минулорічного дослідження.

Найвірогідніше це пояснюється тим, що на території Донецької області, яка контролюється українським урядом, склалася вкрай напружена соціально-психологічна ситуація (військові дії). Багато мешканців побоюються відкрито висловлювати навіть свою оцінку тих чи інших мас медіа.

Опитані мешканці Одеської області більш критично оцінюють неупередженість загальноукраїнських друкованих ЗМІ (15% помічали замовні або пропагандистські матеріали), загальноукраїнських та місцевих телеканалів (30, 15 та 20%, відповідно). Російські телеканали також більш критично оцінювалися опитаними у Запорізькій області.

Мешканці із великих міст схильні частіше помічати замовні матеріали, ніж опитані в інших населених пунктах. Наприклад, 19% респондентів із міст із населенням понад 500 тисяч мешканців виявляли замовні матеріали на загальноукраїнських телеканалах, тоді як серед сільських респондентів цей показник склав лише 12%. Така різниця спостерігається і в оцінці місцевих телеканалів.

Не було виявлено чіткої залежності оцінки розповсюдженості замовних матеріалів та пропаганди в різних мас медіа від віку, статі, освіти, етнічної самоідентифікації, мовних уподобань респондентів.

Показово, що оцінка мешканцями Півдня та Сходу розповсюдженості замовних матеріалів у місцевих ЗМІ різних видів, в цілому, співпадає із результатами моніторингу, який проводився експертами ІМІ. Так, за даними ІМІ, найбільше матеріалів з ознаками замовлення було виявлено у місцевих друкованих ЗМІ (6%), в інтернеті та на телебаченні (по 4%)¹.

❖ Висновки за розділом V.

Регулярними читачами друкованих ЗМІ (щодня або майже щодня) є лише 4% опитаних мешканців Сходу та Півдня України. Взагалі не читають друковані ЗМІ 72%. Найменшою популярністю друковані ЗМІ користуються серед опитаних мешканців Одеської (79% взагалі не читають пресу), Харківської та Донецької областей, а найбільшою популярністю - серед мешканців Херсонської області.

Кожний п'ятий читач друкованих ЗМІ читає газети та журнали, щоб отримати новини. Популярними також є оголошення \ реклама та розважальні матеріали (по 13%). Майже кожний десятий використовує друковані ЗМІ для читання аналітичних матеріалів (8%).

За рік, що минув, серед мешканців шести областей Півдня та Сходу, які брали участь в обох хвилях дослідження, помітно знизилася частка читачів, які використовували друковані ЗМІ для отримання новин (з 23 до 19%).

Найбільш популярні серед читачів видання – «Аргументы и Факты (Украина)» (13%), «Теленеделя» (11%) та «7я \ Семья» (10%). Російські видання користуються мізерною підтримкою.

Кожний сьомий мешканець Півдня та Сходу України (15%) помічав приховану рекламу, пропаганду або упереджені матеріали на загальноукраїнських телеканалах протягом останніх 12 місяців.

Менша частка опитаних (по 8%) помічала приховану рекламу на місцевих та російських телеканалах, а також на загальноукраїнських (12%), місцевих та російських онлайн-ресурсах (по 9%).

Опитані мешканці Одеської області більш критично оцінюють неупередженість загальноукраїнських друкованих ЗМІ, загальноукраїнських та місцевих телеканалів.

¹Див. <http://imi.org.ua/news/56697-kojna-dvadsyata-novina-mistsevih-zmi-pivdnya-ta-shodu-djinsa-doslidjennya-imi.html>

Розділ VI. Мова мас медіа, найбільш популярних серед мешканців Сходу та Півдня України

Російськомовним ресурсам віддають перевагу більше половини користувачів Інтернету (53%), які мешкають на Півдні та Сході України, за результатами опитування 2017 р. Значна частина читачів друкованих ЗМІ також надає перевагу суто російськомовним газетам та журналам (42%).

Лише кожний четвертий радіо слухач найчастіше слухає суто російськомовні передачі, а серед телеглядачів цей показник ще менше (13%).

Переважна більшість телеглядачів та радіослухачів найчастіше дивляться \ слухають передачі двома мовами - як російською, так і українською (74% та 63%, відповідно). «Білінгви» також складають значну частину серед користувачів Інтернету (42%) та читачів друкованої преси (40%).

Суто україномовним медійним ресурсам надають перевагу лише приблизно кожний десятий читач друкованих ЗМІ (12%) або телеглядач (9%) чи радіослухач (8%). Серед користувачів Інтернету така частка складає лише 3%.

Таблиця 26. Розподіл відповідей на запитання «Якою мовою Ви найчастіше слухаєте \ дивитися \ читаєте \ користуєтеся...?» (у % до користувачів мас медіа у 2016 та 2017 рр.; *позначає результати опитування 2017 р. у шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	Інтернет			Радіо			Телеканали			Преса		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
Російською	53	61	55	25	37	27	13	20	14	42	49	48
Як російською, так і українською	42	38	40	63	50	63	74	70	74	40	35	39
Українською	3	2	3	8	8	7	9	9	8	12	8	7
Іншою мовою	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Важко відповісти	2	2	2	4	4	4	4	1	4	6	7	6

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, помітно зменшилося використання суто російськомовних ресурсів майже по всіх видах медіа. Найбільше падіння відбулося серед радіослухачів: частка тих, хто найчастіше слухає суто російськомовні передачі, зменшилася на 10% - з 37% до 27%. Крім того, на 6% зменшилася частка тих, хто користується суто російськомовними онлайновими ресурсами (з 61 до 55%), та тих, хто дивиться російськомовні телепередачі (з 20 до 14%).

З іншого боку, помітно збільшилося використання двомовних медіа ресурсів по деяких видах медіа. Найбільше зростання відбулося серед радіослухачів: частка тих, хто слухає двомовні радіопередачі, збільшилася з 50 до 63%. Крім того, дещо збільшилася частка регулярних користувачів двомовних медіа ресурсів серед телеглядачів (з 70 до 74%), читачів преси (з 35 до 39%) та користувачів Інтернету (з 38 до 40%).

Одночасно практично не відбулося змін у користуванні суто україномовними ресурсами. Частки прихильників цих ресурсів несуттєво збільшилися лише серед користувачів

Інтернету (з 2 до 3%) та знизилися серед радіослухачів (з 8 до 7%), телеглядачів (з 9 до 8%) та читачів преси (з 8 до 7%).

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

По областях ці тенденції мають наступні особливості.

Найбільші частки споживачів суто російськомовних медійних продуктів виявлені в Донецькій області. Саме в цій області більше половини користувачів двох медіа – Інтернету та друкованої преси – віддають перевагу саме російськомовним продуктам (67% та 80%, відповідно). В цій області також виявлені найменші частки споживачів суто україномовних ресурсів.

Найбільші частки споживачів суто україномовних медійних продуктів виявлені в Херсонській області. По трьох типах медіа тут виявлені найбільші частки споживачів україномовних продуктів (16% для ТБ, 19% для радіо та 40% для преси).

Нарешті, мешканці Луганської області є найбільшими споживачами двомовних медійних продуктів. Лише в цій області прихильники двомовного режиму складають половину або більшість по кожному виду медіа.

Таблиця 27. Розподіл відповідей на запитання «Якою мовою Ви найчастіше слухаєте \ дивитися \ читаєте \ користуєтеся...?» по восьми областях Сходу та Півдня України (без варіантів «інша» та «важко відповісти»; у % до користувачів медіа; результати опитування 2017 р.; І - Інтернет)

	Російською				Українською				Російською та українською			
	ТБ	І	Радіо	Преса	ТБ	І	Радіо	Преса	ТБ	І	Радіо	Преса
Дніпропетровська	17	47	36	42	14	5	7	8	65	45	53	45
Донецька	20	67	30	80	1	1	6	2	77	29	59	12
Запорізька	9	51	16	43	10	2	6	6	79	44	75	47
Луганська	13	45	16	26	8	2	11	13	78	51	72	56
Одеська	15	61	33	45	4	3	6	7	74	35	55	39
Харківська	9	56	17	47	7	1	7	8	77	41	71	37
Миколаївська	15	39	18	24	6	3	7	28	76	56	73	44
Херсонська	5	38	12	6	16	4	19	40	78	55	68	48

У найбільш популярних мас медіа (телебачення та Інтернет) по шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження, за рік відбулися наступні зміни.

Частка телеглядачів суто україномовних передач помітно зросла лише у Дніпропетровській області (з 5 до 15%) та дещо зросла на Луганщині (з 6 до 8%).

Частки глядачів суто україномовних телепередач помітно скоротилися у Запорізькій (з 19 до 10%) та Одеській областях (з 11 до 4%). В Донецькій та Харківській областях це скорочення було менш помітним (з 3 до 1% та з 9 до 7%, відповідно).

Разом з тим, частки споживачів суто російськомовних телепередач суттєво скоротилися у Запорізькій (з 23 до 9%), Харківській (з 21 до 9%) та Одеській областях (з 22 до 15%) та менш помітно у Донецькій (з 25 до 20%) та Луганській областях (з 17 до 13%). Одночасно ця частка розширилися в одній із шести областей – Дніпропетровській (з 14 до 17%).

Серед користувачів Інтернету частки споживачів суто російськомовних ресурсів дещо збільшилися у Донецькій (з 66 до 67%) та Одеській областях (з 58 до 61%) та помітно

зменшилися у Дніпропетровській (з 52 до 47%), Запорізькій (з 68 до 51%), Луганській (з 56 до 45%) та Харківській областях (з 66 до 56%).

Частки користувачів суто україномовних онлайн-ресурсів незначно змінилися в усіх областях, крім значного збільшення у Дніпропетровській області (з 1 до 5%).

Чи існує зв'язок між мовними перевагами користувачів мас медіа та соціально-демографічними факторами (вік, стать, рівень освіти, вживання мови у родинному колі, етнічною самоідентифікацією тощо)?

Для з'ясування цього питання був проведений аналіз серед користувачів найбільш популярних мас медіа – телебачення та Інтернету.

За результатами аналізу результатів опитування 2017 р., були виявлені зв'язки між мовою родинного спілкування, етнічною само ідентифікацією та мовними перевагами користувачів вказаних видів мас медіа. Менш помітним є зв'язок із типом населеного пункту.

Наприклад, серед тих, хто розмовляє дома виключно українською мовою, 19% дивляться україномовні телепередачі, 7% - російськомовні та 73% - двомовні. Тоді як серед тих, хто розмовляє дома російською, лише 6% дивляться україномовні телеканали, 19% дивляться російськомовні, а 72% - двомовні. Такий самий зв'язок спостерігається і серед тих, хто відносить себе до українців або росіян.

Серед тих, хто розмовляє дома виключно українською мовою, 13% використовують україномовні веб-ресурси, третина – російськомовні, а більше половини – двомовні. Тоді як серед тих, хто розмовляє дома виключно російською мовою, лише 1% використовують україномовні веб-ресурси, близько двох третин – російськомовні, а близько третини – двомовні.

Таблиця 28. Розподіл відповідей на запитання «Якою мовою Ви найчастіше користуєтеся Інтернетом \ дивитися телевізор?» по групах тих, хто розмовляє дома українською, російською та обома мовами, та тих, хто вважає себе етнічними українцями та росіянами (у % серед вказаних груп; результати опитування 2017 р.)

	Дивляться телепередачі:			Користуються Інтернетом		
	Україномовні	Російськомовні	Обома мовами	Українською	Російською	Обома мовами
Серед українців	9	11	76	3	50	44
Серед росіян	4	27	66	1	67	29
Серед тих, хто розмовляє дома виключно українською	19	7	73	13	30	56
Серед тих, хто розмовляє дома виключно російською	6	19	72	1	63	34
Серед тих, хто розмовляє дома двома мовами	10	5	81	4	32	61

Крім того, мешканці сіл менш схильні користуватися російськомовними медійними ресурсами, ніж мешканці міст. Наприклад, серед сільських глядачів телебачення лише 9% дивляться виключно російськомовні телепередачі, тоді як у містах з населенням від 101 до

500 тис. – 22%, а серед мешканців міст понад 500 тисяч – 14%. Серед сільських користувачів Інтернету надають перевагу російськомовним веб-ресурсам 43%, а серед опитаних мешканців міст з населенням понад 500 тисяч – 55%.

❖ Висновки за розділом VI.

Російськомовним ресурсам віддають перевагу більше половини користувачів Інтернету (53%). Значна частина читачів друкованих ЗМІ також надає перевагу суто російськомовним газетам та журналам (42%). Лише кожний четвертий радіо слухач найчастіше слухає суто російськомовні передачі, а серед телеглядачів цей показник ще менше (13%).

Переважає більшість телеглядачів та радіослухачів найчастіше дивляться \ слухають передачі двома мовами - як російською, так і українською (74% та 63%, відповідно). «Білінгви» також складають значну частину серед користувачів Інтернету та читачів друкованої преси.

Суто україномовним медійним ресурсам надають перевагу лише приблизно кожний десятий читач друкованих ЗМІ або телеглядач чи радіослухач. Серед користувачів Інтернету така частка складає лише 3%.

За рік, що минув, помітно зменшилося використання суто російськомовних ресурсів майже по всіх видах медіа в шести областях Півдня та Сходу. Найбільше падіння відбулося серед радіослухачів

З іншого боку, помітно збільшилося використання двомовних медіа ресурсів по деяких видах медіа. Одночасно практично не відбулося змін у користуванні суто україномовними ресурсами.

Найбільші частки споживачів суто російськомовних медійних продуктів виявлені в Донецькій області. Найбільші частки споживачів суто україномовних медійних продуктів - в Херсонській області, тоді як, мешканці Луганської області є найбільшими споживачами двомовних медійних продуктів.

Ті, хто розмовляє дома українською мовою, а також вважає себе етнічними українцями надають меншу перевагу російськомовним телепередачам або веб-ресурсам, ніж ті, хто розмовляє дома російською та вважає себе етнічними росіянами.

VII. Особливості використання технічних комунікаційних пристроїв

Телевізор залишається головним комунікаційним технічним пристроєм для переважної більшості опитаних мешканців Сходу та Півдня України – за результатами опитування 2017 року, його мали 91% респондентів.

Одночасно майже дві третини опитаних мали мобільний телефон (64%), близько половини – персональний комп'ютер або ноутбук (45%), а третина – смартфон.

Таблиця 29. Розподіл відповідей на запитання «Які технічні пристрої є у Вас та Ви ними користуєтесь?» (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Телевізор	91	92	90
Мобільний телефон	64	71	62
ПК \ ноутбук	45	44	46
Смартфон	33	23	36
Радіо	24	24	24
Планшет	12	9,5	12
Радіо в автомобілі	8	9	8
Немає нічого із вище перерахованого	0	0	0
Важко відповісти	1	1	1

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу України

У порівнянні із початком 2016 року помітно виросла розповсюдженість смартфонів (з 23 до 36%). Користування персональним комп'ютером або ноутбуком зросло лише на 2% (з 44 до 46%).

Разом з тим, помітно знизилось поширення мобільних телефонів (з 71 до 62%), що, ймовірно, відображає загальний тренд витіснення цих пристроїв наступним поколінням – «смартфонами».

Регіональні характеристики.

У Херсонській області найбільша частка респондентів має телевізор, у порівнянні із мешканцями інших областей.

Найчастіше мають комп'ютери опитані мешканці Донецької (51%) та Одеської областей (48%). Найменша частка тих, хто має комп'ютери, була виявлена серед опитаних у Херсонській області.

Таблиця 30. Розподіл відповідей на запитання «Які технічні пристрої є у Вас та Ви ними користуєтесь?» по восьми областях Півдня та Сходу (у % до всіх опитаних в кожній області, результати 2017 р.)

	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська	Одеська	Харківська	Миколаївська	Херсонська
Телевізор	90	91	93	93	88	88	94	97
Мобільний телефон	57	67	69	67	62	59	77	78
ПК \ ноутбук	44	51	42	41	48	45	40	38
Смартфон	41	29	32	27	30	42	23	16
Радіо	28	14	32	20	18	27	22	22
Планшет	15	7	12	9	12	13	7	7
Радіо в автомобілі	11	4	7	6	13	6	6	4
Немає нічого із вище перерахованого	0	0	0	0	0	0	0	0
Важко відповісти	2	1	0	0	0	2	0	0

Найчастіше мають смартфони опитані мешканці Дніпропетровської (41%) та Харківської областей (42%), найрідше – мешканці Херсонщини (16%).

Найчастіше мають радіо в автомобілі опитані мешканці Одеської (13%) та Дніпропетровської областей (11%).

Кожний четвертий опитаний мешканець Півдня та Сходу використовував мобільний телефон або смартфон, щоб отримувати новини та інформацію.

Таблиця 31. Розподіл відповідей на запитання «Ви використовуєте Ваш мобільний телефон \ смартфон, щоб отримувати новини та інформацію?» (у % до тих, хто має мобільний телефон або смартфон; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Так	25	17	26
Ні	75	83	74

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу України

За рік, що минув, помітно зросла частка респондентів, які отримують новини за допомогою смартфона або мобільного телефону, - з 17% у 2016 році до 26% на початку 2017 р.

Регіональні характеристики.

Майже третина опитаних у Харківській області (32%) використовували смартфон \ мобільний телефон для отримання новин та інформації. Це найвищий показник серед всіх областей. Найнижчий показник – серед мешканців Херсонщини (лише 17%).

Найчастіше користувачі смартфонів \ мобільних телефонів отримують новини або інформацію за допомогою додатків (16%), через веб-браузер (12%) або по СМС.

Таблиця 32. Розподіл відповідей на запитання «Яким чином Ви отримуєте інформацію через свій мобільний телефон \ смартфон?» (у % до тих, хто отримує інформацію через мобільний телефон або смартфон; можливі декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Отримую інформацію через додатки	16	10	16
Отримую інформацію через веб-браузер	12	7	13
Отримую заголовки новин по СМС	5	2	4
Отримую іншу інформацію по СМС (вуличний рух, спорт, розваги тощо, крім банківських та рекламних СМС)	4	2	4
Використовую мобільний, щоб дивитися ТБ	3	2	4
Важко сказати	1	1	0,5

За рік, що минув, помітна зросла популярність отримання інформації за допомогою як додатків (з 10 до 16%), так і веб-браузера (з 7 до 13%).

Серед тих, хто користується додатками, 43% отримували заголовки новин регулярно («вчора»), а більше половини (54%) – отримували іншу інформацію.

Таблиця 33. Розподіл відповідей на запитання «Не рахуючи сьогоднішнього дня, коли Ви в останній раз використовували Ваш мобільний телефон \ смартфон для отримання наступних видів інформації через додатки?» (у % о тих, хто отримує інформацію через додатки; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	Щоб отримувати заголовки новин			Щоб отримувати іншу інформацію (вуличний рух, спорт, розваги...)		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
Вчора	43	33	44	54	46	55
Протягом останніх 7 днів	14	23	13	20	21	19
Протягом останніх 30 днів	5	6	5	5	12	5
Більш, ніж 30 днів тому	2	2	2	2	2	2
Ніколи	10	13	9	2	3	2
Важко відповісти	26	23	26	17	15	17

За рік, що минув, щоденне використання додатків значно зросло як для отримання заголовків новин (з 33 до 44%), так і для отримання іншої інформації (з 46 до 55%).

Найбільш популярними додатками виявилися додатки в категорії «сайти соціальних мереж» (12%) та для прогнозу погоди (11%).

Таблиця 34. Розподіл відповідей на запитання «Які додатки Ви використовуєте?» (можливі декілька варіантів відповіді; у % до тих, хто отримує інформацію через додатки; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Додатки в категорії сайти соціальних мереж	12	7	12
Для прогнозу погоди	11	7	11
Мессенджери	4	1,5	4
Додатки в категорії розваги	4	2	4
Додатки в категорії «книги плюс довідники»	4	2	4
Додатки в категорії медіа	4	3	5
Додатки в категорії подорожі плюс карти	3	3	3
Додатки в категорії вуличний рух	3	2	3
Додатки в категорії «здоров'я плюс фітнес»	2	2	2
Інші	0	0	0

Їхня популярність помітно зросла за рік, що минув. Наприклад, частка користувачів сайтів соціальних мереж – з 7 до 12%, а користувачів додатків для прогнозу погоди – з 7 до 11%.

❖ **Висновки за розділом VII.**

Телевізор залишається головним телекомунікаційним технічним пристроєм для переважної більшості опитаних мешканців Сходу та Півдня України (його мали 91% респондентів). Майже дві третини опитаних мали мобільний телефон, близько половини – персональний комп'ютер або ноутбук, а третина – смартфон.

Серед мешканців шести областей Півдня та Сходу, у порівнянні із початком 2016 року помітно виросла розповсюдженість смартфонів (з 23 до 36%), та помітно знизилось поширення мобільних телефонів.

Найчастіше мають комп'ютери опитані мешканці Донецької (51%) та Одеської областей (48%). Найменша частка тих, хто має комп'ютери, - серед опитаних у Херсонській області.

Найчастіше мають смартфони опитані мешканці Дніпропетровської та Харківської областей (41-42%), найрідше – мешканці Херсонщини (16%).

Кожний четвертий опитаний мешканець Півдня та Сходу використовував мобільний телефон або смартфон, щоб отримувати новини та інформацію.

Майже третина опитаних у Харківській області (32%) використовували смартфон \ мобільний телефон для отримання новин та інформації. Найрідше це робили опитані мешканці Херсонщини (лише 17%).

Найчастіше користувачі смартфонів \ мобільних телефонів отримують новини або інформацію за допомогою додатків (16%), через веб-браузер (12%) або по СМС.

Найбільш популярними додатками виявилися додатки в категорії «сайти соціальних мереж» та для прогнозу погоди.

VIII. Джерела інформації та інформаційні потреби мешканців Півдня та Сходу України

Дослідження було спрямоване на з'ясування ключових джерел інформації респондентів про дії уряду, обласної та місцевої влади, рівень довіри до неї, а також тем, які найбільш цікавлять респондентів, та інформації, якій респондентам не вистачає.

8.1. Характеристики загальних джерел інформації про дії влади та джерел новин

За даними опитування 2017 року, п'ятірка ключових джерел інформації про діяльність уряду, обласної та місцевих рад виглядає наступним чином:

1. Загальноукраїнські телеканали (80-29%)
2. Друзі, родичі, знайомі, колеги (43-26%)
3. Місцеве ТБ (31-8%)
4. Українські сайти (24-8%)
5. Соціальні мережі, друковані ЗМІ, радіо

Популярність джерел інформації помітно різниться в залежності від об'єкту інформації.

Найбільше розмаїття джерел притаманне подіям у населеному пункті, області або країні. Ієрархія джерел відповідає вище наведеній п'ятірці.

Щодо українського уряду ієрархія інформаційних джерел виглядає по-іншому. Перше місце зберігають українські загальнонаціональні телеканали (74%). Проте друге місце посідають друзі, родичі, знайомі та українські веб-сайти (по 19%). Далі йдуть соціальні мережі та радіо (13 та 11%, відповідно). Друковані ЗМІ та місцеве ТБ займають четверте місце (по 8%), а важливість місцевих веб-сайтів та російських джерел є несуттєвою (4% та 2-3%, відповідно).

Щодо обласної ради роль загальнонаціональних телеканалів помітно зменшується (до 39%), хоча вони зберігають перше місце. Друге місце посідає місцеве телебачення (25%), а третє – друзі, родичі та знайомі (19%). Решта джерел відіграють приблизно однакову роль (9-11%). Актуальність російських джерел інформації стає майже непомітною (1%).

Щодо місцевої ради роль загальнонаціональних та місцевих телеканалів практично зрівнюється (по 29 та 28%, відповідно). З невеликим розривом друге місце посідають друзі, родичі та знайомі (26%), а на третє місце висувуються місцеві сайти (12%), друковані ЗМІ (11%) та соціальні мережі (10%).

Таблиця 35. Розподіл відповідей на запитання «З яких джерел Ви отримуєте інформацію щодо: (Які засоби інформації є для Вас головним джерелом новин?)» (у % до всіх респондентів, опитаних у 8 областях Сходу та Півдня України у 2017 р.)

	...подій у Вашому населеному пункті, області, країні	...українського уряду	...обласної ради	...місцевої ради	Головне джерело новин
Українське ТБ	80	74	39	29	57
Друзі, родичі, знайомі	43	19	19	26	1
Місцеве ТБ	31	8	25	28	4
Українські сайти	24	19	11	8	11

Соціальні мережі	23	13	10	10	8
Радіо	18	11	9	8	3
Друковані ЗМІ	16	8	10	11	3
Місцеві сайти	15	4	9	12	3
Російські сайти	7	2	1	1	1
Російське ТБ	6	3	1	1	1
Мені не цікава ця інформація	5	8	12	10	8
Я не використовую медіа для отримання інформації	2	4	9	9	5

Нарешті, суттєво вирізняється структура головних джерел новин. Перше місце з великим відривом посідають загальнонаціональні телеканали (57%). Для кожного десятого опитаного головним джерелом новин є українські веб-сайти (11%). Поряд з ними – соціальні мережі. Решта джерел відіграють незначну роль.

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув від першої хвилі досліджень, низка зрушень відбулося у популярності джерел інформації щодо загальних подій, уряду, обласної та місцевої рад серед респондентів шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

По всіх об'єктах інформації дещо втратили свою популярність місцеві телеканали, українські веб-сайти, друзі та знайомі, та друковані ЗМІ.

Для місцевого ТБ найбільше падіння спостерігалось в сфері інформації до подій в населеному пункті, області та країні (із 38 до 32%) та щодо українського уряду (із 14 до 8%). Для українських веб-сайтів найбільше падіння було зафіксовано в сфері інформації щодо дій українського уряду (із 24 до 18%). Для друкованих ЗМІ падіння було рівномірним та менш різким по всіх об'єктах інформації (наприклад, із 17 до 15% для подій у населеному пункті, області та країні). Те ж саме стосується і друзів, родичів та знайомих.

Українські телеканали втратили популярність як джерело інформації щодо подій у населеному пункті, області та країні (із 83 до 79%), щодо українського уряду (із 77 до 72%) та обласної ради (із 44 до 42%).

Практично не змінилася популярність соціальних мереж та радіо.

Місцеві сайти певним чином зміцнили свою популярність як джерело інформації щодо подій у населеному пункті, області та країні (із 12 до 15%) та щодо місцевої ради (із 9 до 12%). По решті об'єктів інформації їхні позиції залишилися незмінними.

За рік не відбулося суттєвих зрушень у структурі головних джерел новин.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Щодо джерел інформації про дії українського уряду були виявлені наступні обласні особливості. Загальнонаціональні телеканали користувалися в 2017 році найбільшою популярністю серед респондентів Херсонської (84%), Миколаївської (82%) та Дніпропетровської областей (78%).

З українських веб-сайтів найчастіше отримували інформацію щодо дій уряду респонденти Миколаївської, Харківської (по 23%) та Дніпропетровської областей (21%).

Місцеве телебачення було найбільш важливим для респондентів Донецької області (16%), а найменш важливим – для респондентів Херсонської, Луганської та Одеської областей (3-4%).

Місцеві веб-сайти найменш використовували респонденти Херсонської (1%), Харківської та Запорізької областей (по 2%).

Друковані видання та радіо найбільшою популярністю користувалися серед респондентів Дніпропетровської області (13 та 17%, відповідно).

Щодо джерел інформації про дії місцевої влади були зафіксовані такі відмінності.

Місцеве телебачення користувалося найбільшою популярністю у Донецькій (36%) та Дніпропетровській областях (33%), а найменшою – в Луганській області (15%).

Українські веб-сайти мали найбільшу важливість для респондентів Харківської області (15%).

Місцеві веб-сайти мали найбільше значення для респондентів Миколаївської (16%) та Харківської (15%) областей, а найменше – для респондентів Запорізької області (4%).

Нарешті, друковані ЗМІ як джерело інформації про місцеву владу були найбільш популярними серед респондентів Херсонської області (20%).

Щодо головних джерел новин були виявлені декілька обласних особливостей.

Найменшою популярністю загальнонаціональні телеканали користувалися у 2017 році в Харківській (41%) та Донецькій (49%) областях. Найбільшою – у Миколаївській та Запорізькій областях (по 69%).

Українські веб-сайти найменшою популярністю користувалися у Херсонській (6%) та Запорізькій (7%) областях. Серед всіх 8 областей вирізняється Харківська, в якій українські веб-сайти назвали головним джерелом новин найбільше респондентів (15%).

Популярність соціальних мереж не має помітних обласних особливостей.

Місцеве телебачення користувалося мізерною популярністю у Херсонській області (1%).

Радіо було найменш важливим джерелом новин для респондентів у Херсонській та Донецькій областях (по 1%).

Друковані ЗМІ майже не використовувалися як джерело новин респондентами Миколаївської області (1%).

Нарешті, місцеві веб-сайти мали мізерну популярність у трьох областях: Запорізькій, Харківській та Херсонській (по 1%).

Соціально-демографічні фактори мали достатньо традиційний вплив на споживання тих чи інших джерел інформації або медіа. Он-лайн медіа користувалися найбільшою популярністю серед респондентів із вищою освітою молодшого віку, мешканців міст та найменшою – серед пенсіонерів та осіб віком понад 55 років, а також сільських мешканців. Щодо решти джерел інформації не було виявлено суттєвих розбіжностей.

Російські ЗМІ як джерело інформації щодо української влади та джерело новин.

Російські ТБ та сайти мали певне значення лише як джерело загальної інформації про події у населеному пункті, області або країні (6-7%). Щодо дій українського уряду їхня важливість є майже вдвічі меншою (2-3% опитаних), а щодо дій обласної або місцевої ради – мізерною (1%).

Вони є головним джерелом новин для мізерною частки опитаних мешканців 8 областей Сходу та Півдня України (1%).

За рік відбулося зниження ролі російських ЗМІ як джерела інформації щодо подій у населеному пункті, області та країні, а також щодо дій уряду серед респондентів шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

Якщо у 2016 році російське телебачення було для 9% опитаних джерелом інформації щодо загальних подій, а для 5% - щодо дій уряду, то в 2017 році ці показники склали лише 6 та 2%. Важливість російських сайтів також впала – із 8 до 7%, та із 5 до 3%.

Роль російських ЗМІ як головного джерела новин залишилася на мізерному рівні (1%).

Як джерело загальної інформації про події у населеному пункті, області та країні російське телебачення найчастіше використовувалося респондентами Херсонської (12%), Одеської (8%), а також Миколаївської та Луганської областей (по 7%). Російські веб-сайти виступали таким джерелом найчастіше для респондентів Харківської, Дніпропетровської (по 9%) та Херсонської областей (8%).

Проте як джерело інформації про дії українського уряду російське ТБ користувалося найбільшою популярністю лише серед респондентів Херсонської (7%) та Одеської областей (4%). Ймовірно, відносно велика популярність російського ТБ серед мешканців Херсонської області пояснюється доступністю телесигналу із Криму.

З російських веб-сайтів найчастіше отримували інформацію про український уряд респонденти Дніпропетровської, Одеської та Харківської областей (по 3%).

Нарешті, важливість російських ТБ та сайтів як джерела новин є однаково мізерною для респондентів всіх областей Півдня та Сходу.

Не було виявлено значущої залежності вподобань російських ЗМІ від тих чи інших соціально-демографічних факторів, крім етнічної само ідентифікації.

Так, серед респондентів, які вважають себе росіянами, 11% вказали російське ТБ джерелом інформації про події в їхньому населеному пункті, області або країні, тоді як серед українців цей показник склав 6%. Проте для російських веб-сайтів цей зв'язок відсутній (відповідні показники – 8 та 7%).

8.2. Популярність офіційних джерел інформації та рівень довіри до них

Половина опитаних у 2017 році заявили, що вони отримували інформацію про дії уряду із офіційних джерел (49%).

Таблиця 36. Розподіл відповідей на запитання «Ви отримуєте інформацію про дії уряду із офіційних джерел (тобто, заяви чиновників та їх представників, офіційні ЗМІ (державні або муніципальні телеканали, газети, веб-сайти або офіційні сторінки на сайтах соціальних мереж))?» (у % до всіх респондентів; *позначає результати опитування 2017 року у шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	Так			Ні			Важко відповісти		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
Уряд	49	55	46	40	31	42	11	14	13
Обласна рада	43	48	41	44	37	45	13	16	14
Місцева рада	41	46	40	45	37	46	14	17	14

Помітно менша частка респондентів стверджували те саме щодо інформації про дії обласної (43%) та місцевої ради (41%).

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, популярність офіційних джерел інформації щодо діяльності всіх вказаних органів влади помітно впала.

Якщо у 2016 році більше половини (55%) респондентів із шести областей Півдня та Сходу України використовували офіційні джерела інформації щодо дій уряду, то на початку 2017 році ця частка знизилася до 46%. Така ж тенденція виявляється і щодо офіційних джерел інформації про діяльність обласної (із 48 до 41%) та місцевої ради (із 46 до 40%).

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Офіційні джерела інформації користуються найменшою популярністю серед респондентів Донецької та Харківської області. Це стосується всіх трьох органів влади.

Наприклад, офіційними джерелами інформації щодо дій уряду у Донецькій області користувалися лише 39%, а у Харківській області – 37%, а щодо діяльності місцевої ради – 35% та 30%, відповідно.

Причому, саме в Донецькій області найбільша частка респондентів утрималися від чіткої відповіді на запитання (21-22% по всіх органах влади).

Найбільшу популярність офіційні джерела інформації мають серед респондентів Херсонської та Миколаївської області. Але це стосується лише джерел інформації щодо уряду та обласної ради. Так, 70% респондентів у Херсонській та 60% у Миколаївській отримують інформацію про дії уряду із офіційних джерел (показники для обласної ради – 54% та 52%, відповідно).

Не було виявлено суттєвої залежності популярності офіційних джерел інформації від ключових соціально-демографічних показників.

За результатами опитування 2017 р. **рівень довіри до інформації із офіційних джерел** (від уряду, обласної та місцевої ради) характеризується наступним.

Приблизно кожний п'ятий \ кожний четвертий повністю або скоріше довіряють інформації від вказаних органів влади (22%, 23% та 27%, відповідно).

Рівень недовіри коливається від майже половини (47%) щодо урядової інформації до 40% для інформації від місцевої ради.

Таблиця 37. Розподіл відповідей на запитання «Ви довіряєте інформації, яку отримуєте із офіційних джерел?» (у% до тих респондентів, які отримують інформацію з офіційних джерел; *позначає результати опитування 2017 року у шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	Від уряду			Від обласної ради			Від місцевої ради		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
Так, повністю	2	4	2	2	4	2	4	5	4
Скоріше довіряю	20	25	19	21	25	20	23	26	22
В цілому довіряють	22	29	21	23	29	22	27	31	26
Скоріше не довіряю	29	29	29	26	25	26	24	23	25
Зовсім не довіряю	18	17	18	18	19	17	16	16	16

В цілому не довіряють	47	46	47	44	42	45	40	39	41
Важко сказати	30	26	31	33	30	33	33	30	33

Приблизно кожному третьому було важко визначитися із своєю думкою.

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік рівень довіри до інформації від будь-якого із трьох органів влади знизився, якщо порівнювати результати опитування по шести областям, які брали участь в обох хвилях дослідження.

Для урядової інформації частка тих, хто повністю або скоріше їй довіряє, впав із 29% у 2016 році до 21% у 2017 р.; для інформації від обласної ради – із 29 до 22%, а для інформації від місцевої ради – з 31 до 26%.

Разом з тим, зрушення у рівні недовіри не були такими помітними. Наприклад, рівень недовіри до урядової інформації підвищився лише із 46 до 47%.

З іншого боку, розширилася частка тих, кому було важко визначитися із відповіддю.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

В двох областях ставлення респондентів щодо довіри офіційним джерелам інформації помітно відрізняється від інших областей. Це Донецька та Одеська області.

В Донецькій області зафіксована найбільша частка респондентів, які ухилилися від чіткої відповіді на всі три запитання. Вона дорівнює або перевищує половину опитаних в області.

В усіх містах Донецької області, які увійшли до вибірки опитування, вона є не меншою за 43% (Маріуполь). У прифронтовій Волновасі вона сягає 77% (запитання щодо довіри до інформації від місцевої ради). У Слов'янську та Краматорську вона складає 51-55%, причому, остання частка стосується саме запитання про довіру до інформації від обласної ради (Краматорськ є адміністративним центром Донецької області).

Як зазначається у розділі нижче, найбільш ймовірним поясненням надто великої частки тих, хто ухиляється або відмовляється від відповідей у Донецькій області, є напружена соціально-психологічна та політична ситуація, що пов'язано, перш за все, із військовими діями на території області. Як наслідок, багато людей бояться відкрито висловлювати свої думки навіть соціологам.

Одеська область вирізняється серед інших областей найбільш високим рівнем недовіри до інформації від будь-якого з трьох органів влади. Інформації від місцевої ради скоріше або повністю не довіряють 52%, від обласної ради – 59%, а від центрального уряду – 63% опитаних. В Одесі ці показники коливаються від 55% до 58%, а в Подольську \ Котовську – від 62% до 64%.

Не було виявлено зв'язків між рівнем довіри \ недовіри до офіційних джерел інформації та ключовими соціально-демографічними факторами.

8.3. Оцінка достатності інформації від органів влади та бажаної інформації

Половина опитаних заявила, що вони отримують достатню кількість інформації про дії уряду, а менше половини (46%) – про дії обласної або місцевої ради.

Таблиця 38. Розподіл відповідей на запитання «Чи отримуєте Ви достатньо інформації про дії...?» (у % до всіх респондентів; *позначає результати опитування 2017 року у шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	...уряду			...обласної ради			...місцевої ради		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
Отримую забагато інформації	6	4	6	5	3	5	5	3	6
Отримую достатню для мене кількість інформації	51	51	50	46	46	46	46	45	46
Отримую мало інформації	14	18	15	16	19	16	16	19	16
Майже не отримую інформації	12	12	12	15	15	15	14	16	14
Важко сказати	17	15	17	18	17	18	18	17	18

Одночасно кожен четвертий стверджував, що отримує мало інформації або майже не отримує інформації про дії уряду (26%), а майже третина – про дії обласної ради (31%) або місцевої ради (30%).

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, не відбулося серйозних зрушень в оцінці респондентами шести областей Півдня та Сходу достатності інформації про дії того чи іншого органу влади.

Дещо збільшилася частка тих, хто вважає, що отримує забагато інформації про дії уряду (із 4 до 6%), обласної (із 3 до 5%) або міської ради (з 3 до 6%). Частки тих, хто вважає достатньою кількість інформації, що отримується, практично не змінилися.

З іншого боку, зменшилися частки тих, хто вважає, що отримує мало інформації або майже не отримує інформації, - щодо дій уряду з 30% до 27% у 2017 році, щодо дій обласної ради – з 34 до 31%, а щодо дій місцевої ради – з 35 до 30%.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

В трьох областях оцінка мешканцями достатності інформації від органів влади помітно відрізняється від інших областей. Це Харківська, Луганська та Херсонська області.

В цих областях найбільші частки опитаних вказали, що вони отримують мало інформації або майже не отримують інформації про дії влади. В Харківській області це стосується всіх трьох органів влади: 32% опитаних поділяли вказану оцінку щодо інформації про дії уряду, а по 37% - про дії обласної та місцевої ради.

У Луганській та Херсонській областях такі надто високі частки були виявлені лише щодо оцінок інформації про дії обласної та місцевої рад (34-37%).

З позитивного боку, в Донецькій та Миколаївській областях найбільші частки опитаних вказували по всіх трьох органах влади, що вони отримують достатньо інформації про їхню діяльність (максимум у Миколаївській області, де 62% заявили про це щодо інформації про дії уряду).

Крім того, в Луганській та Херсонській областях достатньо велика частка опитаних заявила, що отримує достатньо інформації про діяльність уряду (54 та 56%, відповідно).

Низка міст мають власні особливості сприйняття достатності інформації про діяльність органів влади.

Безпрецедентно велика частка опитаних мешканців у прифронтовій Волновасі Донецької області заявила про те, що вони отримують мало або майже ніякої інформації про діяльність влади: 71% - щодо дій обласної ради, 68% - щодо дій місцевої ради, а 47% - щодо дій центрального уряду. Жодне з інших міст навіть не наближається до такого рівня негативних оцінок.

Декілька міст, навпаки, продемонстрували порівняно високу задоволеність достатністю інформації про діяльність влади. Серед них саме мешканці Слов'янська та Краматорська (75%) та Херсону (66%) виявили найбільш високий рівень задоволеності щодо отримання інформації про діяльність всіх трьох органів влади.

Крім того, опитані мешканці Миколаєва (від 59 до 68%), Маріуполя (47-49%), Ізмаїла (47-51%) та Харкова (50-52%) також дали порівняно високу оцінку достатності інформації про діяльність всіх трьох органів влади.

Не було виявлено залежності вказаних оцінок від ключових соціально-демографічних факторів.

Яку інформацію мешканці Сходу та Півдня України хотіли б отримувати від уряду, обласної та місцевої рад? Серед запропонованих варіантів найбільшою популярністю користувалася інформація про розподіл бюджету – від 40% (від уряду) до 44% (від місцевої ради) – хотіли б її отримувати.

Інформація про основні дії, розпорядження та закони є витребуваною від третини опитаних (34%), коли йдеться про інформацію від уряду, до кожного четвертого, коли йдеться про подібну інформацію від місцевої ради.

Таблиця 39. Розподіл відповідей на запитання «Яку інформацію Ви хотіли б отримувати від...:» (у % до всіх респондентів, опитаних у 2016 та 2017 рр.; *позначає результати опитування 2017 року у шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	...уряду			...обласної ради			...місцевої ради		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
Про розподіл бюджету	40	42	41	37	38	37	44	44	43
Про основні дії \ розпорядження \ закони	34	34	33	30	33	30	25	27	26
Про основні призначення в органах влади	17	17	17	14	14	14	17	16	18
Важко сказати	33	28	34	36	31	36	36	30	35

Інформація про основні призначення в органах влади цікавила від 17% (від уряду та місцевої ради) до 14% опитаних (від обласної ради).

Разом з тим, достатньо великій частині опитаних було важко визначитися, чи потрібна їм вказана інформація (33% від уряду; по 36% від рад).

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

Зрушення у витребуваності тієї чи іншої інформації, які відбулися за рік, не дозволяють говорити про чіткі тенденції. Інформація про бюджет залишається найбільш цікавою для респондентів шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження. Дещо знизилася актуальність інформації про основні дії тощо від обласної ради (з 33 до 30%). Найбільш помітні зрушення відбулися серед групи тих, кому було важко визначитися зі своєю думкою. Відповідні частки зросли по всіх типах інформації від всіх органів влади.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Опитані мешканці Дніпропетровської області помітно більше цікавилися питаннями розподілу бюджету від всіх трьох органів влади, у порівнянні із іншими сьома областями. Більше половини опитаних (54%) в області хотіли б отримувати таку інформацію від уряду (найближчий показник – 44% - було виявлено серед мешканців Миколаївської області) та від міської ради (56%; найближчий показник було виявлено серед мешканців Херсонської області, 55%) та дещо менше половини респондентів (45%) хотіли б отримувати таку інформацію від обласної ради (найближчий показник було виявлено серед мешканців Харківської області – 41%).

Інформація про бюджет від центрального уряду була найбільше витребувана серед опитаних мешканців Старобельська Луганської області (67%), Кривого Рогу (53%) та Дніпра (50%).

Інформацією про бюджет від обласної ради найбільше цікавилися опитані мешканці Старобельська (49%), Харкова та Кривого Рогу (по 43%), Херсона (42%), Миколаєва (39%), Дніпра (37%) та Одеси (36%).

Нарешті, інформація про бюджет від міської ради найбільше цікавила опитаних мешканців Херсону (58%), Старобельська (52%), Кривого Рогу (50%), Дніпра (48%) та Харкова (47%).

Безпрецедентно велика частка опитаних у Донецькій області утрималася від чіткої відповіді на запитання по всіх типах інформації від всіх органів влади (не менше 60%).

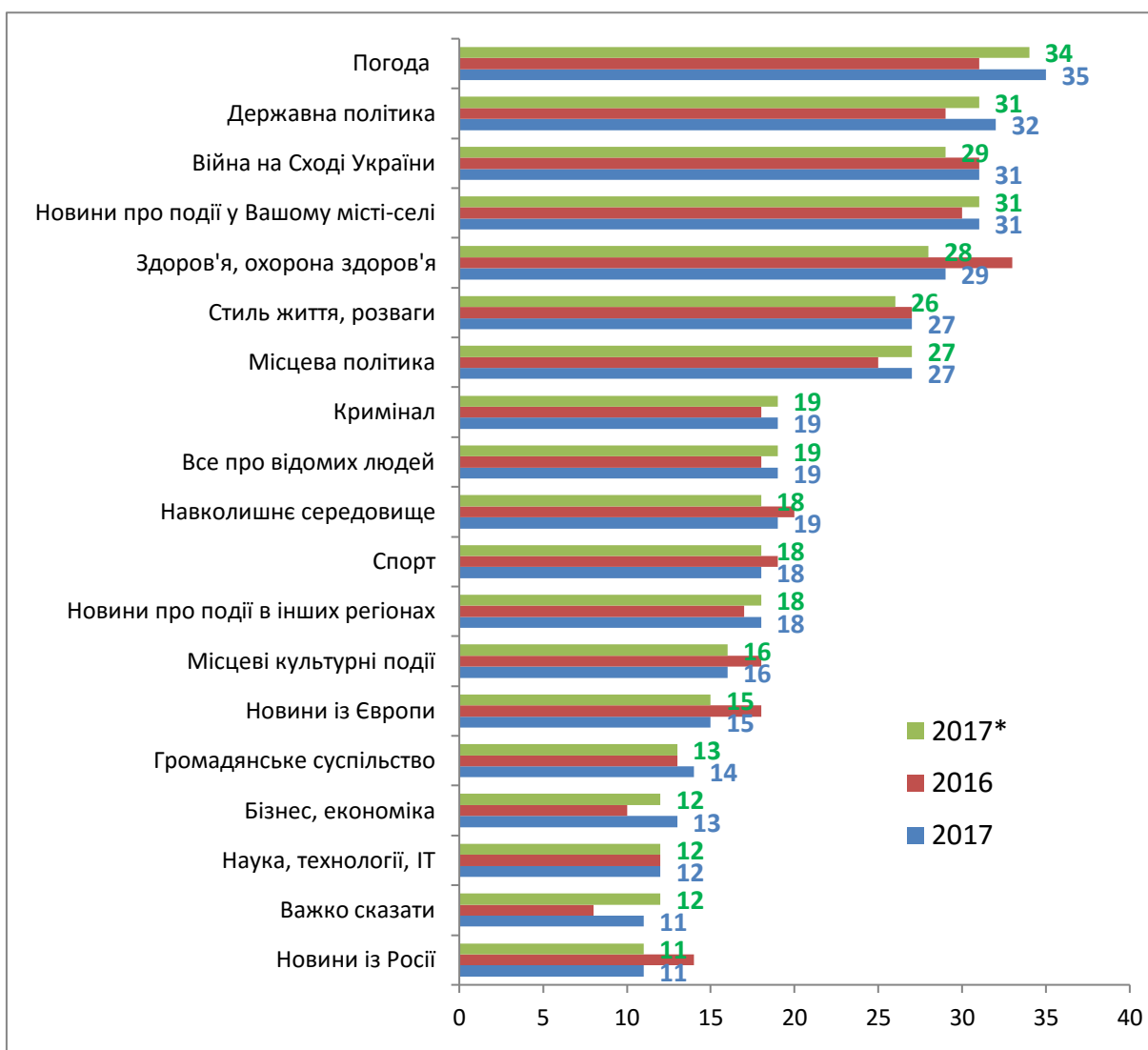
Не було виявлено залежності рівня витребуваності тієї чи іншої інформації від ключових соціально-демографічних факторів.

8.4. Інформаційні теми, які найбільш цікавлять респондентів

П'ятірка тем, які найбільш цікавлять респондентів, виглядає наступним чином:

1. Погода (35%)
2. Державна політика (32%)
3. Війна на Сході України (31%)
4. Новини про події у Вашому місті-селі (31%)
5. Здоров'я, охорона здоров'я (29%)

Діаграма 1. Розподіл відповідей на запитання «Які теми є найбільш цікавими для Вас?»
(у % до всіх респондентів; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, серед вподобань мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження, відбулися наступні порівняно помітні зрушення:

- Інтерес до наступних тем дещо збільшився: погода (з 31 до 34%), державна політика (з 29 до 31%), бізнес та економіка (з 10 до 12%)
- Інтерес до низки тем, навпаки, знизився. Це новини з Росії (з 14 до 11%), здоров'я та охорона здоров'я (з 33 до 28%), війна на Сході України (з 31% до 29%), новини з Європи (з 18% до 15%)

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

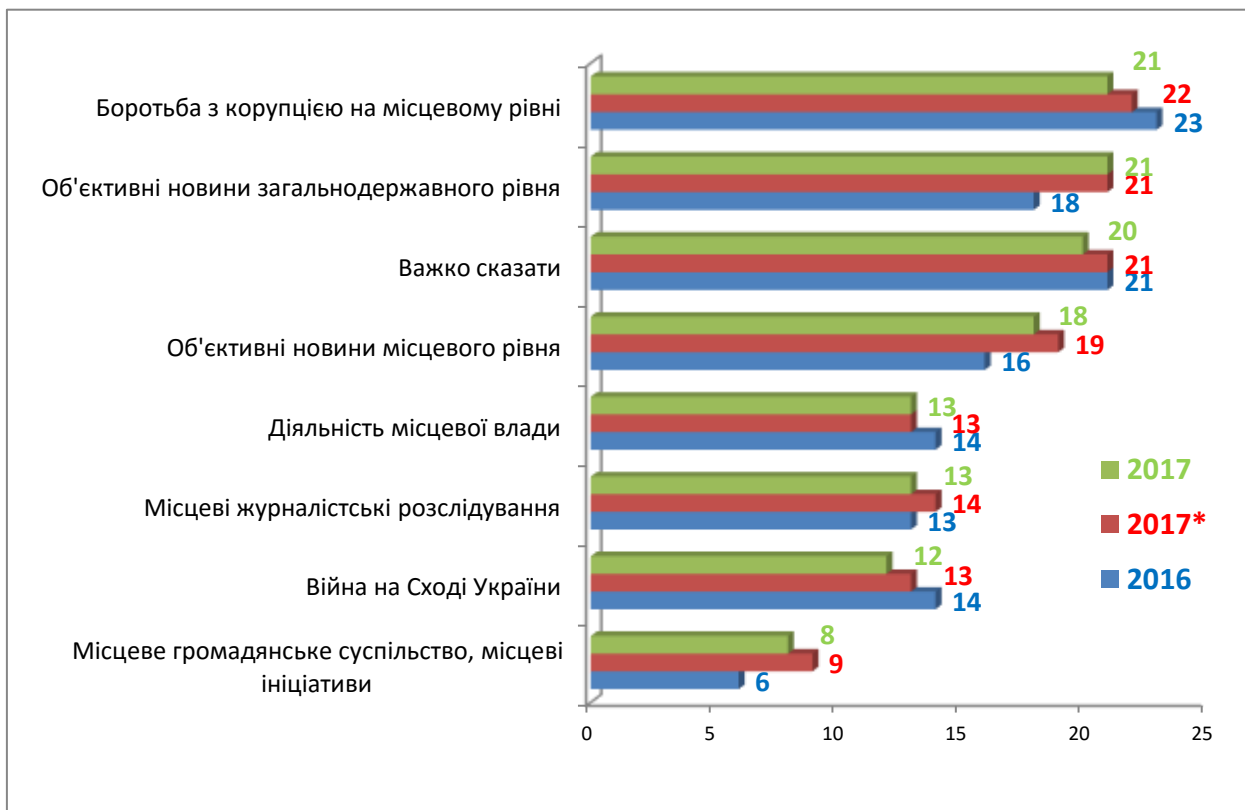
В цілому, не спостерігається суттєвої різниці у тематичних вподобаннях мешканців різних областей. Крім того, не було виявлено залежності інтересу до певних тем від ключових соціально-демографічних показників.

8.5. Інформація, якій не вистачає мешканцям Півдня та Сходу України

Кожному п'ятому опитаному мешканцю Півдня та Сходу України (21%) не вистачало інформації про боротьбу з корупцією на місцевому рівні. Така ж частка опитаних потребувала об'єктивних новин загальнодержавного або місцевого рівня.

Приблизно кожному десятому бракувало інформації про діяльність місцевої влади, війну на Сході України, місцевих журналістських розслідувань та інформації про місцеве громадянське суспільство, місцеві волонтерські ініціативи.

Діаграма 2. Розподіл відповідей на запитання «Якої інформації Вам не вистачає?» (у % до всіх респондентів; можливі декілька варіантів відповіді; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, відбулися деякі зрушення в структурі інформації, якої не вистачає мешканцям шести південних та східних областей України, які брали участь в обох хвилях опитувань:

- Зросла витребуваність об'єктивних новин загальнодержавного рівня (з 18% у 2016 році до 21% у 2017 році)
- Зросла витребуваність об'єктивних новин місцевого рівня (з 16% до 19%)

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Інформації про боротьбу з корупцією та місцевих журналістських розслідувань дещо більше потребують мешканці великих міст (із населенням понад 500 тисяч), ніж мешканці інших за розміром населених пунктів.

Наприклад, 26% опитаних у великих містах заявили про незадоволену потребу в інформації про боротьбу з корупцією, тоді як серед мешканців сіл та містечок із населенням менше 50 тисяч цей показник складав 19-20%.

Не було виявлено суттєвої різниці по інших типах інформації, якої не вистачає, в групах, які визначаються такими факторами як розмір населеного пункту, стать, вік, освіта, етнічна само ідентифікація тощо.

Разом із тим, структура незадоволених інформаційних потреб різниться по областях. Інформації про боротьбу із корупцією найбільш не вистачає опитаним мешканцям Дніпропетровської (28%), Запорізької (27%) та Харківської областей (20%).

Об'єктивних новин загальнодержавного та місцевого рівня більше потребують опитані мешканці у Донецькій (24% та 26%, відповідно), Луганській (24% та 25%, відповідно), Миколаївській (30% та 27%) та Херсонській областях (14% та 17%).

Більше інформації про війну на Сході України потребують мешканці Дніпропетровської та Одеської областей (по 16%).

Таблиця 40. Розподіл відповідей на запитання «Якої інформації Вам не вистачає...?», по восьми областях України (у % до опитаних в 2017 році в кожній області; можливі декілька варіантів відповіді)

	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська	Одеська	Харківська	Миколаївська	Херсонська
Боротьба з корупцією на місцевому рівні	28	10	27	16	23	20	24	9
Об'єктивні новини загальнодержавного рівня	18	24	26	24	25	15	30	14
Об'єктивні новини місцевого рівня	17	26	24	25	22	11	27	17
Діяльність місцевої влади	19	11	19	13	10	8	14	10
Війна на Сході України	16	13	13	14	16	7	15	7
Місцеві журналістські розслідування	21	4	19	10	9	12	12	6
Місцеве громадянське суспільство, місцеві волонтерські ініціативи	14	3	15	6	6	6	6	2
Нічого із вище наведеного	19	21	25	25	25	28	32	41
Важко відповісти	12	35	14	18	24	25	15	19

Місцевих журналістських розслідувань більше потребують опитані мешканці Дніпропетровської (21%) та Запорізької областей (19%). Їм також не вистачає інформації про місцеве громадянське суспільство та місцеві волонтерські ініціативи більше (14% та 15%, відповідно), ніж мешканцям інших областей.

Слід зауважити, що у Донецькій області респондентам помітно частіше (35%), ніж в інших областях, було важко відповісти на запитання щодо інформації, якої бракує.

Показово, що у місцевих ЗМІ Сходу та Півдня України практично відсутня інформація про протидію корупції: в середньому на цю тему припадає до 1% від загальної кількості матеріалів, згідно із контент аналізом ЗМІ, який проводив Інститут масової інформації. Крім того, частка матеріалів про зону АТО та війну на Сході склала лише 4%².

²Див. <http://imi.org.ua/news/56613-naybilshe-informatsiji-u-mistsevih-zmi-pivdnja-ta-shodu-ukrajini-pro-kriminal-naymenshe-pro-borotbu-z-koruptsieu-doslidjennja-imi.html>

8.6. Рівень взаємодії мешканців Півдня та Сходу України з мас медіа

Лише 1% опитаних мешканців восьми областей Півдня та Сходу України самостійно пропонували місцевим журналістам теми або зверталися до редакцій з подібними пропозиціями протягом останнього року.

Таблиця 41. Розподіл відповідей на запитання «Чи пропонували Ви які-небудь теми місцевим журналістам самостійно або, можливо, зверталися в редакцію з такими пропозиціями за останні 12 місяців?» (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 р у шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Так	1	2	1
Ні	97	94	97
Важко відповісти	2	4	2

За результатами дослідження 2017 року, лише 1,5% опитаних брали участь в опитуваннях або інтерв'ю, які проводили місцеві мас медіа протягом останніх 12 місяців.

За рік, що минув, не відбулося суттєвих зрушень в рівні взаємодії опитаних мешканців шести областей Півдня та Сходу, які брали участь в обох хвилях дослідження, із місцевими мас медіа. Крім того, не було виявлено регіональних або інших особливостей.

В цілому, 14% опитаних у 2017 році спробували шукати альтернативний медійний канал у випадку, коли вони не довіряли інформації ЗМІ, щоб її перевірити. Половина із цієї групи робили такі спроби протягом 7 або 30 останніх днів. Інша половина заявила, що робили такі спроби протягом останніх 12 місяців.

Таблиця 42. Розподіл відповідей на запитання «У тих випадках, коли Ви не довіряли інформації ЗМІ, чи спробували Ви шукати альтернативний медійний канал, щоб її перевірити?» (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 р у шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Так, я робив це протягом останніх 7 днів	3	6	3
Так, я робив це протягом останніх 30 днів	4	5	4
Так, я робив це протягом останніх 12 місяців	7	7	7
Ні, я ніколи цього не робив	77	72	78
Важко відповісти	9	11	8

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу

Частка тих, хто не шукав альтернативні медійні канали для перевірки інформації ЗМІ зросла у порівнянні із минулим роком. Якщо у 2016 році вона складала 72%, то у 2017 році – вже 78% серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Не було виявлено помітних регіональних відмінностей або особливих соціально-демографічних характеристик щодо активності респондентів із пошуку альтернативних джерел інформації.

8.7. Рівень обізнаності щодо права на інформацію про стан навколишнього середовища та права знати про використання персональної інформації

40% опитаних мешканців Сходу та Півдня України не обізнані, що вони мають право на інформацію про навколишнє середовище, якість їжі та товарів, стихійні лиха та надзвичайні ситуації, що можуть представляти небезпеку для здоров'я та безпеки громадян.

Більше третини опитаних також не обізнані, що кожний громадянин України має право знати, коли про нього збирається інформація, якою є мета збору інформації, як вона буде використовуватися та кому її нададуть.

Дещо більше половини (53%) опитаних добре знають або щось чули про право на доступ до інформації про надзвичайні ситуації тощо. Найгірше обізнаними є респонденти, які мешкають на територіях Донецької області, яка контролюється українським урядом (лише 34% добре знають або щось чули про це право). Серед міст найгірше обізнаними виявилися опитані мешканці Маріуполя, Бахмута, Волновахи, Подольська \ Котовська, де половина або більше взагалі нічого про це не знають.

Мешканці Донецької області виявилися також найгірше обізнаними щодо права знати, хто, коли та як збирає інформацію про них (лише 43% були обізнані).

Лідери в цій сфері – опитані мешканці Миколаївської, Харківської, Херсонської та Запорізької областей, де більше двох третин заявили про поінформованість щодо цього права.

Рівень обізнаності по обох питаннях падає із підвищенням віку людини. Якщо у вікових групах до 55 років показник обізнаних щодо права на інформацію про надзвичайні ситуації наближається або дорівнює двом третинам, то у групі 55-64 років він складає 50%, а у групі віком понад 65 років – лише 40%. Особи із вищою освітою також демонструють помітно вищий рівень поінформованості.

Показники обізнаності суттєво не змінилися у порівнянні із початком минулого року, коли дослідження проводилося вперше.

❖ Висновки за розділом VIII.

Популярність джерел інформації про діяльність уряду, обласної та місцевої ради різняться по органах влади. Щодо українського уряду найбільш популярними інформаційними джерелами є українські загальнонаціональні телеканали (74%), друге місце посідають друзі, родичі, знайомі та українські веб-сайти (по 19%), а третє - соціальні мережі та радіо (13-11%).

Щодо обласної ради роль загальнонаціональних телеканалів помітно зменшується, хоча вони зберігають перше місце. Друге місце посідає місцеве телебачення, а третє – друзі, родичі та знайомі. Щодо місцевої ради перше місце ділять загальнонаціональні та місцеві телеканали, друге – друзі та родичі, а на третьому – місцеві сайти, друковані ЗМІ та соціальні мережі.

Ієрархія головних джерел новин виглядає по-іншому. На першому місці з великим відривом - загальнонаціональні телеканали (57%). Для кожного десятого опитаного головним джерелом новин є українські веб-сайти (11%) та соціальні мережі. Решта джерел відіграють незначну роль.

За рік, що минув, в шести областях Півдня та Сходу дещо втратили свою популярність практично по всіх органах влади місцеві телеканали, українські веб-сайти, друзі та знайомі, та друковані ЗМІ.

Російські ТБ та сайти мали певне значення лише як джерело загальної інформації про події у населеному пункті, області або країні (6-7%). Щодо дій українського уряду їхня важливість є майже вдвічі меншою, а щодо дій обласної або місцевої ради – мізерною. Вони є головним джерелом новин для мізерною частки опитаних мешканців 8 областей Сходу та Півдня України (1%).

За рік відбулося зниження ролі російських ЗМІ як джерела інформації щодо подій у населеному пункті, області та країні, а також щодо дій уряду України.

Як джерело загальної інформації про події у населеному пункті, області та країні російське телебачення найчастіше використовувалося респондентами Херсонської (12%), Одеської (8%), а також Миколаївської та Луганської областей (по 7%). Російські веб-сайти виступали таким джерелом найчастіше для респондентів Харківської, Дніпропетровської (по 9%) та Херсонської областей (8%).

Половина опитаних у 2017 році заявили, що вони отримували інформацію про дії уряду із офіційних джерел (49%). За рік, що минув, в шести областях Півдня та Сходу популярність офіційних джерел інформації щодо діяльності всіх вказаних органів влади помітно впала.

Офіційні джерела інформації користуються найменшою популярністю серед респондентів Донецької та Харківської області, найбільшою – у Херсонській та Миколаївській областях.

Приблизно кожний п'ятий \ кожний четвертий повністю або скоріше довіряють інформації від таких органів влади як уряд, обласна та місцева ради. За рік рівень довіри до інформації від будь-якого з них знизився. Одеська область вирізняється серед інших областей найбільш високим рівнем недовіри до інформації від будь-якого з них.

Половина опитаних заявила, що вони отримують достатню кількість інформації про дії уряду, а менше половини (46%) – про дії обласної або місцевої ради.

Серед видів інформації від вказаних органів влади найбільшою популярністю користувалася інформація про розподіл бюджету: її хотіли б отримувати від 40% (від уряду) до 44% (від місцевої ради) респондентів. Опитані мешканці Дніпропетровської області помітно більше за інші області цікавилися питаннями розподілу бюджету.

П'ятірка тем, які найбільш цікавлять респондентів, складається з наступного:

1. Погода (35%)
2. Державна політика (32%)
3. Війна на Сході України (31%)
4. Новини про події у Вашому місті-селі (31%)
5. Здоров'я, охорона здоров'я (29%)

Кожному п'ятому опитаному мешканцю Півдня та Сходу України не вистачало інформації про боротьбу з корупцією на місцевому рівні, а також об'єктивних новин загальнодержавного або місцевого рівня.

За рік, що минув, серед мешканців шести областей Півдня та Сходу зросла витребуваність об'єктивних новин загальнодержавного та місцевого рівня.

Інформації про боротьбу із корупцією найбільш не вистачає опитаним мешканцям Дніпропетровської, Запорізької та Харківської областей. Об'єктивних новин

загальнодержавного та місцевого рівня більше потребують опитані мешканці Донецької, Луганської, Миколаївської та Херсонської областей. Більше інформації про війну на Сході України потребують мешканці Дніпропетровської та Одеської областей. Місцевих журналістських розслідувань більше потребують опитані мешканці Дніпропетровської та Запорізької областей.

Лише 1% опитаних мешканців самостійно пропонували місцевим журналістам теми або зверталися до редакцій з подібними пропозиціями протягом останнього року.

40% опитаних мешканців Сходу та Півдня України не обізнані, що вони мають право на інформацію про навколишнє середовище, якість їжі та товарів, стихійні лиха та надзвичайні ситуації, що можуть представляти небезпеку для здоров'я та безпеки громадян.

Більше третини опитаних також не обізнані, що кожний громадянин України має право знати, коли про нього збирається інформація, якою є мета збору інформації, як вона буде використовуватися та кому її нададуть.

По обох згаданих вище питаннях найгірше обізнаними виявилися опитані мешканці Донецької області.

ІХ. Політичні погляди та ціннісні орієнтації населення Сходу та Півдня України

Дослідження було націлено на виявлення зовнішньополітичних орієнтацій (ставлення до входження України до НАТО, ЄС або Таможенного союзу; оцінка бажаного геополітичного вибору України; ставлення до країн ЄС, США та Росії), оцінки військового конфлікту на Сході України (думка респондентів щодо «винуватців» конфлікту; ставлення до майбутнього Донецької та Луганської областей, а також до певних дій України щодо територій, які не є підконтрольними центральній владі), а також відношення до підтримки української мови, національно-патріотичного виховання молоді та низки цінностей.

9.1. Зовнішньополітичні орієнтації

Опитані мешканці Півдня та Сходу України найбільш доброзичливо ставляться до країн ЄС. Баланс доброзичливих та недоброзичливих оцінок склав +31%. Більше половини респондентів (53%) заявили про те, що вони ставляться до країн ЄС дуже доброзичливо або скоріше доброзичливо. Одночасно про недоброзичливе ставлення повідомив майже кожний п'ятий опитаний (22%).

Ставлення до США залишається доброзичливим, проте баланс оцінок є меншим, ніж по відношенню до країн ЄС (+16%).

Нарешті, в цілому, опитані мешканці восьми областей Півдня та Сходу України продемонстрували недоброзичливе ставлення до Росії. Баланс оцінок є негативним (-2%). Про доброзичливе ставлення до Росії повідомили 35%, тоді як про недоброзичливе – 37%.

Таблиця 43. Розподіл відповідей на запитання «Наскільки доброзичливо Ви ставитеся до наступних країн?» (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 р. в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	Країни ЄС			США			Росія		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
Дуже доброзичливо	14	14	14	8	11	9	7	10	8
Скоріше доброзичливо	39	37	38	36	33	35	28	27	29
Скоріше недоброзичливо	16	16	16	20	17	20	23	20	22
Дуже недоброзичливо	6	8	6	8	16	9	14	15	13
Баланс оцінок (в цілому доброзичливо та недоброзичливо)	+31	+27	+30	+16	+11	+15	-2	+2	+2
Важко сказати	16	15	16	18	16	17	17	16	17
Відмова відповідати	10	11	11	11	11	11	12	12	13

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, ставлення мешканців шести областей Півдня та Сходу України, які брали участь в обох хвилях дослідження, зазнало наступних змін. Покращилося ставлення до країн ЄС (баланс позитивних та негативних оцінок зріс із +27 до +30%) та США (баланс

оцінок зріс із +11 до +15%), тоді як ставлення до Росії не змінилося і залишається на рівні +2%.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Існують помітні регіональні розбіжності у тому, як мешканці восьми областей ставляться до вище вказаних країн.

Найбільш доброзичливе ставлення до країн ЄС демонструють мешканці Херсонської та Запорізької областей (баланс оцінок склав +44% та +42% у 2017 році, відповідно).

Найменш доброзичливе – мешканці Донецької та Луганської областей (+17% та +21%, відповідно).

Таблиця 44. Баланс доброзичливого та недоброзичливого відношення до країн ЄС, США та Росії, по восьми областях Сходу та Півдня України (у %; результати опитування 2017 р.)

	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська	Одеська	Харківська	Миколаївська	Херсонська
Країни ЄС	+28	+17	+42	+21	+28	+35	+32	+44
США	+7	+7	+31	+6	+18	+19	+24	+16
Росія	-18	+23	-12	+7	+13	+11	-23	-11

Щодо США найбільш доброзичливо ставляться мешканці Запорізької та Миколаївської областей (+31% та +24%, відповідно), а найменш доброзичливо – мешканці Луганської (+6%), Донецької та Дніпропетровської областей (по +7%).

Нарешті, серед всіх трьох країн лише до Росії у половині областей переважає недоброзичливе ставлення. Мова йде про опитаних мешканців Миколаївської (-23%), Дніпропетровської (-18%), Запорізької (-12%) та Херсонської областей (-11%). Найбільш доброзичливо ставляться до Росії опитані мешканці Донецької області (баланс позитивних та негативних оцінок склав +23%).

Разом із тим, до ставлення мешканців саме Донецької області слід відноситися з обережністю, оскільки 44-46% респондентів області було важко визначитися із відповіддю на всі три запитання або вони взагалі відмовлялися від відповіді. Це є найвищим подібним показником серед всіх областей. Наприклад, у прифронтовій Луганській області він складає лише 27-29%.

За результатами цього дослідження можна лише припустити, що головною причиною такої ситуації саме в Донецькій області є побоювання відкрито висловлювати свої погляди навіть соціологам, що, в свою чергу, обумовлюється важкою соціально-психологічною атмосферою, спричиненою військовими діями на території області тощо.

Ставлення до приєднання до ЄС, НАТО або Митного Союзу не є одноставним. Четверть опитаних мешканців Сходу та Півдня України хотіли би, щоб Україна стала частиною Європейського Союзу, тоді як приєднання до НАТО та Митного Союзу користується помітно меншою підтримкою (по 13% та 14%, відповідно). Разом із тим, в середньому понад третина респондентів не визначилися із думкою.

Таблиця 45. Розподіл відповідей на запитання «Ви хочете, щоб Україна стала частиною...» (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 р. у шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	Так			Ні			Важко відповісти		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
... ЄС?	26	25	25	43	40	43	31	35	32
... НАТО?	13	13	12	56	51	56	32	36	32
... Митного Союзу?	14	20	14	51	40	50	35	40	36

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, ставлення мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження, стало більш визначеним, про що свідчить помітне зниження частки тих, кому було важко відповісти (наприклад, із 40 до 36% по запитанню про приєднання до Митного Союзу).

Підтримка приєднання до ЄС не змінилася та залишається на рівні 25%, тоді як підтримка приєднання до НАТО та Митного Союзу дещо впала (із 13 до 12% та із 20 до 14%, відповідно). З іншого боку, помітно зросли частки тих, хто прямо висловився проти приєднання до кожного із запропонованих варіантів. В першу чергу, це стосується частки противників приєднання до Митного Союзу – вона зросла із 40% до половини всіх опитаних в шести областях.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Оцінка бажаних зовнішньополітичних орієнтацій помітно варіює по областях. Найбільшою підтримкою приєднання до ЄС користується у Дніпропетровській (35%) та Херсонській (32%) областях. Найменшу підтримку цього варіанту надали респонденти, які мешкають на території Донецької області, яка контролюється українським урядом.

Мешканці Запорізької та Миколаївської областей виказали найбільшу підтримку приєднання до НАТО (по 19%). Найнижча підтримка була виявлена у Донецькій області (4%).

Таблиця 46. Розподіл позитивних відповідей на запитання «Ви хочете, щоб Україна стала частиною...?», по восьми областях України (у % до опитаних в кожній області у 2017 р.)

	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська	Одеська	Харківська	Миколаївська	Херсонська
ЄС	35	9	28	22	20	27	26	32
НАТО	14	4	19	11	11	11	19	11
Митний Союз	16	17	9	16	22	8	11	9

Приєднання до Митного Союзу користується найбільшою підтримкою в Одеській області (22%). Найменша підтримка була зафіксована у Харківській (8%), Запорізькій та Херсонській областях (по 9%).

Слід зауважити, що в низці областей надто висока частка респондентів ухилилися від надання чіткої відповіді на зазначені запитання. В Донецькій області вона коливається від 41-42% по питанням щодо приєднання до ЄС та НАТО до 46%, коли йдеться про приєднання до Митного Союзу. У Луганській та Миколаївській областях 36-38% респондентів було також важко відповісти на запитання щодо приєднання до Митного Союзу. Тому потрібно обережно відноситися до розподілу думок в цих областях, оскільки неможливо з'ясувати, яка частка із тих, кому важко визначитися, дійсно відчувають себе непевними з вказаних питань, а яка частка боїться висловлювати свою думку з тих чи інших причин.

Існує певний зв'язок між такими показниками як етнічна самоідентифікація, мова спілкування та зовнішньополітичними преференціями. Серед тих, хто відносить себе до української національності, вдвічі більше прихильників приєднання до ЄС, ніж серед респондентів, які вважають себе росіянами (27% та 16%, відповідно). І, навпаки, частка тих, хто підтримує приєднання до Митного Союзу, є вдвічі більшою серед росіян, ніж серед українців (26% та 12%, відповідно). Різниця у підтримці приєднання до НАТО є меншою (9% серед росіян та 13% серед українців).

Респонденти, які спілкуються дома російською мовою, більш схильні до приєднання до Митного Союзу (16%), ніж ті, хто спілкується українською (8%), або одночасно російською та українською (12%). По інших варіантах не було виявлено різниці між мовними групами.

Підтримка приєднання до ЄС та НАТО знижується із віком респондента, а підтримка приєднання до Митного Союзу, навпаки, підвищується. Так, серед наймолодшої групи респондентів (18-24 років) 40% та 18% висловилися за приєднання до ЄС та НАТО, відповідно, тоді як серед респондентів віком понад 65 років ці показники набагато менші (16% та 8%, відповідно). Майже кожний п'ятий серед старшої вікової групи (18%) підтримує приєднання до Митного Союзу, тоді як серед наймолодших – лише кожний десятий.

Серед респондентів із вищою освітою більше прихильників приєднання до ЄС (31%), ніж серед респондентів із завершеною середньою (20%) або професійно-технічною освітою (24%).

Підтримка приєднання до ЄС та НАТО є найменшою серед тих респондентів, які відносять себе до найбіднішої групи населення. Так, серед тих, хто «вимушений заощаджувати на їжі», підтримують рух України до ЄС та НАТО 16% та 8%, відповідно, тоді як серед тих, хто має «достатньо грошей на їжу, але потрібно накопичити або позичити, щоб купити одяг та взуття», ці показники складають 25% та 12%, серед тих, хто має «достатньо грошей на їжу, необхідні одяг, взуття, але потрібно накопичити або позичити, щоб купити хороший одяг, мобільний телефон, пилосос», - 30% та 15%, а серед тих, хто має «достатньо грошей на їжу, необхідні одяг, взуття, інші товари, але потрібно накопичити або запозичити, щоб купити дорогі товари (наприклад, телевізор, холодильник)», - 38% та 20%.

Підтримка приєднання до Митного Союзу є дещо більшою серед найбідніших респондентів (18%), ніж серед більш заможних груп (11-14%).

Відношення щодо напрямів зовнішньої політики України також не є одностайним. Превалює думка про те, що України має бути нейтральною \ балансувати між Заходом та Сходом. Її поділяє 42% опитаних. Майже кожний п'ятий вважає, що Україна має рухатися до Європи, тоді як майже кожний десятий – до Росії. Разом з тим, кожному четвертому

було важко відповісти на запитання або респонденти прямо відмовлялися відповідати на запитання.

Таблиця 47. Розподіл відповідей на запитання «У якому напрямку має рухатися Україна у зовнішній політиці?» (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 р. в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
До Європи	23	24	22
До Росії	9	13	10
Бути нейтральною	42	36	41
Нічого із перерахованого	6	5	6
Не знаю	16	15	16
Відмова відповідати	4	7	5

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, помітно зросла частка тих, хто вважає, що Україна має бути нейтральною – із 36% у 2016 році до 41% у 2017 році.

Одночасно дещо зменшилися частки прихильників руху як до Європи (із 24 до 22%), так і до Росії (із 13 до 10%).

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Думка про «нейтральний статус» України переважає в усіх восьми областях. Лише у Херсонській області її прихильники складають більшість (55%). В інших областях їхня частка коливається від третини (Одеська) до майже половини (49% в Донецькій області).

Рух до Європи користується найбільшою підтримкою серед опитаних мешканців Дніпропетровської (30%), Запорізької (27%), Херсонської (26%) та Харківської областей (25%). Найнижчу підтримку висловлювали мешканці Донецької області (9%).

Таблиця 48. Розподіл відповідей на запитання «У якому напрямку має рухатися Україна у зовнішній політиці?», по восьми областях України (у % до опитаних в кожній області у 2017 р.)

	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська	Одеська	Харківська	Миколаївська	Херсонська
До Європи	30	9	27	17	18	25	23	26
До Росії	9	16	5	12	15	7	8	4
Бути нейтральною	38	49	40	44	33	45	45	55
Нічого із перерахованого	3	5	5	7	13	6	6	4
Відмова відповідати	2	6	7	10	7	3	2	0
Не знаю	19	16	17	10	14	15	16	11

Рух до Росії найбільшою підтримкою користувався серед опитаних мешканців Донецької та Одеської областей (16 та 15%, відповідно). Тоді як найменшу підтримку висловлювали опитані мешканці Херсонської (4%) та Запорізької (5%) областей.

9.2. Оцінки військового конфлікту на Сході України

В цілому, думка опитаних щодо винуватців військового конфлікту на Донбасі не є одностайною. Більше третини опитаних вважає Росію ключовим винуватцем конфлікту, третина – центральний уряд України, а приблизно однакові частки респондентів вказали західні країни (16%) та осіб, які воюють проти українського уряду на Сході України (17%).

Значна частина респондентів не змогла дати чітку відповідь на це запитання.

Таблиця 49. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви думаєте, хто є винуватцем у військовому конфлікті у Донецькій та Луганській областях?»(у % до всіх опитаних; можливі декілька варіантів відповіді; * позначає результати опитування 2017 р. в шести областях, які також брали участь в першій хвилі дослідження)

	2017	2016	2017*
Центральний уряд України	33	31	33
Росія	35	32	33
Західні країни: ЄС, США	16	15	16
Особи, які воюють проти українського уряду на Сході України	17	12	17
Інше	2	0	0
Важко сказати	36	35	37

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

Думка опитаних у шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження, в цілому, не зазнала значних змін за рік, що минув.

Єдиним виключенням можна вважати помітне зростання частки тих, хто вважає винуватцями осіб, які воюють проти українського уряду на Сході України. У 2016 році так вважали 12%, тоді як на початку 2017 року – вже 17%.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Найчастіше провину на Росію покладають опитані мешканці у Дніпропетровській (52%), Херсонській (48%) та Миколаївській областях (41%). Найменше – у Донецькій області (15%).

Центральний уряд України найчастіше схильні звинувачувати мешканці тієї ж Дніпропетровщини, а також Одеської та Луганської областей (по 39%).

Слід підкреслити, що майже у всіх областях частка тих, хто не визначився з думкою, є достатньо великою. Свого максимуму вона сягає у Донецькій області (більше половини 51%).

Таблиця 50. Ставлення до винуватців військового конфлікту на Сході України по областях (у % відношенні до опитаних в кожній області; результати опитування 2017 р. по 8 областях)

	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська	Одеська	Харківська	Миколаївська	Херсонська

Росія	39	30	29	28	30	25	41	48
Центральний уряд України	52	15	34	39	39	25	34	33
Західні країни: ЄС, США	12	21	12	20	22	15	13	10
Особи, які воюють проти українського уряду на Сході України	19	7	19	17	15	22	8	22
Важко сказати	19	51	42	36	36	46	34	26
Інше	1	1	0	1	2	2	3	0

Серед всіх областей, думка опитаних мешканців Дніпропетровської області здається найбільш визначеною. Лише кожному п'ятому респонденту було важко відповісти на запитання (19%; найнижчий показник серед всіх областей). До того ж, різниця між підтримкою інших варіантів є набагато більшою, ніж в інших областях. Серед респондентів області домінують дві точки зору – покладання провини на Росію (52%) або на центральний уряд України (39%). В інших областях ставлення є більш мозаїчним.

Існує певна різниця у ставленні між респондентами, які вважають себе росіянами, та українцями. Перші менш схильні покладати провину на Росію (23% серед росіян та 36% серед українців) та більш – на західні країни (25% серед росіян та 14% серед українців). Проте ця різниця помітно зменшується у питаннях щодо провини центрального уряду України (38% серед росіян та 33% серед українців) та осіб, які воюють проти центрального українського уряду на Сході України (13% серед росіян та 17% серед українців покладають на них провину).

Мова родинного спілкування справляє помітний вплив лише у питанні провини Росії. Респонденти, які спілкуються дома російською, менш схильні звинувачувати Росію (31%), ніж ті, хто спілкується українською (44%), або російською та українською (39%). Цей зв'язок зменшується або практично зникає, коли питання стосується провини західних країн (17%, 13%, 13%, відповідно), центрального уряду України (34%, 32%, 32%, відповідно) або осіб, які воюють проти українського уряду на Сході України (16%, 19%, 17%, відповідно).

Не спостерігається значних зв'язків між віком, освітою, статтю, зайнятістю респондентів, самооцінкою фінансового стану або розміром населеного пункту, в якому вони проживають, та ставленням до визначення винуватців військового конфлікту на Сході України.

Часова динаміка по регіонах. Цікаві зрушення відбулися у громадській думці деяких областей за рік, що минув із проведення першого опитування наприкінці 2015 – на початку 2016 р. Наприклад, помітно зросла частка тих, хто звинувачує центральний український уряд, у Дніпропетровській (із 24 до 52%), Одеській (із 25 до 39%), Луганській (із 33 до 39%) та Донецькій областях (із 24 до 30%), тоді як у Запорізькій та Харківській областях, навпаки, знизилася (із 36 до 29% та із 39 до 25%, відповідно).

В Одеській та Луганській областях помітно збільшилася частка тих, хто покладає провину на Російську Федерацію (із 21 до 30% та з 13 до 28%, відповідно).

Зміни у ставленні до західних країн також характеризуються різними напрямками. У Запорізькій, Луганській та Харківській областях частка тих, хто покладає на них провину за військові дії на Сході, зменшилася (із 17 до 12%, із 26 до 20% та із 21 до 15%, відповідно).

У Донецькій та Одеській областях ця частка, навпаки, зросла (із 13 до 21-22%).

Помітно більше опитаних почали покладати провину на «осіб, які воюють проти українського уряду», у Дніпропетровській (із 9 до 19%), Луганській (із 3 до 17%) та Харківській областях (із 13 до 22%).

Різностямовані зрушення спостерігаються і щодо усталеності \ визначеності думки щодо винуватців конфлікту. У Запорізькій та Харківській областях значно зросла частка тих, кому важко було відповісти на запитання (із 23 до 42% та з 34 до 46%, відповідно). У Донецькій, Луганській та Одеській областях ці частки, навпаки, знизилися.

Дослідження не дає достатніх підстав для того, щоб надати вичерпне пояснення цим змінам, зокрема, їхньому різному спрямуванню.

Чи має український уряд відновити повномасштабні військові дії, щоб відвоювати українські території у Донецькій та Луганській областях?

Майже дві третини опитаних мешканців восьми областей (62%) не згодні з тим, що український уряд має відновити повномасштабні військові дії для відвоювання українських територій у Донецькій та Луганській областях. Приблизно кожний п'ятий погоджується із такими діями та ще для 20% було важко визначитися з власною думкою щодо цього питання.

Таблиця 51. Розподіл відповідей на запитання «Уточніть, будь ласка, якою мірою Ви згодні або не згодні із наступними твердженнями...»? (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	Україна має відновити повномасштабні військові дії, щоб відвоювати територію, яку контролюють сепаратисти у Донецькій та Луганській областях			Слід повернути Донбас та Крим Україні – ми не повинні погоджуватися ні на які компроміси із Росією в цьому питанні		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
Так	8	8	7	19	17	16
Скоріше так	9	7	9	20	21	19
Загалом згодні	17	15	16	39	38	35
Скоріше ні	15	18	15	12	11	13
Ні	47	49	48	14	21	16
Загалом не згодні	62	67	63	26	32	29
Важко відповісти	20	18	20	35	30	37

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, достатньо помітно знизилася частка противників відновлення військових дій – з 67% у 2016 році до 63% на початку 2017 року (серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження). Інші показники не зазнали таких серйозних змін.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Переважає більшість опитаних у Донецькій та Луганській області виступають проти відновлення повномасштабних військових дій (82 та 79%, відповідно). Близькою до них є позиція респондентів Харківської області (68%).

Найбільша підтримка була зафіксована серед опитаних мешканців Дніпропетровської області (31%), тоді як серед решти областей вона складає 22-23%.

Серед всіх областей найбільша частка тих, хто не визначився з цього питання, була виявлена в Одеській області (майже третина, 29%). В решті областей вона коливається від 14-15% (Дніпропетровська, Донецька та Луганська області) до 20-24%.

Респонденти, які відносять себе до російської етнічної групи, частіше виступають проти відновлення повномасштабних військових дій, ніж респонденти, які вважають себе українцями (73% та 61%, відповідно).

Крім того, респонденти, які спілкуються дома російською, також частіше є прихильниками цієї точки зору (58%), ніж ті, хто спілкується українською (66%) або двома мовами (56%).

Не було виявлено значних зв'язків між ставленням до відновлення до масштабних військових дій та таких факторів як вік, освіта, розмір населеного пункту тощо.

Чи має Україна погоджуватися на компроміси із Росією щодо повернення Донбасу та Криму?

Відповідь опитаних мешканців Сходу та Півдня України на це запитання є менш одностайною та монолітною, ніж на запитання щодо відновлення повномасштабних військових дій.

Майже дві п'ятих опитаних (39%) виступають проти компромісів з Росією, тоді як майже чверть опитаних (26%) схильна погодитися із такими компромісами. Третині респондентів було важко визначитися із чіткою відповіддю на це запитання.

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, помітно зросла частка тих, кому важко визначитися із відповіддю на запитання (з 30% до 37%), серед опитаних мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

З іншого боку, зменшилися частки як противників компромісів (з 38 до 35%), так і прихильників (з 32% до 29%).

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Найбільша частка противників компромісів із Росією була виявлена у Миколаївській (75%), Дніпропетровській та Запорізькій областях (по 47%).

Найменша частка – у Донецькій (19%) та Харківській областях (20%). Разом із тим, саме в цих областях найбільше респондентів не змогли визначитися із чіткою відповіддю на запитання (52% та 48%, відповідно).

Респонденти, які відносять себе до української національності, є значно більше налаштованими проти будь-яких компромісів із Росією, ніж особи, які відносять себе до росіян (41% та 27%, відповідно). Така ж різниця була виявлена і по «мовних групах». Респонденти, які розмовляють дома українською, набагато частіше виступають проти компромісів (55%), ніж респонденти, які розмовляють російською (33%) або російською та українською (46%).

Не було виявлено помітного зв'язку між ставленням до припустимості компромісів із Росією та низкою таких факторів як стать, вік, освіта тощо.

9.3. Майбутнє Донбасу: ставлення мешканців Півдня та Сходу України

Серед опитаних мешканців Сходу та Півдня України переважає думка про те, щоб Донецька та Луганська області зберегли відносини із Києвом у тому форматі, в якому вони були до кризи (37%).

Наступною за розповсюдженістю є думка про отримання цими областями певної або значної автономії (обидва варіанти підтримують 18% респондентів).

Набуття незалежності та розподіл Донбасу на українську територію та територію під контролем т.зв. ДНР\ЛНР підтримують по 7%.

Нарешті, приєднання Донбасу до Росії є бажаним майбутнім лише для 2% опитаних.

Кожний п'ятий не зміг визначитися із думкою з цього питання.

Таблиця 52. Розподіл відповідей на запитання «Якого розвитку подій Ви би хотіли для Донецької та Луганської областей?» (у % до всіх опитаних; респондент міг обрати лише один варіант відповіді; *позначає результати опитування 2017 р. у шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Зберегли відносини з Києвом в тому форматі, в якому вони були до кризи	37	30	34
Залишилися частиною України, але отримали певну автономію від Києва	11	13	12
Залишилися частиною України, але отримали значну автономію від Києва	7	9	8
Стали незалежними	7	8	7
Були поділені: підконтрольні території залишилися б частиною України, а території під контролем людей, які ведуть військову боротьбу з українським урядом, залишилися б у їхньому розпорядженні	7	8	8
Стали частиною Російської Федерації	2	3	2
Відмова	8	8	9
Важко відповісти	22	21	22

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, помітно збільшилася частка прихильників збереження відносин Донецької та Луганської областей з Києвом в тому форматі, в якому вони були до початку війни, - з 30% до 34%. Зміни інших показників були несуттєвими.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Існує певна розбіжність у поглядах мешканців різних регіонів. Найбільша частка прихильників збереження довоєнних відносин із Києвом була виявлена у Миколаївській (59%), Херсонській (53%) та Запорізькій областях (43%).

Таблиця 53. Ставлення до майбутнього Донецької та Луганської області мешканців Сходу та Півдня України, по областях (у % до опитаних в кожній області в 2017 р.; показники заокруглені)

	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська	Одеська	Харківська	Миколаївська	Херсонська
Зберегли відносини з Києвом в тому форматі, в якому вони були до кризи	32	30	43	41	38	27	59	53
Залишилися частиною України, але отримали певну автономію від Києва	13	10	7	11	8	17	9	7

Залишилися частиною України, але отримали значну автономію від Києва	6	13	7	11	6	6	4	5
Стали незалежними	12	5	9	3	5	3	6	8
Були поділені: підконтрольні території залишилися б частиною України, а території під контролем людей, які ведуть військову боротьбу з українським урядом, залишилися б у їхньому розпорядженні	19	1	6	1	7	3	1	3
Стали частиною Російської Федерації	1	2	2	4	2	1	1	1
Відмова відповідати	4	11	9	18	13	7	3	1
Важко відповісти	14	27	18	12	21	36	17	22

Найбільша частка надання Донбасу певної або значної автономії зафіксована у Донецькій, Харківській (по 23%) та Луганській областях (22%).

Найбільше прихильників незалежного статусу Донбасу – серед опитаних респондентів Дніпропетровської області (12%). Саме серед дніпропетровців дуже помітна частка виступає за розподіл Донбасу (майже кожний п'ятий), що є унікальним серед всіх областей.

Нарешті, найбільше респондентів не змогли визначитися із чіткою відповіддю або прямо відмовилися відповідати серед опитаних мешканців Харківської (43%) та Донецької областей (39%).

9.4. Відношення до протидії домінуванню російської мови, національно-патріотичного виховання молоді та зайняття вищих урядових посад етнічними українцями

Майже дві третини опитаних мешканців Сходу та Півдня України (62%) не підтримують вжиття заходів для протистояння переважанню російської мови в різних сферах, зокрема, в освітніх закладах, бізнесі та ЗМІ.

Прихильниками такого підходу є майже кожний п'ятий опитаний. Ще для кожного п'ятого було важко відповісти на це запитання.

Таблиця 54. Розподіл відповідей на запитання «Уточніть, будь ласка, якою мірою Ви згодні або не згодні із наступними твердженнями...»? (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	Українці мають вжити заходів, щоб протистояти переважанню російської мови в різних сферах, зокрема в освітніх закладах, бізнесі та ЗМІ			Молоді українці мають отримувати національно-патріотичне виховання в освітніх закладах			Тільки етнічні українці мають займати високі посади в уряді		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
Так	7	4	6	24	29	21	13	11	12
Скоріше так	11	11	10	35	30	34	18	18	17
Загалом згодні	18	15	16	59	59	55	31	29	29
Скоріше ні	20	23	19	9	8	10	19	16	18
Ні	42	43	44	10	13	11	30	33	32
Загалом не згодні	62	66	63	19	21	21	49	49	50

Важко відповісти	21	18	21	22	21	23	21	22	22
------------------	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, дещо зменшилася частка противників заходів із протистояння домінуванню російської мови (з 66 до 63%) та зросла частка тих, кому було важко визначитися (з 18 до 21%). Частка прихильників незначно збільшилася (з 15 до 16%).

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

В усіх областях частка противників запровадження заходів із підтримки української мови перевищує половину опитаних. Найбільші частки виявлено в Донецькій та Луганській (67-68%), Одеській та Харківській областях (65-66%).

Найбільші частки прихильників таких заходів зафіксовано в Миколаївській (27%), Дніпропетровській (25%) та Херсонській областях (23%).

Чи мають молоді українці отримувати національно-патріотичне виховання в освітніх закладах?

Близько двох третин респондентів (59%) дали ствердну відповідь на це запитання. Не згодний із таким підходом лише кожний п'ятий опитаний.

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, частка прихильників запровадження національно-патріотичного виховання молоді дещо зменшилася (з 59% до 55%).

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Найбільше запровадження національно-патріотичного виховання молоді підтримують опитані мешканці Миколаївської (84%), Херсонської (79%) та Дніпропетровської (71%) областей.

Найбільша частка противників таких заходів була виявлена в Одеській області (27%).

Чи мають тільки етнічні українці займати високі урядові посади?

Майже третина опитаних дали ствердну відповідь на це запитання, тоді як близько половини дали негативну відповідь.

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, не відбулося помітних зрушень в ставленні опитаних мешканців шести областей Сходу та Півдня до цього питання.

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Більше двох п'ятих підтримують надання лише етнічним українцям вищих урядових посад в Миколаївській (45%), Дніпропетровській та Херсонській областях (по 44%).

Найбільше противників такого підходу було виявлено в Донецькій (60%) та Харківській областях (57%).

Слід зауважити, що саме опитаним мешканцям Донецької області було найважче визначитися з відповідями на всі три запитання (від 35% на запитання щодо етнічних українців на вищих урядових посадах до 26% на запитання щодо підтримки української мови).

9.5. Думка респондентів щодо представлення різними органами влади інтересів громадян

Майже третина респондентів (29%) вважає, що місцева влада у їхньому населеному пункті загалом представляє їхні інтереси. Це найвищий показник серед всіх органів влади, щодо яких ставилося питання. Майже кожний п'ятий респондент вважає, що обласна рада представляє його або її інтереси.

Лише по 6% опитаних мешканців Сходу та Півдня України вважає, що Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України або президент України представляють їхні інтереси.

Частки тих, кому було важко визначитися, варіюють від 16% для запитання щодо обласної ради до 10% для запитань щодо ВРУ та КМУ.

Таблиця 55. Чи Ви вважаєте, що влада на кожному із наступних рівнів представляє інтереси таких людей, як Ви...? (у % до всіх респондентів; *позначає результати опитування 2017 року в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	Місцева влада			Обласна рада			ВРУ			КМУ			Президент		
	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*	2017	2016	2017*
Так	7	8	7	2	4	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Скоріше так	22	19	22	15	13	15	5	6	5	5	5	5	5	7	5
<i>Загалом так</i>	29	27	29	17	17	17	6	7	6	6	6	6	6	9	6
Скоріше ні	25	26	24	27	26	25	24	24	23	23	25	23	22	24	22
Ні	34	32	34	40	40	42	60	55	61	61	55	62	61	54	62
<i>Загалом ні</i>	59	58	58	67	66	67	84	79	84	84	80	85	83	78	84
В\В	13	16	13	16	17	16	10	13	10	10	13	10	11	14	11

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, помітно зросли частки тих, хто вважає, що Верховна Рада, Кабінет Міністрів та президент країни не представляють інтереси громадян (з 79 до 84%, з 80 до 85%, з 78 до 84%, відповідно) (серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження). Тоді як частки тих, хто вважає, що ці органи влади представляють їхні інтереси, практично не змінилися або навіть дещо зменшилися (для президента – з 9 до 6%). З іншого боку, зменшилися також частки респондентів, яким було важко визначитися із відповіддю.

Частка тих, хто вважає, що місцева влада в їхньому населеному пункті представляє їхні інтереси, дещо зросла – з 27 до 29%, тоді як частка прихильників протилежної точки зору залишилася незмінною (58%).

Регіональні та соціально-демографічні характеристики.

Ставлення респондентів до вище вказаних питань має регіональні особливості.

В Донецькій області найбільша серед всіх областей частка респондентів утримувалася від чіткої відповіді на запитання щодо всіх органів влади (від 15% у запитаннях про КМУ, ВРУ та президента до 27% у запитанні щодо обласної ради).

Найбільш критичне ставлення до вищих органів влади (ВРУ, КМУ, президент) висловлювали мешканці Дніпропетровської та Харківської областей. Наприклад, у Дніпропетровській області не вважали, що ВРУ, КМУ та президент представляють їхні інтереси 88%, 90% та 86%, відповідно.

Найбільші частки респондентів вважали, що місцева влада відображає їхні інтереси, в Одеській (33%), Донецькій (32%) та Херсонській областях (31%), тоді як в Луганській області була виявлена найбільша частка тих, хто так не вважає (67%).

Щодо обласної ради найбільші частки тих, хто вважає, що вона не представляє їхні інтереси, були виявлені в Дніпропетровській (72%), Луганській та Херсонській областях (по 71%).

Серед 15 міст Півдня та Сходу, які взяли участь в дослідженні, мешканці Волновахи Донецької області та Подольська \ Котовська Одеської області демонстрували найбільш критичне ставлення абсолютно до всіх органів влади – як місцевих, так і найвищих державних. Не менше 90% опитаних в цих містах вважали, що згадані органи влади не представляють їхні інтереси. Єдине виключення: дещо менша частка мешканців Волновахи (86%) вважає, що місцева влада їхнього населеного пункту не представляє їхні інтереси.

Щодо місцевої влади найбільші частки респондентів вважають, що вона представляє їхні інтереси, в таких містах як Ізмаїл Одеської області (60%) та Маріуполь (44%).

Щодо обласної ради найбільші частки респондентів вважають, що вона представляє їхні інтереси, в таких містах як Маріуполь (29%) та Харків (28%).

9.6. Ціннісні орієнтації мешканців Півдня та Сходу України

Свобода або добробут та безпека? Людині слід покладатися на державу або на власні сили? «Закон один для всіх» або його порушення можуть бути виправданими? Доходи мають бути рівними або різниця повинна існувати для стимулювання ініціативи?

Мешканців Сходу та Півдня України протягом 2016-2017 років просили визначитися щодо своїх переконань по чотирьом згаданим цінностям. Майже по кожній із них відбулися помітні зрушення.

В цілому, мешканці Півдня та Сходу схильні вважати, що свободою не можна пожертвувати заради більшої безпеки та добробуту. Середній бал зріс із 6,9 під час опитування на початку 2016 року до 7,2 у березні 2017 р., якщо рахувати результати опитувань по шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження (крім Миколаївської та Херсонської областей).

Таблиця 56. Розподіл середніх балів по областях за результатами відповіді на запитання «Яким чином Ви би розташували свої переконання на цій шкалі: Заради більшої безпеки та добробуту можна пожертвувати свободою vs Свободою не можна жертвувати – навіть заради більшої безпеки та добробуту»? 1 бал означає, що Ви повністю згодні з першим твердженням, а 10 балів – що Ви згодні з другим твердженням».

	2016	2017
Середній бал	6,9	7,2

Дніпропетровська	7,2	7,4
Донецька	6,5	7,1
Луганська	7	7,6
Запорізька	7,1	6,7
Одеська	6,7	7,6
Харківська	6,8	6,7
Миколаївська	-	6,7
Херсонська	-	8,4

Небажання жертвувати свободою заради добробуту та безпеки найбільш притаманне опитаним мешканцям Херсонської (8,4 бали), Одеської та Луганської областей (по 7,6 балів).

Зростання середнього балу відбулося в чотирьох областях із шести, які брали участь у першій хвилі дослідження на початку 2016 року (крім Запорізької та Харківської).

Попри розповсюджені негативні стереотипи про «рабський Донбас», найбільше зростання важливості цінності свободи відбулося саме в Луганській (із 7 до 7,6 бала) та Донецькій областях (із 6,5 до 7,1 бала), які контролюються українським урядом, а також в Одеській області (із 6,7 до 7,6 бали). Одночасно в цих областях, а також в Харківській області дискусії щодо співвідношення цінностей свободи, безпеки та добробуту продовжуються, оскільки саме в них найбільшій частці мешканців було важко визначитися із вибором відповіді (від 13% в Одеській та Харківській до 17% у Донецькій областях).

Разом із тим, опитані мешканці Сходу та Півдня України схильні покладати відповідальність за добробут громадян скоріше на державу, ніж на самих себе. Середній бал на відповідній ціннісній шкалі за рік знизився з 4,3 до 4 балів.

За результатами опитування, «патерналістські» настрої найбільше притаманні опитаним мешканцям Миколаївської (3,3 бали), Дніпропетровської (3,4) та Одеської областей (3,7).

Таблиця 57. Розподіл середніх балів по областях за результатами відповіді на запитання «Яким чином Ви би розташували свої переконання на цій шкалі: Держава має нести відповідальність за добробут кожного vs Люди повинні самостійно відповідати за свій добробут»? 1 бал означає, що Ви повністю згодні з першим твердженням, а 10 балів – що Ви згодні з другим твердженням»».

	2016	2017
Середній бал	4,3	4
Донецька	5,2	4,3
Одеська	4,6	3,7
Луганська	4,5	4,4
Харківська	4,2	4,9
Запорізька	4,1	4
Дніпропетровська	3,4	3,4
Миколаївська	-	3,3
Херсонська	-	4,7

Найбільш помітне зростання орієнтації на допомогу держави відбулося в Одеській (з 4,6 до 3,7) та Донецькій областях (з 5,2 до 4,3 бали). Лише у Харківській області більше респондентів стали покладати відповідальність за добробут на самих себе, а не на державу (середній бал зріс із 4,2 до 4,9).

Якими можуть бути причини таких зрушень? У випадку Донбасу це може бути стрімке падіння рівня життя. Так, якщо на початку 2016 року лише 27% опитаних у Донецькій та Луганській заявляли про те, що вимушені заощаджувати на їжі, то рік по тому цей показник сягнув 35%. Це вдвічі більше, ніж у решті областей Півдня та Сходу України (17%).

В цілому, опитані мешканці Сходу та Півдня України схильні вважати, що навіть у найбільш складних ситуаціях необхідно дотримуватися встановлених правил та законів. Середній бал підтримки цього твердження склав 6,7 та дещо зріс у порівнянні з початком 2016 р. (6,5 бала), якщо рахувати результати опитувань по шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження (крім Миколаївської та Херсонської областей).

Таблиця 58. Розподіл середніх балів по областях за результатами відповіді на запитання «Яким чином Ви би розташували свої переконання на цій шкалі: У житті трапляються ситуації, коли необхідно порушити правила та закони vs Навіть у найбільш складних ситуаціях необхідно дотримуватися встановлених правил та законів»? 1 бал означає, що Ви повністю згодні з першим твердженням, а 10 балів – що Ви згодні з другим твердженням».

	2016	2017
Середній бал	6,5	6,7
Дніпропетровська	6,6	6,5
Донецька	6,5	6,9
Луганська	6,2	6,8
Запорізька	6,4	6,2
Одеська	6,6	7,1
Харківська	6,6	6,7
Миколаївська	-	6,5
Херсонська	-	7,7

Найбільшими прибічниками твердження *dura lex sed lex* є мешканці Херсонської (7,7 бали), Одеської (7,1) та Донецької областей (6,9).

Значуще зростання важливості неухильного дотримання законів відбулося в Донецькій, Луганській та Одеській областях, а у Запорізькій області цей показник дещо знизився.

Більшість опитаних Сходу та Півдня погоджуються з твердженням, що різниця у доходах громадян необхідна для стимулювання ініціативності та індивідуальних зусиль. Середній бал залишився незмінним з 2016 року та склав 6,1.

Таблиця 59. Розподіл середніх балів по областях за результатами відповідей на запитання «Яким чином Ви би розташували свої переконання на цій шкалі: Доходи мають бути рівними vs Різниця у доходах необхідна для стимулювання ініціативності та індивідуальних зусиль?» 1 бал означає, що Ви повністю згодні з першим твердженням, а 10 балів – що Ви згодні з другим твердженням».

	2016	2017
Середній бал	6,1	6,1
Дніпропетровська	5,6	5,4
Донецька	6,5	7,2
Луганська	6,3	5,5
Запорізька	6,3	6,2
Одеська	6	5,9
Харківська	6,2	6,6
Миколаївська	-	5

Херсонська	-	8
------------	---	---

Ці дані розвінчують інше негативне уявлення про Донбас як регіон, мешканці якого є прихильниками радянської «зрівнялівки». У Донецькій області середній бал підвищився з 6,5 до 7,2 бали, а в Луганській області він перевищив умовну середину шкали (5,5), хоча й помітно знизився за рік, що минув з часу першої хвилі дослідження.

Саме в Донецькій та Херсонській областях (8 балів) була виявлена найбільша частка противників «зрівнялівки» у доходах.

❖ Висновки за розділом IX.

Ставлення опитаних мешканців Півдня та Сходу до ЄС, США та Росії за рік зазнало певних змін. Серед мешканців шести областей Півдня та Сходу, які брали участь в обох хвилях дослідження, покращилося ставлення до країн ЄС та США, тоді як ставлення до Росії залишилося скоріше доброзичливим (баланс доброзичливих та недоброзичливих оцінок склав +2%). Втім, якщо брати результати опитування 2017 р. по восьми областях, то ставлення до Росії є скоріше недоброзичливим (баланс оцінок -2%).

Найбільш доброзичливе ставлення до країн ЄС демонструють мешканці Херсонської та Запорізької областей, менш доброзичливе – мешканці Донецької та Луганської областей

Серед всіх трьох країн лише до Росії у половині областей переважає недоброзичливе ставлення. Мова йде про опитаних мешканців Миколаївської, Дніпропетровської, Запорізької та Херсонської областей. Найбільш доброзичливо ставляться до Росії опитані мешканці Донецької області (баланс оцінок склав +23%). Разом із тим, до ставлення мешканців саме Донецької області слід відноситися з обережністю, оскільки близько половині респондентів області було важко визначитися із відповіддю на всі три запитання або вони взагалі відмовлялися від відповіді.

Ставлення до приєднання до ЄС, НАТО або Митного Союзу не є однаковим. Четверть опитаних мешканців Сходу та Півдня України хотіли би, щоб Україна стала частиною Європейського Союзу, тоді як приєднання до НАТО та Митного Союзу користується помітно меншою підтримкою (по 13% та 14%, відповідно).

За рік, що минув, ставлення мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження, підтримка приєднання до ЄС не змінилася, тоді як підтримка приєднання до НАТО та Митного Союзу дещо впала.

Найбільшою підтримкою приєднання до ЄС користується у Дніпропетровській та Херсонській областях (35-32%), меншою – у Донецькій області.

Мешканці Запорізької та Миколаївської областей виказали найбільшу підтримку приєднання до НАТО (по 19%), тоді як найнижча підтримка була виявлена у Донецькій області (4%).

Приєднання до Митного Союзу користується найбільшою підтримкою в Одеській області (22%), найменшою - у Харківській, Запорізькій та Херсонській областях (8-9%).

Слід зауважити, що в низці областей надто висока частка респондентів ухилилися від надання чіткої відповіді на зазначені запитання. Наприклад, в Донецькій області вона коливається від 41-42% по питанням щодо приєднання до ЄС та НАТО до 46%, коли

йдеться про приєднання до Митного Союзу.

Серед тих, хто відносить себе до української національності, вдвічі більше прихильників приєднання до ЄС, ніж серед респондентів, які вважають себе росіянами (27% та 16%, відповідно). І, навпаки, частка тих, хто підтримує приєднання до Митного Союзу, є вдвічі більшою серед росіян, ніж серед українців..

Респонденти, які спілкуються дома російською мовою, більш схильні до приєднання до Митного Союзу (16%), ніж ті, хто спілкується українською (8%), або одночасно російською та українською (12%).

Підтримка приєднання до ЄС та НАТО знижується із віком респондента, а підтримка приєднання до Митного Союзу, навпаки, підвищується. Серед респондентів із вищою освітою більше прихильників приєднання до ЄС. Підтримка приєднання до ЄС та НАТО є найменшою серед тих респондентів, які відносять себе до найбільш вразливої групи населення.

Відношення щодо напрямів зовнішньої політики України також не є однотайним.

Превалює думка про те, що Україні має бути нейтральною \ балансувати між Заходом та Сходом (42% опитаних). Майже кожний п'ятий вважає, що Україна має рухатися до Європи, тоді як майже кожний десятий – до Росії. Разом з тим, кожному четвертому було важко відповісти на запитання або респонденти прямо відмовлялися відповідати на запитання.

За рік, що минув, серед мешканців шести областей Півдня та Сходу, які брали участь в обох хвилях дослідження, помітно зросла частка тих, хто вважає, що Україна має бути нейтральною (із 36% до 41%). Одночасно дещо зменшилися частки прихильників руху як до Європи, так і до Росії.

Думка про «нейтральний статус» України є значною в усіх восьми областях, за результатами опитування 2017 р. Проте лише у Херсонській області її прихильники складають більшість (55%). В інших областях їхня частка коливається від третини (Одеська) до майже половини (Донецька).

Рух до Європи користується найбільшою підтримкою серед опитаних мешканців Дніпропетровської (30%), Запорізької, Херсонської та Харківської областей. Найнижчу підтримку висловлювали мешканці Донецької області (9%).

Рух до Росії найбільшою підтримкою користувався серед опитаних мешканців Донецької та Одеської областей (16-15%). Тоді як найменшу підтримку висловлювали опитані мешканці Херсонської та Запорізької областей(4-5%).

Думка опитаних щодо винуватців військового конфлікту на Донбасі не є монолітною.

Більше третини опитаних вважає Росію ключовим винуватцем конфлікту, третина – центральний уряд України, а приблизно однакові частки респондентів вказали західні країни та осіб, які воюють проти українського уряду на Сході України (16-17%, відповідно).

Серед всіх областей, думка опитаних мешканців Дніпропетровської області здається найбільш визначеною. Серед респондентів області домінують дві точки зору – покладання провини на Росію (52%) або на центральний уряд України (39%).

В інших областях ставлення є більш мозаїчним. Крім Дніпропетровщини, найчастіше провину на Росію покладають опитані мешканці у Херсонській та Миколаївській областях, а найменше – у Донецькій області (15%).

Центральний уряд України найчастіше схильні звинувачувати мешканці тієї ж Дніпропетровщини, а також Одеської та Луганської областей.

Крім Дніпропетровської, у решті областей частка тих, хто не визначився з думкою, є достатньо великою. Свого максимуму вона сягає у Донецькій області (51%).

Респонденти, які вважають себе росіянами, менш схильні покладати провину на Росію, ніж ті, хто вважає себе українцями (23% та 36%, відповідно) та більш – на західні країни (25% серед росіян та 14% серед українців). Проте ця різниця помітно зменшується у питаннях щодо провини центрального уряду України (38% серед росіян та 33% серед українців) та осіб, які воюють проти центрального українського уряду на Сході України.

Респонденти, які спілкуються дома російською, менш схильні звинувачувати Росію (31%), ніж ті, хто спілкується українською (44%), або російською та українською (39%).

У питанні щодо **відновлення повномасштабних військових дій для відвоювання територій Донецької та Луганської областей** майже дві третини опитаних мешканців виступили проти таких дій. Приблизно кожний п'ятий погоджується із такими діями та ще для 20% було важко визначитися з власною думкою щодо цього питання.

За рік, що минув, достатньо помітно знизилася частка противників відновлення військових дій (з 67% до 63%) серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

Переважає більшість опитаних у Донецькій та Луганській області виступають проти відновлення повномасштабних військових дій (82-79%). Близькою до них є позиція респондентів Харківської області (68%).

Найбільша підтримка відновлення військових дій була зафіксована серед опитаних мешканців Дніпропетровської області (31%).

Ставлення до компромісів з Росією щодо повернення Донбасу та Криму є менш однастайним. Майже дві п'ятих опитаних виступають проти компромісів з Росією, тоді як чверть опитаних схильна погодитися із такими компромісами. Третині респондентів не визначилися зі своїм ставленням.

За рік, що минув, помітно зросла частка тих, кому важко визначитися із відповіддю на запитання (з 30% до 37%), серед опитаних мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження. Одночасно зменшилися частки як противників компромісів, так і прихильників (з 32% до 29%).

Найбільша частка противників компромісів із Росією була виявлена у Миколаївській (75%), Дніпропетровській та Запорізькій областях (по 47%), а найменша частка – у Донецькій (19%) та Харківській областях (20%).

Респонденти, які відносять себе до української національності, є значно більше налаштованими проти будь-яких компромісів із Росією, ніж особи, які відносять себе до росіян (41% та 27%, відповідно).

З питання щодо майбутнього Донбасу серед опитаних переважає думка про те, щоб Донецька та Луганська області зберегли відносини із Києвом у тому форматі, в якому вони були до кризи (37%). Менш розповсюдженою є думка про отримання цими областями певної або значної автономії (обидва варіанти підтримують 18% респондентів). Набуття незалежності та розподіл Донбасу на українську територію та територію під контролем т.зв. ДНР\ЛНР підтримують по 7%. Приєднання Донбасу до Росії є бажаним майбутнім лише для 2% опитаних. Кожний п'ятий не зміг визначитися із думкою з цього питання.

За рік, що минув, помітно збільшилася частка прихильників збереження відносин

Донецької та Луганської областей з Києвом в тому форматі, в якому вони були до початку війни (з 30% до 34%), серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

Найбільша частка прихильників збереження довоєнних відносин із Києвом була виявлена у Миколаївській (59%), Херсонській та Запорізькій областях (53-43%).

Найбільша частка надання Донбасу певної або значної автономії зафіксована у Донецькій, Харківській (по 23%) та Луганській областях (22%).

Найбільше прихильників незалежного статусу Донбасу – серед опитаних респондентів Дніпропетровської області (12%). Саме серед дніпропетровців дуже помітна частка виступає за розподіл Донбасу (майже кожний п'ятий), що є унікальним серед всіх областей.

Майже дві третини опитаних мешканців Сходу та Півдня України (62%) не підтримують **вжиття заходів для протистояння переважанню російської мови в різних сферах, зокрема, в освітніх закладах, бізнесі та ЗМІ**. Прихильниками такого підходу є майже кожний п'ятий опитаний. Ще для кожного п'ятого було важко відповісти на це запитання.

За рік, що минув, дещо зменшилася частка противників заходів із протистояння домінуванню російської мови (з 66 до 63%) та зросла частка тих, кому було важко визначитися (з 18 до 21%).

В усіх областях частка противників запровадження заходів із підтримки української мови перевищує половину опитаних. Найбільші частки виявлено в Донецькій та Луганській (67-68%), Одеській та Харківській областях (65-66%). Найбільші частки прихильників таких заходів зафіксовано в Миколаївській (27%), Дніпропетровській та Херсонській областях (25-23%).

Близько двох третин респондентів (59%) вважають, що **молоді українці мають отримувати національно-патріотичне виховання в освітніх закладах**. Не згодний із таким підходом лише кожний п'ятий опитаний.

Найбільше запровадження національно-патріотичного виховання молоді підтримують опитані мешканці Миколаївської (84%), Херсонської та Дніпропетровської (79-71%) областей. Найбільша частка противників таких заходів була виявлена в Одеській області (27%).

Майже третина опитаних вважають, що **тільки етнічні українці мають займати високі урядові посади**, тоді як близько половини є противниками такої точки зору.

Більше двох п'ятих підтримують надання лише етнічним українцям вищих урядових посад в Миколаївській, Дніпропетровській та Херсонській областях. Найбільше противників такого підходу було виявлено в Донецькій та Харківській областях (60-57%).

Чи представляють Президент, уряд, Верховна Рада, обласна та місцеві ради інтереси звичайних мешканців Півдня та Сходу України? Лише по 6% опитаних вважає, що вказані центральні органи влади представляють їхні інтереси. Майже третина респондентів вважає, що місцева влада у їхньому населеному пункті загалом представляє їхні інтереси, а майже кожний п'ятий респондент вважає теж саме щодо обласної ради.

За рік, що минув, помітно зросли частки тих, хто вважає, що Верховна Рада, Кабінет Міністрів та президент країни не представляють інтереси громадян, серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

Найбільш критичне ставлення до вищих органів влади висловлювали мешканці Дніпропетровської та Харківської областей.

Найбільші частки респондентів вважали, що місцева влада відображає їхні інтереси, в Одеській (33%), Донецькій (32%) та Херсонській областях (31%), тоді як в Луганській області була виявлена найбільша частка тих, хто так не вважає (67%).

Серед 15 міст Півдня та Сходу, які взяли участь в дослідженні, мешканці Волновахи Донецької області та Подольська \ Котовська Одеської області демонстрували найбільш критичне ставлення абсолютно до всіх органів влади – як місцевих, так і найвищих державних. Не менше 90% опитаних в цих містах вважали, що згадані органи влади не представляють їхні інтереси.

Щодо місцевої влади найбільші частки респондентів вважають, що вона представляє їхні інтереси, в таких містах як Ізмаїл Одеської області (60%) та Маріуполь (44%). Крім того, саме в Маріуполі, а також в Харкові найбільші частки респондентів те саме вважають щодо обласної ради.

Ціннісні орієнтації мешканців Півдня та Сходу України характеризуються певною мозаїчністю.

В цілому, мешканці Півдня та Сходу схильні вважати, що свободою не можна пожертвувати заради більшої безпеки та добробуту. Небажання жертвувати свободою заради добробуту та безпеки найбільш притаманне опитаним мешканцям Херсонської, Одеської та Луганської областей.

За рік, що минув, найбільше зростання важливості цінності свободи відбулося в Луганській та Донецькій областях, а також в Одеській області.

Разом із тим, опитані мешканці Сходу та Півдня України схильні покладати відповідальність за добробут громадян скоріше на державу, ніж на самих себе.

«Патерналістські» настрої найбільше притаманні опитаним мешканцям Миколаївської, Дніпропетровської та Одеської областей.

За рік найбільш помітне зростання орієнтації на допомогу держави відбулося в Одеській та Донецькій областях. Лише у Харківській області більше респондентів стали покладати відповідальність за добробут на самих себе.

В цілому, опитані мешканці Сходу та Півдня України схильні вважати, що навіть у найбільш складних ситуаціях необхідно дотримуватися встановлених правил та законів.

Найбільшими прибічниками цього твердження є мешканці Херсонської, Одеської та Донецької областей.

Значуще зростання важливості неухильного дотримання законів відбулося в Донецькій, Луганській та Одеській областях, а у Запорізькій області цей показник дещо знизився.

Більшість опитаних Сходу та Півдня погоджуються з твердженням, що різниця у доходах громадян необхідна для стимулювання ініціативності та індивідуальних зусиль. Найбільша частка противників «зрівнялівки» у доходах була виявлена в Донецькій та Херсонській областях.

Розділ X. Соціально-демографічні, етнічні та мовні характеристики опитаних мешканців Півдня та Сходу України

В цьому розділі наводяться статеві, вікові та освітні характеристики, а також аналізується матеріальне становище мешканців Півдня та Сходу України, сприйняття ними найбільш актуальних проблем, використання мов та етнічна самоідентифікація як за результатами опитування 2017 року, так і в річній динаміці по шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження.

10.1. Статеві, вікові та освітні характеристики

Серед опитаних мешканців Півдня та Сходу України більше половини складають жінки (55%).

Молодь (до 34 років) складає менше третини (29%), респонденти пенсійного віком понад 65 років – п'яту частину, респонденти віком 35-44 років – 18%, а респонденти віком 45-54 років та 55-64 років – по 17%.

Респонденти із вищою освітою (спеціаліст або магістр) складають менше третини (27%), тоді як школяри – 7%, а ті, хто закінчив середню школу – 15%. Особи, які закінчили ПТУ, технічне училище або коледж – половину.

10.2. Зайнятість, самооцінка фінансового становища та найбільш актуальних проблем

Більше половини працювали на момент проведення опитування (54%; серед них кожний десятий працював на умовах часткової зайнятості, а решта були повністю зайняті).

Пенсіонери склали 27%, а 6% опитаних були безробітними.

Частка студентів або учнів дорівнює 3%, осіб, які ведуть домашнє господарство, - 4%, а тих, хто перебуває у декретній відпустці – 2,5%.

За рік, що минув, не відбулося помітних зрушень у структурі зайнятості.

Разом з тим, існують помітні особливості низки регіонів.

Пенсіонери складають третину або навіть більше серед опитаних мешканців Донецької (35%) та Луганської областей (33%). Це найбільший показник серед всіх областей Півдня та Сходу України. В цих областях також одна з найменших часток працюючих.

Таблиця 60. Розподіл респондентів за зайнятістю по областях Півдня та Сходу України (у % до опитаних в кожній області; результати опитувань 2016 та 2017 рр.)

	Дніпропетровська		Донецька		Запорізька		Луганська		Одеська		Харківська		Миколаївська	Херсонська
	16	17	16	17	16	17	16	17	16	17	16	17	17	17
Працюючий \ повна зайнятість	48	54	41	39	47	50	33	33	48	42	47	51	35	34

Працюючий \ часткова зайнятість	8	8	9	5	9	9	9	11	10	11	7	8	11	13
Пенсіонер	29	23	30	35	26	28	28	33	24	27	27	24	29	28
Безробітний, шукає роботу	4	4	5	6	7	4	9	10	3	6	3	3	11	8
Безробітний, не шукає роботу	1	0	1	1	1	0	2	2	1	2	2	1	1	1
Займається домашнім господарством	3	3	6	5	2	4	6	5	4	4	3	3	5	11
Студент \ школяр	4	3	3	3	3	2	5	3	4	4	4	4	2	2
Декретна відпустка	-	2	-	3	-	2	-	2	-	3	-	2	4	3
Важко відповісти	1	3	1	1	2	1	5	1	1	2	4	5	1	1

Слід зауважити, що серед шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження, саме в Донецькій та Луганській областях відбулося помітне збільшення частки пенсіонерів за рік, що минув (на 5%; у Запорізькій області збільшення склало 2%, а в Одеській – 3%).

Найбільша частка безробітних була виявлена в Луганській та Миколаївській областях (по 12%).

Найбільш актуальні проблеми для опитаних мешканців Півдня та Сходу України:

- Нестача коштів на їжу, комунальні послуги тощо (55%)
- Завершення війни на Сході (32%)
- Пошук роботи, яка б давала достатньо доходів (25,5%) та
- Здоров'я (23%)

Таблиця 61. Розподіл відповідей на запитання “Які проблеми для Вас та Вашої родини є наразі найбільш актуальними?” (результати дослідження у 2016 та 2017 рр.; *позначає результати опитування 2017 р. в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Нестача коштів на їжу, комунальні послуги...	55	53	54
Завершення війни	32	32	31
Здоров'я	23	25	23,5
Пошук роботи, яка давала б достатньо доходів	25,5	22,5	25
Нестача коштів на дорогі товари (такі як побутова техніка)	20	20	22
Сімейні проблеми	14	14	15,5
Проблеми з наявною роботою	8	8	8
Відсутність власного житла	7	7	7
Не знаю	4	4	4
Отримання освіти	4	4	5
Відмова відповідати	3	3	3
Інше	0	1	0

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, не відбулося серйозних зрушень у структурі та ієрархії проблем серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

Регіональні характеристики.

Разом з тим, за загальними результатами ховаються регіональні особливості та їхня часова динаміка.

Серед всіх областей чітко вирізняється Донецька та – дещо менше – Луганська області.

- Саме для мешканців цих областей завершення війни має дуже високу важливість. На це вказали 56% опитаних мешканців Донеччини та 42% респондентів Луганщини. Серед мешканців Луганської області завершення війни має таку ж актуальність, як і нестача коштів на їжу, комунальні послуги тощо (42-41%). Це унікальний показник серед всіх областей.
Для опитаних мешканців Донеччини актуальність завершення війни різко зросла за рік, що минув, - з 46 до 56%. Це є одним із небагатьох суттєвих зростань актуальності проблем серед всіх областей протягом року.
- Гострота нестачі коштів на їжу різко зросла для мешканців Донеччини. Це зростання є винятковим по всіх проблемах та областях.
Якщо рік тому на її актуальність вказували лише близько половини респондентів області, то за результатами опитуванням 2017 р. – вже дві третини (66%). Єдина область, де на початок 2017 р. ця проблема мала однакову гостроту – Херсонська. Її актуальність достатньо помітно зросла лише в Дніпропетровській області (з 49 до 55%).

Таблиця 62. Розподіл відповідей на запитання “Які проблеми для Вас та Вашої родини є наразі найбільш актуальними?” по областях України (результати дослідження у 2016 та 2017 рр.)

	Дніпропетровська		Донецька		Запорізька		Луганська		Одеська		Харківська		Миколаївська	Херсонська
	16	17	16	17	16	17	16	17	16	17	16	17	17	17
Нестача коштів на їжу, комунальні послуги...	49	55	48	66	58	49	42	41	52	48	62	56	55	66
Завершення війни	29	31	46	56	36	23	42	42	26	27	28	19	39	36
Здоров'я	24	23	23	22	31	22	31	30	21	29	25	19	23	19
Пошук роботи, яка давала б достатньо доходів	19	19	24	22	24	34,5	17	20	27	25	22	29	25	33
Нестача коштів на дорогі товари (такі як побутова техніка)	26	28	14	10	14	34	26	10	11	12	25	26	10	11
Сімейні проблеми	19	22	10	5,5	11	18	16	16	15	20,5	12	8	8	6
Проблеми з наявною роботою	6	8	8	6	9	11	8	7	8	7	11	9	8	9
Відсутність власного житла	10	11,5	4	3	8	9	9	7	5	6	6	6	4	2

Не знаю	3	2	3	5	2	4	9	4	6	6	3	5	5	3
Отримання освіти	5	5	3	2	4	4	4	4	5	7	4	4	2	2
Відмова відповідати	1,5	1	8	2	2	4	5	3	5	4	2	5	3	2
Інше	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	3	1	0	0

З іншого боку, гострота проблеми нестачі коштів на їжу, комунальні послуги тощо дещо знизилася у таких областях як Запорізька, Харківська та Одеська.

Серед всіх шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження, гострота пошуку роботи, яка б давала достатньо доходів, серйозно зросла лише в Запорізькій області (з 24 до 34,5%).

Самооцінка фінансового становища мешканців Півдня та Сходу України також надає корисні дані для оцінки соціально-економічної ситуації як в цілому регіоні, так і в окремих областях.

П'яту частину опитаних можна віднести до найбідніших верств, оскільки вони вимушені заощаджувати на їжі, за результатами опитування 2017 року. Майже вдвічі більша частка опитаних мешканців (38,5%) заявила, що їм вистачає грошей на їжу, але потрібно накопичити або позичити, щоб купити одяг та взуття.

Третині вистачає грошей на їжу, необхідні одяг та взуття, проте потрібно накопичити або позичити, щоб купити хороший одяг, мобільний телефон або пілосос.

Лише майже кожного десятому (8%) грошей вистачає на все вище згадане, проте потрібно накопичити або позичити, щоб купити дорогі товари.

Таблиця 63. Розподіл відповідей на запитання «Що Ви можете сказати про фінансове становище Вашої родини?» (результати дослідження 2016 та 2017 рр.; *позначає результати опитування 2017 р. в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Вимушені заощаджувати на їжі	19	18	18
Достатньо грошей на їжу, але потрібно накопичити або позичити, щоб купити одяг та взуття	38,5	37	37
Достатньо грошей на їжу, необхідні одяг, взуття. Але потрібно накопичити або позичити, щоб купити хороший одяг, мобільний телефон, пілосос	30	31,5	31,5
Достатньо грошей на їжу, необхідні одяг, взуття, інші товари. Але потрібно накопичити або запозичити, щоб купити дорогі товари (наприклад, телевізор, холодильник)	8	9	8
Достатньо грошей на їжу, необхідні одяг, взуття та дорогі товари. Але потрібно накопичити або запозичити, щоб купити автомобіль, квартиру	1	1,5	1
Можу \ можемо купити все, що потрібно, в будь-який час	0	0,5	0
Важко відповісти	4	3	4

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу.

За рік, що минув, не відбулося значних зрушень у тому, яким чином мешканці шести областей Півдня та Сходу України оцінюють фінансове становище своїх родин.

Регіональні характеристики.

Проте, як і у випадку із оцінкою найбільш гострих проблем, загальні тенденції не відображають серйозних зрушень, які відбуваються в деяких областях Півдня та Сходу України.

Найбільша частка тих, хто вимушений заощаджувати на їжі, була виявлена в Донецькій (39%) та Луганській областях (31%). Така ситуація спостерігалася в цих областях і рік тому.

Більше того, ситуація навіть погіршилася, оскільки частки тих, хто вимушений заощаджувати, помітно збільшилися в обох областях (наприклад, з 28 до 39% на Донеччині).

Таблиця 64. Розподіл відповідей на запитання «Що Ви можете сказати про фінансове становище Вашої родини?» по областях Півдня та Сходу України (результати дослідження 2016 та 2017 рр.)

	Дніпропетровська		Донецька		Запорізька		Луганська		Одеська		Харківська		Миколаївська	Херсонська
	16	17	16	17	16	17	16	17	16	17	16	17	17	17
Вимушені заощаджувати на їжі	19	16	28	39	17	15	25	31	12	14	15	11	23	21
Достатньо грошей на їжу, але потрібно накопичити або позичити, щоб купити одяг та взуття	41	48	45	39	42	35	38	42	31	32	29	28	39	53
...потрібно накопичити..., щоб купити хороший одяг, мобільний телефон, пилосос	32	30	18	19	28	33	20	16	35	40	41	36	20	22
...потрібно накопичити..., щоб купити дорогі товари	5	3	3	2	9	12	6	5	15	10	12	14	8	3
...потрібно накопичити..., щоб купити автомобіль, квартиру	1	1	1	0	1	2	1	1	3	1	2	1	2	1
Можу купити все, що потрібно, в будь-який час	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0
Важко	2	2	4	0	3	0	9	0	3	0	2	0	0	0

10.3. Етнічні та мовні характеристики

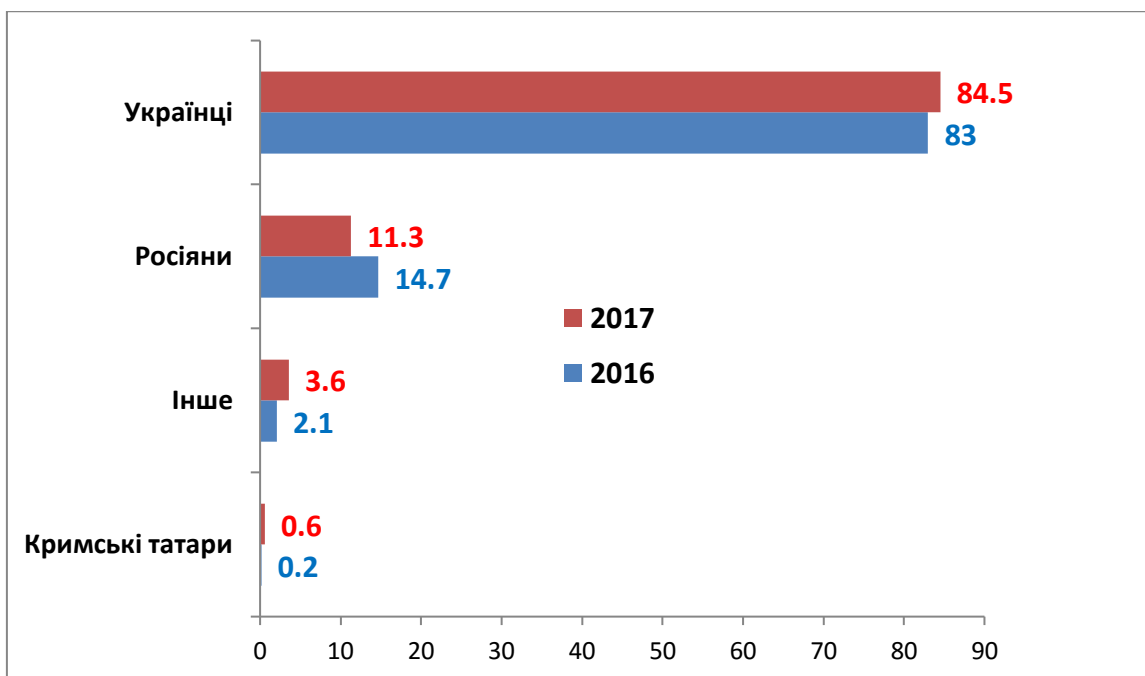
Етнічні характеристики

Згідно з результатами опитування 2017 року, 86% опитаних мешканців Півдня та Сходу України віднесли себе до української національності. Кожний десятий (11%) вважав себе росіянином. Близько 3% віднесли себе до інших національностей (серед них: до кримських татар – 0,7%, до болгар – 0,7%, а до молдован – 0,6%).

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу

За рік, що минув, частка респондентів, які вважали себе українцями, збільшилася із 83% до 84,5%. Натомість, частка опитаних, які віднесли себе до росіян, дещо зменшилася (з 14,7% до 11,3%).

Діаграма 3. Розподіл відповідей на запитання «До якої національності Ви себе відносите?» по шести областях Півдня та Сходу України у 2016 та 2017 рр., які брали участь в обох хвилях дослідження (у % до всіх опитаних)

Регіональні та міські характеристики.

Найбільші частки респондентів, які вважають себе українцями, виявлені у Херсонській (93,2%), Дніпропетровській (90,8%), Миколаївській (90,1%) та Запорізькій (88%) областях, за результатами опитування 2017 р. Найменші частки – у Донецькій (77,1%) та Одеській областях (78,7%).

Найбільші частки респондентів, які віднесли себе до росіян, виявлені у Донецькій (18,7%) та Луганській областях (16,1%). Найменші – у Херсонській (4,6%), Дніпропетровській (7,3%) та Миколаївській областях (7,7%).

Таблиця 66. Розподіл відповідей на запитання «До якої національності Ви себе відносите?» по восьми областях (у % до опитаних в області)

	Українці	Росіяни	Кримські	Інші	В\В
--	----------	---------	----------	------	-----

					татари					
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Дніпропетровська	90,7	90,8	8,1	7,3	0,2	0,5	0,6	0,1	0,5	1,3
Донецька	71,3	77,1	25,5	18,7	0,2	0,7	2,9	2,6	0,1	0,9
Запорізька	88,9	88	9,3	10,3	0,4	0,4	0,1	1,3	1,1	0
Луганська	66,3	82,9	31,6	16,1	0,5	0,5	0,7	0,3	1,1	0,1
Одеська	81,9	78,7	13,5	10,7	0,1	1	4,3	9,3	0,3	0,3
Харківська	82	84,8	16,4	11,6	0,1	0,6	1,1	1,6	0,5	1,5
Миколаївська		90,1		7,7		0,9		1,2		0
Херсонська		93,2		4,6		1,3		0,6		0,3

За рік, що минув із першої хвили дослідження у 2016 року, відбулися цікаві зміни. Етнічний розподіл опитаних мешканців не зазнав суттєвих змін у Дніпропетровській та Запорізькій областях.

Найбільш помітні зміни відбулися у Луганській області: якщо у 2016 році лише 66,3% заявляли, що вони відносяться до української національності, то в 2017 р. ця частка збільшилася майже на чверть – до 82,9%. Відповідно, частка росіян скоротилася майже вдвічі – з 31,6% до 16,1%.

Подібні зміни, але менш серйозні за масштабами, спостерігаються у Донецькій (частка українців зросла за рік з 71,3% до 77,1%, а росіян зменшилася з 25,5% до 18,7%), Одеській та Харківській областях.

Серед найбільш великих міст найбільші частки респондентів вважали себе українцями у Кривому Розі (95,5%), Херсоні (93,7%), Запоріжжі (88,3%) та Дніпрі (85,7%). Найменші частки – у Маріуполі (67%), Северодонецьку-Лисичанську (71,4%) та Словянську-Краматорську (78,6%), за результатами опитування 2017 р.

Найбільші частки тих, хто відносить себе до росіян, були виявлені у Маріуполі (28,2%), Северодонецьку-Лисичанську (27,7%) та Словянську-Краматорську (19,4%).

Таблиця 67. Розподіл відповідей на запитання «До якої національності Ви себе відносите?» по декількох крупних містах Півдня та Сходу України (у % до опитаних в місті)

	Українці		Росіяни		Кримські татари		Інші		В\В	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Дніпро	85,6	85,7	12,9	13,1	0,2	0,2	1,3	0	0,2	0,9
Кривий Ріг	94,2	95,5	5,1	3,4	0,4	0,5	0,3	0,3	0	0,2
Запоріжжя	88,8	88,3	8,6	8,5	0,7	0,6	0,1	2,6	1,8	0
Маріуполь	66,2	67	28,6	28,2	0,7	0,9	4,5	2,9	0,2	1
Словянськ-Краматорськ	68	78,6	31	19,4	0	0,3	0,7	1,5	0,3	0,2
Северодонецьк-Лисичанськ	62,4	71,4	36,1	27,7	0,3	0,5	0,5	0,3	0,8	0
Одеса	85	85,9	12,9	10,9	0,1	0,9	1,8	1,9	0,1	0,4
Харків	80,7		17,6		0,2		1,4		0,2	
Миколаїв		85		12,4		1,3		1,3		0
Херсон		93,7		5,6		0,2		0,5		0

За рік, що минув із першої хвилі дослідження у 2016 році, помітні зміни відбулися у таких містах як Северодонецьк-Лисичанськ та Словянськ-Краматорськ. В обох випадках відбулося помітне зростання частки тих, хто вважає себе українцем (наприклад, у Словянську-Краматорську з 68% до 78,6%), та зниження частки тих, хто вважає себе росіянином (наприклад, у Северодонецьку-Лисичанську – з 36,1% до 27,7%).

На основі цього дослідження важко встановити причини змін в етнічній самоідентифікації, які були зафіксовані на рівні як областей, так і окремих міст. Можна лише припустити, що вони можуть бути результатом таких факторів як усвідомлення певною частиною респондентів своєї «українськості», зміна певною частиною росіян своєї ідентичності на українську через тиск оточуючого середовища (інформаційного, політичного тощо), міграція росіян в інші регіони України або закордон тощо. Проте внесок кожного з цих та інших факторів наразі важко визначити.

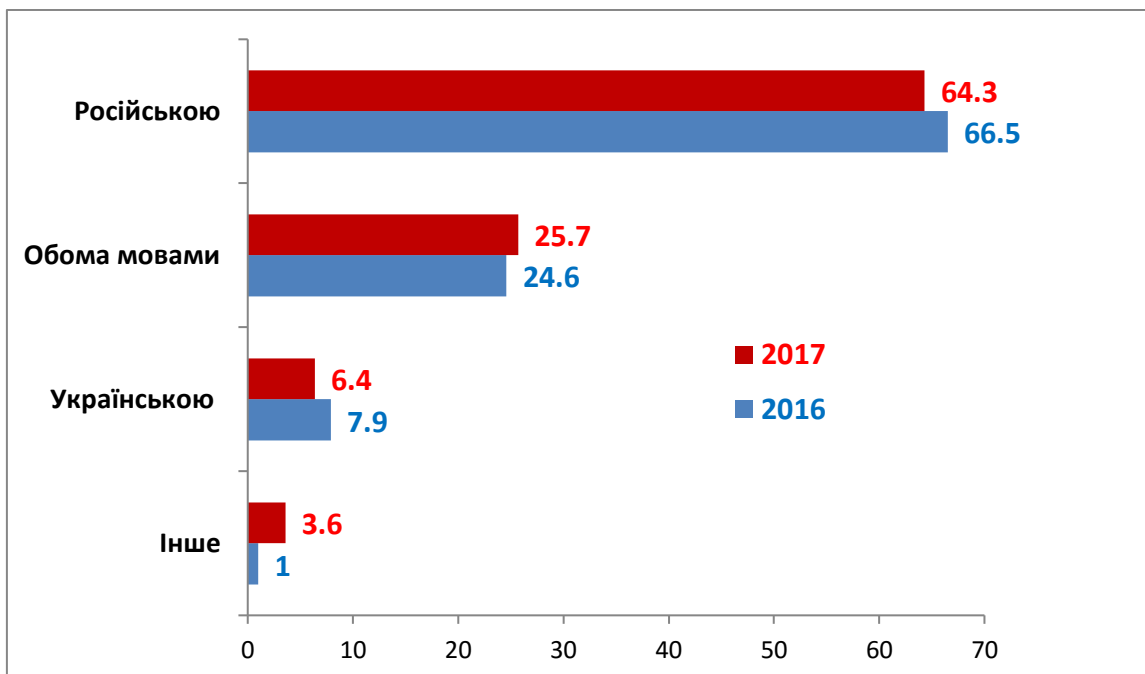
Мовні характеристики

Майже кожний десятий опитаний у восьми областях Сходу та Півдня України заявив, що розмовляє дома виключно українською мовою (8,9%). Близько двох третин – виключно російською (60%), а більш, ніж чверть – обома мовами (27,6%).

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу

За рік, що минув, частка тих, хто розмовляє дома виключно російською, дещо зменшилася (з 66,5% до 64,3%), частка двомовних – зросла (з 24,6% до 25,7%), а частка тих, хто розмовляє дома виключно українською, дещо знизилася (з 7,9% до 6,4%).

Діаграма 4. Розподіл відповідей на запитання «Якою мовою Ви розмовляєте дома?» по шести областях Півдня та Сходу України у 2016 та 2017 рр., які брали участь в обох хвилях дослідження (у % до всіх опитаних)

Регіональні та міські характеристики.

Загальні показники та загальна динаміка приховують мовні особливості деяких регіонів та міст.

Найбільші частки опитаних розмовляють дома виключно українською мовою в таких областях як Херсонська (24,9%) та Миколаївська (21,9%), за результатами опитування 2017 року.

Виключно російською найбільше розмовляють у таких областях як Донецька (майже 80%), Харківська (75,5%) та Запорізька (60,1%).

Найбільші частки двомовних респондентів були виявлені в таких областях як Миколаївська (40,2%), Херсонська (36,1%), Дніпропетровська (31,4%) та Запорізька (30,9%).

За рік, що минув, в деяких областях відбулися зміни у використанні тих чи інших мов під час родинного спілкування.

В Луганській області дещо розширилося спілкування виключно українською мовою (з 13,3% до 15,9%), помітно зросла частка двомовних (з 17,6% до 27,1%), а частка тих, хто спілкується дома виключно російською, значно зменшилася (з 66,3% до 56,%).

У Запорізькій області частка виключно україномовних, навпаки, дещо зменшилася (з 10,2% до 4,7%), проте значно зросла частка двомовних (з 18,7 до 30,9%) з одночасним зменшенням частки виключно російськомовних (з 69,5% до 60,1%).

В Донецькій та Харківській областях зафіксовано достатньо помітне зростання частки виключно російськомовних (наприклад, у Харківській області – з 73,4% до 75,5%). На Слобожанщині воно доповнилося скороченням виключно україномовних, тоді як на Донеччині ця частка майже не змінилася.

В Одеській області частка виключно україномовних дещо скоротилася з одночасним скороченням виключно російськомовних та невеликим зростанням частки двомовних респондентів.

Нарешті, зміни на Дніпропетровщині не були настільки помітними.

Таблиця 68. Розподіл відповідей на запитання «Якою мовою Ви розмовляєте дома?» по восьми областях Півдня та Сходу України (у % до всіх опитаних в кожній області)

	Українською		Російською		Обома мовами		Інше	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Дніпропетровська	8,2	9,8	57,6	56,7	33,5	31,4	0,7	2
Донецька	1,7	1,8	78	79,9	19,9	17,2	0,3	1,1
Запорізька	10,2	4,7	69,5	60,1	18,7	30,9	1,6	4,3
Луганська	13,3	15,9	66,3	56,5	17,6	27,1	2,8	0,5
Одеська	11,8	8,1	60	55,5	27,4	28,6	0,8	7,8
Харківська	5,5	2,6	73,4	75,5	20	18,2	1,1	3,8
Миколаївська		21,9		35,1		40,2		2,9
Херсонська		24,9		36,8		36,1		2,2

Серед міст найбільша частка виключно україномовних зафіксована у Дніпрі (11,4%), згідно з результатами опитування 2017 року. Найменші частки україномовних – у Харкові (0,4%), Маріуполі (0,5%), Одесі (0,7%) та Словянську-Краматорську (1,5%).

Найбільші частки виключно російськомовних виявлені у Маріуполі (94,3%) та Харкові (83,6%). Найменша – у Кривому Розі (56,7%).

Найбільші частки двомовних виявлені у Кривому Розі (38,4%), Запоріжжі (29,5%) та Миколаєві (29,2%).

Таблиця 69. Розподіл відповідей на запитання «Якою мовою Ви розмовляєте дома?» по декількох містах Півдня та Сходу України (у % до всіх опитаних в кожному місті)

	Українською		Російською		Обома мовами		Інше	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Дніпро	8,3	11,4	71,1	62,4	20	22,5	0,6	3,7
Кривий Ріг	7,2	4,4	65,2	56,7	27,7	38,4	0	0,5
Запоріжжя	7,8	4,7	76,2	61,2	13,5	29,5	2,5	4,6
Маріуполь	1,4	0,5	84,9	94,3	13,5	2,7	0,2	2,5
Словянськ-Краматорськ	0,8	1,5	91,7	70	6,5	27,7	1	0,8
Северодонецьк-Лисичанськ	1,8	6	87,1	70,2	7,8	23,6	3,2	0,2
Одеса	4,5	0,7	79,5	74,6	15,8	21,7	0,3	3
Харків	2,1	0,4	83,6	89,3	13,8	5,8	0,5	4,6
Миколаїв		2,5		64,6		29,2		3,6
Херсон		5,5		78		16,1		0,5

За рік, що минув, у декількох містах відбулися зміни використання тієї чи іншої мови.

У чотирьох містах відбувалося помітне скорочення використання російської мови як єдиної мови родинного спілкування та одночасне значне розширення двомовного режиму спілкування. Це Северодонецьк-Лисичанськ (рівень використання виключно російської різко знизився – з 87,1 до 70,2%), Словянськ-Краматорськ (частка тих, хто використовує дві мови, різко зросла – з 6,5 до 27,7%), Запоріжжя та Кривий Ріг.

Разом з тим, у Маріуполі та Харкові відбулися зворотні зміни: частки тих, хто розмовляє дома виключно російською, зросли (наприклад, у першому місті – з 84,9 до 94,3%), а частки двомовних знизилися (наприклад, у другому місті – з 13,8 до 5,8%), з одночасним зниженням часток тих, хто розмовляє українською.

У Дніпрі помітно зменшилася частка виключно російськомовних, тоді як інші показники суттєво не змінилися.

В Одесі зменшилися частки як виключно україномовних, так і російськомовних, тоді як частка двомовних зросла (з 15,8 до 21,7%).

Як і у випадку зі змінами етнічної само ідентифікації, наявні результати дослідження не дозволяють зробити висновки щодо факторів, які сприяли цим, достатньо суперечливим змінам у використанні мов.

10.4. Сприйняття «комфортності» використання російської та української мов

В цілому, переважна більшість опитаних відчуває себе абсолютно або скоріше комфортно, коли говорить, чує або читає українською мовою (від 82% до 89%), за результатами опитування 2017 року.

Найбільша частка тих, хто відчуваю себе дискомфортно, стосується розмови українською (17%). Крім того, приблизно кожний десятий відчуває себе скоріше або повністю дискомфортно, коли чує (10%) або читає українською (13%).

Таблиця 70. Розподіл відповідей на запитання «Наскільки комфортно Ви себе відчуваєте, коли...» (у % до всіх опитаних; *позначає результати опитування 2017 р. в шести областях, які брали участь в обох хвилях дослідження)

	2017	2016	2017*
Українською			
Говорите...			
Абсолютно \ скоріше комфортно	82	79	80
Скоріше \ повністю дискомфортно	17	19	18
Чуєте...			
Абсолютно \ скоріше комфортно	89	89	89
Скоріше \ повністю дискомфортно	10	10	9
Читаєте...			
Абсолютно \ скоріше комфортно	86	84	84
Скоріше \ повністю дискомфортно	13	14	14
Російською...			
Говорите...			
Абсолютно \ скоріше комфортно	99	98	98
Скоріше \ повністю дискомфортно	1	1	2
Чуєте...			
Абсолютно \ скоріше комфортно	99	98	98
Скоріше \ повністю дискомфортно	1	1	0
Читаєте...			
Абсолютно \ скоріше комфортно	98	98	98
Скоріше \ повністю дискомфортно	1	1	1

Між тим, майже всі опитані не відчують ніякого дискомфорту, коли говорять \ читають російською або чують російську мову.

Динаміка 2016-2017 рр. у шести областях Півдня та Сходу

За рік, що минув, серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження, не відбулося помітних змін щодо сприйняття комфортності спілкування російською або українською мовами.

Регіональні характеристики.

Найбільші частки тих, хто відчуває себе дискомфортом під час того чи іншого користування українською мовою, були виявлені в Донецькій, Одеській та Харківській областях. Наприклад, в цих областях майже кожний четвертий або кожний п'ятий відчували себе дискомфортом під час розмови українською.

Таблиця 71. Розподіл відповідей на запитання «Наскільки комфортно Ви себе відчуваєте, коли...» по областях (у % до опитаних в 2016 та 2017 рр. в кожній області)

	Дніпропетровська		Донецька		Запорізька		Луганська		Одеська		Харківська		Миколаївська	Херсонська
Українською...	'16	'17	'16	'17	'16	'17	'16	'17	'16	'17	'16	'17	'17	'17
говорите:														
Абсолютно \ скоріше комфортно	86	83	70	73	86	87	76	83	82	77	76	78	85	95

Скоріше \ повністю дискомфортно	13	15	28	24	13	11	17	16	17	20	22	20	15	5
чуєте:														
Абсолютно \ скоріше комфортно	93	90	85	84	94	92	83	91	90	85	87	91	89	97
Скоріше \ повністю дискомфортно	6	9	13	14	5	7	10	7	9	12	12	8	10	3
читаєте:														
Абсолютно \ скоріше комфортно	91	87	73	79	90	89	78	88	85	80	84	85	86	95
Скоріше \ повністю дискомфортно	8%	11	25	19	9	10	15	11	13	17	15	14	13	5

За рік, що минув, в Донецькій області зменшилися частки тих, кому було скоріше або повністю дискомфортно говорити українською (з 28 до 24% опитаних в області), та тих, кому було скоріше або повністю дискомфортно читати українською (з 25 до 19%). У Харківській області також дещо зменшилася частка тих, кому було дискомфортно розмовляти українською (з 22 до 20%).

З іншого боку, в Одеській області дещо збільшилися частки, тих, кому було в цілому дискомфортно розмовляти українською (з 17 до 20%), тих, кому було дискомфортно чути українську (з 9 до 12%), та тих, кому було дискомфортно читати українською (з 13 до 17%).

❖ Висновки за розділом X.

За рік, що минув, не відбулося змін у загальних статевих, вікових та освітніх характеристиках, а також у структурі зайнятості мешканців Півдня та Сходу України.

Разом з тим, в Донецькій та Луганській області помітно збільшилися частки пенсіонерів, сягнувши найвищих показників серед всіх областей (35% та 33%, відповідно).

Найбільш актуальні проблеми для опитаних мешканців Півдня та Сходу України:

- Нестача коштів на їжу, комунальні послуги тощо (55%)
- Завершення війни на Сході (32%)
- Пошук роботи, яка б давала достатньо доходів (25,5%)
- Здоров'я (23%)

Донецька та Луганська області вирізняються серед інших областей тим, що саме для їхніх мешканців завершення війни має надзвичайно високу важливість (для 56% та 42%, відповідно). Вона значно зросла за рік, що минув, на відміну від інших областей.

Крім того, для мешканців Донеччини гострота нестачі коштів на їжу різко зросла (з 48 до 66%). Це зростання є винятковим по всіх проблемах та областях.

Серед міст Півдня та Сходу завершення війни є найбільш гострою проблемою для опитаних мешканців прифронтової Волновахи Донецької області (для 92%), Маріуполя та Северодонецька-Лисичанська (по 63%). Вона загострилася за рік, що минув.

Проблема нестачі коштів на їжу є найбільш гострою для опитаних мешканців Волновахи (89%), Словянська-Краматорська (73%), Маріуполя (54%), а також Херсона (65%) та Кривого Рогу (59%). В усіх містах вона загострилася за минулий рік (крім Херсона, який не брав участь у першій хвилі дослідження).

Згідно з **самооцінкою респондентами матеріального становища**, п'яту частину опитаних можна віднести до найбідніших верств, оскільки вони вимушені заощаджувати на їжі. Майже вдвічі більша частка опитаних мешканців (38,5%) заявила, що їм вистачає грошей на їжу, але потрібно накопичити або позичити, щоб купити одяг та взуття.

Третині вистачає грошей на їжу, необхідні одяг та взуття, проте потрібно накопичити або позичити, щоб купити хороший одяг, мобільний телефон або пилосос.

Лише майже кожного десятому (8%) грошей вистачає на все вище згадане, проте потрібно накопичити або позичити, щоб купити дорогі товари.

Найбільші частки тих, хто вимушений заощаджувати на їжі, були виявлені в Донецькій (39%) та Луганській областях (31%). Вони значно зросли з 2016 р.

Етнічні характеристики регіону характеризуються наступним. 86% опитаних віднесли себе до української національності. Кожний десятий (11%) вважав себе росіянином.

Найбільші частки українців виявлені у Херсонській (93%), Дніпропетровській (91%), Миколаївській (90%) та Запорізькій (88%) областях, а також в таких містах як Кривий Ріг (95,5%), Херсон (94%), Запоріжжя (88%) та Дніпро (86%).

Найбільші частки росіян виявлені у Донецькій (19%) та Луганській областях (16%), а також в таких містах як Маріуполь (28%), Северодонецьк-Лисичанськ (28%) та Слов'янськ-Краматорську (19%).

За рік, що минув, найбільш помітне зростання часток тих, хто вважає себе українцями, відбулося в Луганській області (з 66% до 83%), а також в таких містах як Северодонецьк-Лисичанськ та Слов'янськ-Краматорськ (з 68 до 78%).

Мовні характеристики. Майже кожний десятий опитаний у восьми областях Сходу та Півдня України заявив, що розмовляє дома виключно українською мовою (8,9%). Близько двох третин – виключно російською (60%), а більш, ніж чверть – обома мовами (28%).

Найбільші частки опитаних розмовляють дома виключно українською мовою в таких областях як Херсонська (25%) та Миколаївська (22%), а також в Дніпрі (11%),

Виключно російською найбільше розмовляють у таких областях як Донецька (майже 80%), Харківська (75,5%) та Запорізька (60%), та в таких містах як Маріуполь (94%) та Харків (84%).

Найбільші частки двомовних респондентів були виявлені в таких областях як Миколаївська (40%), Херсонська (36%), Дніпропетровська та Запорізька (по 31%).

За рік, що минув, помітне та одночасне розширення родинного спілкування виключно українською мовою та двома мовами (за рахунок скорочення спілкування виключно російською) відбулося в Луганській області та в таких містах як Северодонецьк-Лисичанськ, Слов'янськ-Краматорськ, Запоріжжя та Кривий Ріг.

В Донецькій та Харківській областях, навпаки, зафіксовано достатньо помітне зростання частки виключно російськомовних (як і в Маріуполі та Харкові).

В цілому, переважна більшість опитаних відчуває себе абсолютно або скоріше комфортно,

коли говорить, чує або читає українською мовою (від 82% до 89%).

Найбільша частка тих, хто відчуваю себе дискомфортно, стосується розмови українською (17%). Крім того, приблизно кожний десятий відчуває себе скоріше або повністю дискомфортно, коли чує (10%) або читає українською (13%).

Майже всі опитані не відчують ніякого дискомфорту, коли говорять \ читають російською або чують російську мову.

Найбільші частки тих, хто відчуває себе дискомфортно під час того чи іншого користування українською мовою, були виявлені в Донецькій, Одеській та Харківській областях (від майже кожного п'ятого до кожного четвертого).

Розділ XI. Загальні висновки

✓ Розділ II. Ключові характеристики використання Інтернету

Половина мешканців восьми областей користуються Інтернетом щодня або майже щодня. Найбільше Інтернетом користуються опитані мешканці Донецької та Харківської областей (58-59%), а найменше – Луганської та Дніпропетровської (44-46%). Щодня Інтернетом користуються близько двох третин мешканців Харкова, Миколаєва, Херсона та Маріуполя.

Інтернетом частіше користуються мешканці великих міст, ніж сіл, респонденти з вищою освітою, ніж з освітою на рівні ПТУ або коледжу, а також представники молодших вікових груп.

Серед тих, хто не користується Інтернетом, головною перешкодою є відсутність доступу до комп'ютера або іншого пристрою.

Більше половини користувачів Інтернету використовують точки доступу у себе дома (57%). По 14-13% використовують для цього мобільні \ портативні пристрої або місце роботи, відповідно. За рік, що минув, помітно зросла популярність мобільних пристроїв. Вони є найбільш вживаними у Харківській області (37%).

Інтернет найчастіше використовують, щоб дивитися відео, ТБ програми тощо, спілкуватися по Skype, узнавати новини (34-31%), а також надсилати електронну пошту та вивчати певні теми (28-27%). Опитані мешканці Донецької області найчастіше за інших дізнаються з Інтернету новини (39%).

За рік, що минув вдвічі зросло використання Інтернету для фінансових операцій (з 6 до 12%).

Найбільш популярними соціальними мережами були «ВКонтакте» (38% опитаних мали сторінки), Однокласники (32%), Facebook (18%) та Instagram (лише 7% мали сторінки, проте використовували «вчора» 62%). За рік, що минув, дещо зросла популярність останніх двох мереж та «ВКонтакте».

Найбільш популярними українськими онлайн-ресурсами були сайти двох телеканалів (ICTV, ТСН) та газети «Сьогодні» (22-17% від користувачів Інтернету).

Найбільш популярними російськими ресурсами були Вести.ру \ vesti.ru (6% від користувачів Інтернету), Лайфньюз \ lifenews.ru, Лента.ру \ lenta.ru (по 4%) та m24.ru \ m24.ru (3%).

Найбільша частка користувачів російських ресурсів була виявлена у Херсонській, Харківській, Одеській та Донецькій областях.

✓ Розділ III. Ключові характеристики використання телебачення

Переважає більшість опитаних мешканців Півдня та Сходу України дивляться телевізор щодня або майже щодня (80%) для того, щоб дивитися фільми та новини (79-70%). Більше половини дивилися також розважальні програми, а третина або близько третини - музику та аналітичні програми, ток шоу.

За рік, що минув, помітно знизилися частки глядачів фільмів, новин та аналітичних програм та ток шоу.

Мешканці Херсонщини значно більше за мешканців інших областей використовують ТБ для отримання новин.

Найбільш популярним способом підключення до телебачення є кабельне ТБ (36%). Кожний п'ятий використовував аналогове телебачення, приблизно така ж частка – безкоштовне супутникове ТБ, а цифрове ТБ використовувалося 15% опитаних мешканців.

За рік, що минув, помітно зменшилася частка тих, хто використовує аналогове ТБ.

Незвично високе розповсюдження кабельне ТБ має у Донецькій області, аналогове ТБ – у Запорізькій області, а безкоштовне супутникове ТБ - серед опитаних мешканців Запорізької області.

Трійка найбільш популярних українських телеканалів – 1+1 (73%), Інтер та СТБ (66-60%).

Найчастіше опитані мешканці Півдня та Сходу України дивилися такі російські телеканали як Россия 1, РТР (РТР-Планета), ТНТ (по 4%), Первый канал, Россия 24, НТВ (НТВ-Мир), Наше кино, СТС (по 3%).

Телеканал «Россия 1» найчастіше дивилися на Луганщині (7,6% тих, хто дивився телевізор), Херсонщині (6,5%) та Донеччині (5,7%); «РТР-Планета» - у Херсонській (8,8%), Одеській (6,5%) та Луганській областях (5,8%), а «Первый канал» - в Одеській (5,6%) та Луганській областях (5,1%).

✓ **Розділ IV. Ключові характеристики використання радіо**

Майже кожний четвертий опитаний мешканець Півдня та Сходу України слухав радіо кожного або майже кожного дня, тоді як взагалі не слухали радіо майже дві третини респондентів.

Найбільша частка щоденних слухачів радіо була виявлена у Харківській області (31%).

Найменш популярним радіо є серед опитаних мешканців Донецької (77% респондентів взагалі не слухають радіо) та Луганської областей (72%).

Третина радіо слухачів слухає радіо для прослуховування музики, кожний п'ятий також слухає новини, а кожний десятий – розважальні програми. Аналітичні програми користуються найменшою популярністю (4%).

Найбільш популярним типом радіо є FM радіо. Радіо через Інтернет є найбільш популярним серед мешканців Дніпропетровської області (12%), а радіо в автомобілі – серед мешканців Одеської області (третина).

Найбільш популярними радіо станціями серед радіо слухачів є Хит FM (36%), «Шансон» (27%) та «Русское радио Україна» (24%). Частка користувачів суто російських радіо станцій є мізерною.

✓ **Розділ V. Ключові характеристики використання друкованих ЗМІ**

Регулярними читачами друкованих ЗМІ (щодня або майже щодня) є лише 4% опитаних мешканців Сходу та Півдня України. Взагалі не читають друковані ЗМІ 72%. Найменшою популярністю друковані ЗМІ користуються серед опитаних мешканців Одеської (79% взагалі не читають пресу), Харківської та Донецької областей, а найбільшою популярністю - серед мешканців Херсонської області.

Кожний п'ятий читач друкованих ЗМІ читає газети та журнали, щоб отримати новини. Популярними також є оголошення \ реклама та розважальні матеріали (по 13%). Майже кожний десятий використовує друковані ЗМІ для читання аналітичних матеріалів (8%).

За рік, що минув, серед мешканців шести областей Півдня та Сходу, які брали участь в обох хвилях дослідження, помітно знизилася частка читачів, які використовували друковані ЗМІ для отримання новин (з 23 до 19%).

Найбільш популярні серед читачів видання – «Аргументы и Факты (Украина)» (13%), «Теленеделя» (11%) та «7я \ Семья» (10%). Російські видання користуються мізерною підтримкою.

Кожний сьомий мешканець Півдня та Сходу України (15%) помічав приховану рекламу, пропаганду або упереджені матеріали на загальноукраїнських телеканалах протягом останніх 12 місяців.

Менша частка опитаних (по 8%) помічала приховану рекламу на місцевих та російських телеканалах, а також на загальноукраїнських (12%), місцевих та російських онлайн-ресурсах (по 9%).

Опитані мешканці Одеської області більш критично оцінюють неупередженість загальноукраїнських друкованих ЗМІ, загальноукраїнських та місцевих телеканалів.

✓ **Розділ VI. Мова мас медіа, найбільш популярних серед мешканців Сходу та Півдня України**

Російськомовним ресурсам віддають перевагу більше половини користувачів Інтернету (53%). Значна частина читачів друкованих ЗМІ також надає перевагу суто російськомовним газетам та журналам (42%). Лише кожний четвертий радіо слухач найчастіше слухає суто російськомовні передачі, а серед телеглядачів цей показник ще менше (13%).

Переважна більшість телеглядачів та радіослухачів найчастіше дивляться \ слухають передачі двома мовами - як російською, так і українською (74% та 63%, відповідно). «Білінгви» також складають значну частину серед користувачів Інтернету та читачів друкованої преси.

Суто україномовним медійним ресурсам надають перевагу лише приблизно кожний десятий читач друкованих ЗМІ або телеглядач чи радіослухач. Серед користувачів Інтернету така частка складає лише 3%.

За рік, що минув, помітно зменшилося використання суто російськомовних ресурсів майже по всіх видах медіа в шести областях Півдня та Сходу. Найбільше падіння відбулося серед радіослухачів

З іншого боку, помітно збільшилося використання двомовних медіа ресурсів по деяких видах медіа. Одночасно практично не відбулося змін у користуванні суто україномовними ресурсами.

Найбільші частки споживачів суто російськомовних медійних продуктів виявлені в Донецькій області. Найбільші частки споживачів суто україномовних медійних продуктів - в Херсонській області, тоді як, мешканці Луганської області є найбільшими споживачами двомовних медійних продуктів.

Ті, хто розмовляє дома українською мовою, а також вважає себе етнічними українцями надають меншу перевагу російськомовним телепередачам або веб-ресурсам, ніж ті, хто розмовляє дома російською та вважає себе етнічними росіянами.

✓ VII. Особливості використання технічних комунікаційних пристроїв

Телевізор залишається головним телекомунікаційним технічним пристроєм для переважної більшості опитаних мешканців Сходу та Півдня України (його мали 91% респондентів). Майже дві третини опитаних мали мобільний телефон, близько половини – персональний комп'ютер або ноутбук, а третина – смартфон.

Серед мешканців шести областей Півдня та Сходу, у порівнянні із початком 2016 року помітно виросла розповсюдженість смартфонів (з 23 до 36%), та помітно знизилось поширення мобільних телефонів.

Найчастіше мають комп'ютери опитані мешканці Донецької (51%) та Одеської областей (48%). Найменша частка тих, хто має комп'ютери, - серед опитаних у Херсонській області.

Найчастіше мають смартфони опитані мешканці Дніпропетровської та Харківської областей (41-42%), найрідше – мешканці Херсонщини (16%).

Кожний четвертий опитаний мешканець Півдня та Сходу використовував мобільний телефон або смартфон, щоб отримувати новини та інформацію.

Майже третина опитаних у Харківській області (32%) використовували смартфон \ мобільний телефон для отримання новин та інформації. Найрідше це робили опитані мешканці Херсонщини (лише 17%).

Найчастіше користувачі смартфонів \ мобільних телефонів отримують новини або інформацію за допомогою додатків (16%), через веб-браузер (12%) або по СМС.

Найбільш популярними додатками виявилися додатки в категорії «сайти соціальних мереж» та для прогнозу погоди.

✓ VIII. Джерела інформації та інформаційні потреби мешканців Півдня та Сходу України

Популярність джерел інформації про діяльність уряду, обласної та місцевої ради різняться по органах влади. Щодо українського уряду найбільш популярними інформаційними джерелами є українські загальнонаціональні телеканали (74%), друге місце посідають друзі, родичі, знайомі та українські веб-сайти (по 19%), а третє - соціальні мережі та радіо (13-11%).

Щодо обласної ради роль загальнонаціональних телеканалів помітно зменшується, хоча вони зберігають перше місце. Друге місце посідає місцеве телебачення, а третє – друзі, родичі та знайомі. Щодо місцевої ради перше місце ділять загальнонаціональні та місцеві телеканали, друге – друзі та родичі, а на третьому – місцеві сайти, друковані ЗМІ та соціальні мережі.

Ієрархія головних джерел новин виглядає по-іншому. На першому місці з великим відривом - загальнонаціональні телеканали (57%). Для кожного десятого опитаного головним джерелом новин є українські веб-сайти (11%) та соціальні мережі. Решта джерел відіграють незначну роль.

За рік, що минув, в шести областях Півдня та Сходу дещо втратили свою популярність практично по всіх органах влади місцеві телеканали, українські веб-сайти, друзі та знайомі, та друковані ЗМІ.

Російські ТБ та сайти мали певне значення лише як джерело загальної інформації про події у населеному пункті, області або країні (6-7%). Щодо дій українського уряду їхня важливість є майже вдвічі меншою, а щодо дій обласної або місцевої ради – мізерною.

Вони є головним джерелом новин для мізерною частки опитаних мешканців 8 областей Сходу та Півдня України (1%).

За рік відбулося зниження ролі російських ЗМІ як джерела інформації щодо подій у населеному пункті, області та країні, а також щодо дій уряду України.

Як джерело загальної інформації про події у населеному пункті, області та країні російське телебачення найчастіше використовувалося респондентами Херсонської (12%), Одеської (8%), а також Миколаївської та Луганської областей (по 7%). Російські веб-сайти виступали таким джерелом найчастіше для респондентів Харківської, Дніпропетровської (по 9%) та Херсонської областей (8%).

Половина опитаних у 2017 році заявили, що вони отримували **інформацію про дії уряду із офіційних джерел** (49%). За рік, що минув, в шести областях Півдня та Сходу популярність офіційних джерел інформації щодо діяльності всіх вказаних органів влади помітно впала.

Офіційні джерела інформації користуються найменшою популярністю серед респондентів Донецької та Харківської областей, найбільшою – у Херсонській та Миколаївській областях.

Приблизно кожний п'ятий \ кожний четвертий повністю або скоріше довіряють інформації від таких органів влади як уряд, обласна та місцева ради. За рік рівень довіри до інформації від будь-якого з них знизився. Одеська область вирізняється серед інших областей найбільш високим рівнем недовіри до інформації від будь-якого з них.

Половина опитаних заявила, що вони отримують достатню кількість інформації про дії уряду, а менше половини (46%) – про дії обласної або місцевої ради.

Серед видів інформації від вказаних органів влади найбільшою популярністю користувалася інформація про розподіл бюджету: її хотіли б отримувати від 40% (від уряду) до 44% (від місцевої ради) респондентів. Опитані мешканці Дніпропетровської області помітно більше за інші області цікавилися питаннями розподілу бюджету.

П'ятірка тем, які найбільш цікавлять респондентів, складається з наступного:

1. Погода (35%)
2. Державна політика (32%)
3. Війна на Сході України (31%)
4. Новини про події у Вашому місті-селі (31%)
5. Здоров'я, охорона здоров'я (29%)

Кожному п'ятому опитаному мешканцю Півдня та Сходу України не вистачало інформації про боротьбу з корупцією на місцевому рівні, а також об'єктивних новин загальнодержавного або місцевого рівня.

За рік, що минув, серед мешканців шести областей Півдня та Сходу зросла витребуваність об'єктивних новин загальнодержавного та місцевого рівня.

Інформації про боротьбу із корупцією найбільш не вистачає опитаним мешканцям Дніпропетровської, Запорізької та Харківської областей. Об'єктивних новин загальнодержавного та місцевого рівня більше потребують опитані мешканці Донецької, Луганської, Миколаївської та Херсонської областей. Більше інформації про війну на Сході України потребують мешканці Дніпропетровської та Одеської областей. Місцевих журналістських розслідувань більше потребують опитані мешканці Дніпропетровської та Запорізької областей.

Лише 1% опитаних мешканців самостійно пропонували місцевим журналістам теми або зверталися до редакцій з подібними пропозиціями протягом останнього року.

40% опитаних мешканців Сходу та Півдня України не обізнані, що вони мають право на інформацію про навколишнє середовище, якість їжі та товарів, стихійні лиха та надзвичайні ситуації, що можуть представляти небезпеку для здоров'я та безпеки громадян.

Більше третини опитаних також не обізнані, що кожний громадянин України має право знати, коли про нього збирається інформація, якою є мета збору інформації, як вона буде використовуватися та кому її нададуть.

По обох згаданих вище питаннях найгірше обізнаними виявилися опитані мешканці Донецької області.

✓ **Розділ IX. Політичні погляди та ціннісні орієнтації населення Сходу та Півдня України**

Ставлення опитаних мешканців Півдня та Сходу до ЄС, США та Росії за рік зазнало певних змін. Серед мешканців шести областей Півдня та Сходу, які брали участь в обох хвилях дослідження, покращилося ставлення до країн ЄС та США, тоді як ставлення до Росії залишилося скоріше доброзичливим (баланс доброзичливих та недоброзичливих оцінок склав +2%). Втім, якщо брати результати опитування 2017 р. по восьми областях, то ставлення до Росії є скоріше недоброзичливим (баланс оцінок -2%).

Найбільш доброзичливе ставлення до країн ЄС демонструють мешканці Херсонської та Запорізької областей, менш доброзичливе – мешканці Донецької та Луганської областей

Серед всіх трьох країн лише до Росії у половині областей переважає недоброзичливе ставлення. Мова йде про опитаних мешканців Миколаївської, Дніпропетровської, Запорізької та Херсонської областей. Найбільш доброзичливо ставляться до Росії опитані мешканці Донецької області (баланс оцінок склав +23%). Разом із тим, до ставлення мешканців саме Донецької області слід відноситися з обережністю, оскільки близько половині респондентів області було важко визначитися із відповіддю на всі три запитання або вони взагалі відмовлялися від відповіді.

Ставлення до приєднання до ЄС, НАТО або Митного Союзу не є одноставним. Четверть опитаних мешканців Сходу та Півдня України хотіли би, щоб Україна стала частиною Європейського Союзу, тоді як приєднання до НАТО та Митного Союзу користується помітно меншою підтримкою (по 13% та 14%, відповідно).

За рік, що минув, ставлення мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження, підтримка приєднання до ЄС не змінилася, тоді як підтримка приєднання до НАТО та Митного Союзу дещо впала.

Найбільшою підтримкою приєднання до ЄС користується у Дніпропетровській та Херсонській областях (35-32%), меншою – у Донецькій області.

Мешканці Запорізької та Миколаївської областей виказали найбільшу підтримку приєднання до НАТО (по 19%), тоді як найнижча підтримка була виявлена у Донецькій області (4%).

Приєднання до Митного Союзу користується найбільшою підтримкою в Одеській області (22%), найменшою - у Харківській, Запорізькій та Херсонській областях (8-9%).

Слід зауважити, що в низці областей надто висока частка респондентів ухилилися від надання чіткої відповіді на зазначені запитання. Наприклад, в Донецькій області вона коливається від 41-42% по питанням щодо приєднання до ЄС та НАТО до 46%, коли йдеться про приєднання до Митного Союзу.

Серед тих, хто відносить себе до української національності, вдвічі більше прихильників приєднання до ЄС, ніж серед респондентів, які вважають себе росіянами (27% та 16%, відповідно). І, навпаки, частка тих, хто підтримує приєднання до Митного Союзу, є вдвічі більшою серед росіян, ніж серед українців..

Респонденти, які спілкуються дома російською мовою, більш схильні до приєднання до Митного Союзу (16%), ніж ті, хто спілкується українською (8%), або одночасно російською та українською (12%).

Підтримка приєднання до ЄС та НАТО знижується із віком респондента, а підтримка приєднання до Митного Союзу, навпаки, підвищується. Серед респондентів із вищою освітою більше прихильників приєднання до ЄС. Підтримка приєднання до ЄС та НАТО є найменшою серед тих респондентів, які відносять себе до найбільш вразливої групи населення.

Відношення щодо напрямів зовнішньої політики України також не є однозначним. Превалює думка про те, що України має бути нейтральною \ балансувати між Заходом та Сходом (42% опитаних). Майже кожний п'ятий вважає, що Україна має рухатися до Європи, тоді як майже кожний десятий – до Росії. Разом з тим, кожному четвертому було важко відповісти на запитання або респонденти прямо відмовлялися відповідати на запитання.

За рік, що минув, серед мешканців шести областей Півдня та Сходу, які брали участь в обох хвилях дослідження, помітно зросла частка тих, хто вважає, що Україна має бути нейтральною (із 36% до 41%). Одночасно дещо зменшилися частки прихильників руху як до Європи, так і до Росії.

Думка про «нейтральний статус» України є значною в усіх восьми областях, за результатами опитування 2017 р. Проте лише у Херсонській області її прихильники складають більшість (55%). В інших областях їхня частка коливається від третини (Одеська) до майже половини (Донецька).

Рух до Європи користується найбільшою підтримкою серед опитаних мешканців Дніпропетровської (30%), Запорізької, Херсонської та Харківської областей. Найнижчу підтримку висловлювали мешканці Донецької області (9%).

Рух до Росії найбільшою підтримкою користувався серед опитаних мешканців Донецької та Одеської областей (16-15%). Тоді як найменшу підтримку висловлювали опитані мешканці Херсонської та Запорізької областей(4-5%).

Думка опитаних щодо винуватців військового конфлікту на Донбасі не є монолітною. Більше третини опитаних вважає Росію ключовим винуватцем конфлікту, третина – центральний уряд України, а приблизно однакові частки респондентів вказали західні країни та осіб, які воюють проти українського уряду на Сході України (16-17%, відповідно).

Серед всіх областей, думка опитаних мешканців Дніпропетровської області здається найбільш визначеною. Серед респондентів області домінують дві точки зору – покладання провини на Росію (52%) або на центральний уряд України (39%).

В інших областях ставлення є більш мозаїчним. Крім Дніпропетровщини, найчастіше провину на Росію покладають опитані мешканці у Херсонській та Миколаївській областях, а найменше – у Донецькій області (15%).

Центральний уряд України найчастіше схильні звинувачувати мешканці тієї ж Дніпропетровщини, а також Одеської та Луганської областей.

Крім Дніпропетровської, у решті областей частка тих, хто не визначився з думкою, є достатньо великою. Свого максимуму вона сягає у Донецькій області (51%).

Респонденти, які вважають себе росіянами, менш схильні покласти провину на Росію, ніж ті, хто вважає себе українцями (23% та 36%, відповідно) та більш – на західні країни (25% серед росіян та 14% серед українців). Проте ця різниця помітно зменшується у питаннях щодо провини центрального уряду України (38% серед росіян та 33% серед українців) та осіб, які воюють проти центрального українського уряду на Сході України.

Респонденти, які спілкуються дома російською, менш схильні звинувачувати Росію (31%), ніж ті, хто спілкується українською (44%), або російською та українською (39%).

У питанні щодо **відновлення повномасштабних військових дій для відвоювання територій Донецької та Луганської областей** майже дві третини опитаних мешканців виступили проти таких дій. Приблизно кожний п'ятий погоджується із такими діями та ще для 20% було важко визначитися з власною думкою щодо цього питання.

За рік, що минув, достатньо помітно знизилася частка противників відновлення військових дій (з 67% до 63%) серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

Переважає більшість опитаних у Донецькій та Луганській області виступають проти відновлення повномасштабних військових дій (82-79%). Близькою до них є позиція респондентів Харківської області (68%).

Найбільша підтримка відновлення військових дій була зафіксована серед опитаних мешканців Дніпропетровської області (31%).

Ставлення до компромісів з Росією щодо повернення Донбасу та Криму є менш однастайним. Майже дві п'ятих опитаних виступають проти компромісів з Росією, тоді як чверть опитаних схильна погодитися із такими компромісами. Третині респондентів не визначилися зі своїм ставленням.

За рік, що минув, помітно зросла частка тих, кому важко визначитися із відповіддю на запитання (з 30% до 37%), серед опитаних мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження. Одночасно зменшилися частки як противників компромісів, так і прихильників (з 32% до 29%).

Найбільша частка противників компромісів із Росією була виявлена у Миколаївській (75%), Дніпропетровській та Запорізькій областях (по 47%), а найменша частка – у Донецькій (19%) та Харківській областях (20%).

Респонденти, які відносять себе до української національності, є значно більше налаштованими проти будь-яких компромісів із Росією, ніж особи, які відносять себе до росіян (41% та 27%, відповідно).

З питання щодо майбутнього Донбасу серед опитаних переважає думка про те, щоб Донецька та Луганська області зберегли відносини із Києвом у тому форматі, в якому вони були до кризи (37%). Менш розповсюдженою є думка про отримання цими областями певної або значної автономії (обидва варіанти підтримують 18% респондентів). Набуття незалежності та розподіл Донбасу на українську територію та територію під контролем т.зв. ДНР\ЛНР підтримують по 7%. Приєднання Донбасу до Росії є бажаним майбутнім лише для 2% опитаних. Кожний п'ятий не зміг визначитися із думкою з цього питання.

За рік, що минув, помітно збільшилася частка прихильників збереження відносин Донецької та Луганської областей з Києвом в тому форматі, в якому вони були до початку

війни (з 30% до 34%), серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

Найбільша частка прихильників збереження довоєнних відносин із Києвом була виявлена у Миколаївській (59%), Херсонській та Запорізькій областях (53-43%).

Найбільша частка надання Донбасу певної або значної автономії зафіксована у Донецькій, Харківській (по 23%) та Луганській областях (22%).

Найбільше прихильників незалежного статусу Донбасу – серед опитаних респондентів Дніпропетровської області (12%). Саме серед дніпропетровців дуже помітна частка виступає за розподіл Донбасу (майже кожний п'ятий), що є унікальним серед всіх областей.

Майже дві третини опитаних мешканців Сходу та Півдня України (62%) не підтримують **вжиття заходів для протистояння переважанню російської мови в різних сферах, зокрема, в освітніх закладах, бізнесі та ЗМІ**. Прихильниками такого підходу є майже кожний п'ятий опитаний. Ще для кожного п'ятого було важко відповісти на це запитання.

За рік, що минув, дещо зменшилася частка противників заходів із протистояння домінуванню російської мови (з 66 до 63%) та зросла частка тих, кому було важко визначитися (з 18 до 21%).

В усіх областях частка противників запровадження заходів із підтримки української мови перевищує половину опитаних. Найбільші частки виявлено в Донецькій та Луганській (67-68%), Одеській та Харківській областях (65-66%). Найбільші частки прихильників таких заходів зафіксовано в Миколаївській (27%), Дніпропетровській та Херсонській областях (25-23%).

Близько двох третин респондентів (59%) вважають, що **молоді українці мають отримувати національно-патріотичне виховання в освітніх закладах**. Не згодний із таким підходом лише кожний п'ятий опитаний.

Найбільше запровадження національно-патріотичного виховання молоді підтримують опитані мешканці Миколаївської (84%), Херсонської та Дніпропетровської (79-71%) областей. Найбільша частка противників таких заходів була виявлена в Одеській області (27%).

Майже третина опитаних вважають, що **тільки етнічні українці мають займати високі урядові посади**, тоді як близько половини є противниками такої точки зору.

Більше двох п'ятих підтримують надання лише етнічним українцям вищих урядових посад в Миколаївській, Дніпропетровській та Херсонській областях. Найбільше противників такого підходу було виявлено в Донецькій та Харківській областях (60-57%).

Чи представляють Президент, уряд, Верховна Рада, обласна та місцеві ради інтереси звичайних мешканців Півдня та Сходу України? Лише по 6% опитаних вважає, що вказані центральні органи влади представляють їхні інтереси. Майже третина респондентів вважає, що місцева влада у їхньому населеному пункті загалом представляє їхні інтереси, а майже кожний п'ятий респондент вважає теж саме щодо обласної ради.

За рік, що минув, помітно зросли частки тих, хто вважає, що Верховна Рада, Кабінет Міністрів та президент країни не представляють інтереси громадян, серед мешканців шести областей, які брали участь в обох хвилях дослідження.

Найбільш критичне ставлення до вищих органів влади висловлювали мешканці Дніпропетровської та Харківської областей.

Найбільші частки респондентів вважали, що місцева влада відображає їхні інтереси, в Одеській (33%), Донецькій (32%) та Херсонській областях (31%), тоді як в Луганській області була виявлена найбільша частка тих, хто так не вважає (67%).

Серед 15 міст Півдня та Сходу, які взяли участь в дослідженні, мешканці Волновахи Донецької області та Подольська \ Котовська Одеської області демонстрували найбільш критичне ставлення абсолютно до всіх органів влади – як місцевих, так і найвищих державних. Не менше 90% опитаних в цих містах вважали, що згадані органи влади не представляють їхні інтереси.

Щодо місцевої влади найбільші частки респондентів вважають, що вона представляє їхні інтереси, в таких містах як Ізмаїл Одеської області (60%) та Маріуполь (44%). Крім того, саме в Маріуполі, а також в Харкові найбільші частки респондентів те саме вважають щодо обласної ради.

Ціннісні орієнтації мешканців Півдня та Сходу України характеризуються певною мозаїчністю.

В цілому, мешканці Півдня та Сходу схильні вважати, що свободою не можна пожертвувати заради більшої безпеки та добробуту. Небажання жертвувати свободою заради добробуту та безпеки найбільш притаманне опитаним мешканцям Херсонської, Одеської та Луганської областей.

За рік, що минув, найбільше зростання важливості цінності свободи відбулося в Луганській та Донецькій областях, а також в Одеській області.

Разом із тим, опитані мешканці Сходу та Півдня України схильні покладати відповідальність за добробут громадян скоріше на державу, ніж на самих себе.

«Патерналістські» настрої найбільше притаманні опитаним мешканцям Миколаївської, Дніпропетровської та Одеської областей.

За рік найбільш помітне зростання орієнтації на допомогу держави відбулося в Одеській та Донецькій областях. Лише у Харківській області більше респондентів стали покладати відповідальність за добробут на самих себе.

В цілому, опитані мешканці Сходу та Півдня України схильні вважати, що навіть у найбільш складних ситуаціях необхідно дотримуватися встановлених правил та законів. Найбільшими прибічниками цього твердження є мешканці Херсонської, Одеської та Донецької областей.

Значуще зростання важливості неухильного дотримання законів відбулося в Донецькій, Луганській та Одеській областях, а у Запорізькій області цей показник дещо знизився.

Більшість опитаних Сходу та Півдня погоджуються з твердженням, що різниця у доходах громадян необхідна для стимулювання ініціативності та індивідуальних зусиль. Найбільша частка противників «зрівнялівки» у доходах була виявлена в Донецькій та Херсонській областях.

✓ **Розділ X. Соціально-демографічні, етнічні та мовні характеристики опитаних мешканців Сходу та Півдня України**

За рік, що минув, не відбулося змін у загальних статевих, вікових та освітніх характеристиках, а також у структурі зайнятості мешканців Півдня та Сходу України.

Разом з тим, в Донецькій та Луганській області помітно збільшилися частки пенсіонерів, сягнувши найвищих показників серед всіх областей (35% та 33%, відповідно).

Найбільш актуальні проблеми для опитаних мешканців Півдня та Сходу України:

- Нестача коштів на їжу, комунальні послуги тощо (55%)
- Завершення війни на Сході (32%)
- Пошук роботи, яка б давала достатньо доходів (25,5%)
- Здоров'я (23%)

Донецька та Луганська області вирізняються серед інших областей тим, що саме для їхніх мешканців завершення війни має надзвичайно високу важливість (для 56% та 42%, відповідно). Вона значно зросла за рік, що минув, на відміну від інших областей.

Крім того, для мешканців Донеччини гострота нестачі коштів на їжу різко зросла (з 48 до 66%). Це зростання є винятковим по всіх проблемах та областях.

Серед міст Півдня та Сходу завершення війни є найбільш гострою проблемою для опитаних мешканців прифронтової Волновахи Донецької області (для 92%), Маріуполя та Северодонецька-Лисичанська (по 63%). Вона загострилася за рік, що минув.

Проблема нестачі коштів на їжу є найбільш гострою для опитаних мешканців Волновахи (89%), Словянська-Краматорська (73%), Маріуполя (54%), а також Херсона (65%) та Кривого Рогу (59%). В усіх містах вона загострилася за минулий рік (крім Херсона, який не брав участь у першій хвилі дослідження).

Згідно з **самооцінкою респондентами матеріального становища**, п'яту частину опитаних можна віднести до найбідніших верств, оскільки вони вимушені заощаджувати на їжі. Майже вдвічі більша частка опитаних мешканців (38,5%) заявила, що їм вистачає грошей на їжу, але потрібно накопичити або позичити, щоб купити одяг та взуття.

Третині вистачає грошей на їжу, необхідні одяг та взуття, проте потрібно накопичити або позичити, щоб купити хороший одяг, мобільний телефон або пилосос.

Лише майже кожному десятому (8%) грошей вистачає на все вище згадане, проте потрібно накопичити або позичити, щоб купити дорогі товари.

Найбільші частки тих, хто вимушений заощаджувати на їжі, були виявлені в Донецькій (39%) та Луганській областях (31%). Вони значно зросли з 2016 р.

Етнічні характеристики регіону характеризуються наступним. 86% опитаних віднесли себе до української національності. Кожний десятий (11%) вважав себе росіянином.

Найбільші частки українців виявлені у Херсонській (93%), Дніпропетровській (91%), Миколаївській (90%) та Запорізькій (88%) областях, а також в таких містах як Кривий Ріг (95,5%), Херсон (94%), Запоріжжя (88%) та Дніпро (86%).

Найбільші частки росіян виявлені у Донецькій (19%) та Луганській областях (16%), а також в таких містах як Маріуполь (28%), Северодонецьк-Лисичанськ (28%) та Слов'янськ-Краматорськ (19%).

За рік, що минув, найбільш помітне зростання часток тих, хто вважає себе українцями, відбулося в Луганській області (з 66% до 83%), а також в таких містах як Северодонецьк-Лисичанськ та Слов'янськ-Краматорськ (з 68 до 78%).

Мовні характеристики. Майже кожний десятий опитаний у восьми областях Сходу та Півдня України заявив, що розмовляє дома виключно українською мовою (8,9%). Близько двох третин – виключно російською (60%), а більш, ніж чверть – обома мовами (28%).

Найбільші частки опитаних розмовляють дома виключно українською мовою в таких областях як Херсонська (25%) та Миколаївська (22%), а також в Дніпрі (11%),

Виключно російською найбільше розмовляють у таких областях як Донецька (майже 80%), Харківська (75,5%) та Запорізька (60%), та в таких містах як Маріуполь (94%) та Харків (84%).

Найбільші частки двомовних респондентів були виявлені в таких областях як Миколаївська (40%), Херсонська (36%), Дніпропетровська та Запорізька (по 31%).

За рік, що минув, помітне та одночасне розширення родинного спілкування виключно українською мовою та двома мовами (за рахунок скорочення спілкування виключно російською) відбулося в Луганській області та в таких містах як Северодонецьк-Лисичанськ, Словянськ-Краматорськ, Запоріжжя та Кривий Ріг.

В Донецькій та Харківській областях, навпаки, зафіксовано достатньо помітне зростання частки виключно російськомовних (як і в Маріуполі та Харкові).

В цілому, переважна більшість опитаних відчуває себе абсолютно або скоріше комфортно, коли говорить, чує або читає українською мовою (від 82% до 89%).

Найбільша частка тих, хто відчуває себе дискомфортно, стосується розмови українською (17%). Крім того, приблизно кожний десятий відчуває себе скоріше або повністю дискомфортно, коли чує (10%) або читає українською (13%).

Майже всі опитані не відчувають ніякого дискомфорту, коли говорять \ читають російською або чують російську мову.

Найбільші частки тих, хто відчуває себе дискомфортно під час того чи іншого користування українською мовою, були виявлені в Донецькій, Одеській та Харківській областях (від майже кожного п'ятого до кожного четвертого).